

నాటకాలు

భక్తి, జ్ఞాన, పురాణ, జానపద

శాకుంతల నాటకము

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు వాదర మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవీంద్రాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు వైలింగ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు హాయి బాలా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకీర్తిర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

"నేను" గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైనా పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2030020025004

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

The screenshot shows the Digital Library of India website interface. The browser address bar displays www.new.dli.ernet.in. The main header features the title "Digital Library of India" and its hosting information: "Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres." A navigation menu includes links for Home, Vision, Mission, Goals, Benefits, Content Selection, Current Status, People, Funding, Copyright Policy, FAQ, and RFP.

On the left side, there is a search filter panel with the following options:

- Books (selected), Journals, Newspapers, Palm-Leaves (Manuscripts)
- Title:
- Author:
- Year: to
- Subject: Any Subject
- Language:
- Scanning Centre: Any Centre
- Buttons: Clear, Search

Below the search filters, there are links for "Presentations and Report", "Statistics Report", "Status Report", "Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books".

The main content area features a large graphic of the letters "DLI" in a stylized font. Below it, a text box states: "For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind." A link is provided: "Click Here to know More about DLI".

The content is organized into four columns:

- Books:** [Rashtrapati Bhavan](#), [CMU-Books](#), [Sanskrit](#), [TTD Tirupathi](#), [Kerala Sahitya Akademi](#)
- Journals:** [INSA](#)
- Newspapers:** [Times of India](#), [Indian Express](#), [The Hindu](#), [Deccan Herald](#), [Eenadu](#), [Vaartha](#)
- Manuscripts:** [Tamil Heritage Foundation](#), [AnnaUniversity](#)

Below these columns, there are several navigation tables:

- Title Beginning with:** A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
- Author's Last Name:** A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z
- Year:** 1850-1900, 1901-1910, 1911-1920, 1921-1930, 1931-1940, 1941-1950, 1951-
- Subject:** Astrophysics, Biology, Chemistry, Education, Law, Mathematics, Mythology, Religion, [For more subjects...](#)
- Language:** Sanskrit, English, Bengali, Hindi, Kannada, Marathi, Tamil, Telugu, Urdu

At the bottom left, there is a note: "Click here for PDF collection DLI MIRROR at IJCAA Data Center PUNE".

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జలిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ
అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ఇది

శ్రీ కాళిదాస ప్రణీతమైన సంస్కృత గ్రంథమునుండి
గద్యపద్యాత్మకముగా
తెనుఁగున

చెన్నపురి గాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజిలో
తెనుఁగుపండితుఁడుగా నుండిన

కందుకూరి-వీరేశలింగముచేత,

రచి యింపఁబడినది.

ఏడవకూర్పు 1000 ప్రతులు.

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ సత్యానంద ప్రెస్ నందు
ముద్రింపఁబడినది.

1931

వెల 12 అణాలు.

మొదటికూర్పు వీరిక.

ఈనాటకము మహాకవియైన కాళిదాసునిచే రచియింపబడినది. ఈతఁడు విక్రమాదిత్యుని యాస్థానకవీశ్వరులలో నెల్ల సంగ్రహణ్యుఁడు గనుక, ఈనాటకము రచియింపబడి యిచ్చుకకి రమారమి రెండువేల సంవత్సరములు కావచ్చినది. ఇదిసంస్కృతనాటకములలో బహుపురాతనమయినది. ఇప్పుడున్న నాటకములలో నొక్క మృచ్ఛకటిక మాత్రమే దీనికంటె ప్రాచీనమయినది. సాన్స్కృతకవిసారస్వభాముఁడని యెల్లవారిచేతను శ్లాఘింపబడు కాళిదాసునిగాని, ఒక్కహిందువులు మాత్రమేకాక నాగరికాగ్రేసరులయిన యూరపుఖండపండితులు సహితము నాటకరాజ మని శిరసావహించి గౌరవించు శాకుంతలనాటకమునుగాని, నేనిప్పు డిచ్చట శ్లాఘింపవలసిన యావశ్యకములేదు. గీర్వాణభాషలోఁగల నాటకములలో నెల్ల సర్వోత్కృష్టమయిన యీ యభిజ్ఞానశాకుంతలమును రసవంతముగా తెలియఁగల సామర్థ్యము నావద్దలేనివంగతి పూర్ణముగా నెఱిఁగినవాఁడ నయ్యును, అట్టి నాటకమును జదివినమీఁదట దానిని తెలియఁవలయునని నామహాకవిలో పుట్టినబుద్ధిచాపలమును మరలించుకోలేక నాశక్తిని విచారింపక సాహసము చేసి యీమహాకార్యమున కారంభించినాఁడను. ఒకవేళ జరుల కిప్పుస్తకము సంతోషజనకముగానే యున్నయెడల, ఇందు నాకల్పన మేమియు లేక సర్వమును కాళిదాసునిదే యగుటవలసిన నామహాకవిని మెచ్చవలయునేకాని నన్ను శ్లాఘింపవలసినవని యెంతమాత్రమును లేదు. ఇట్లని నాలోపమవలన తిన్నఁగా నుండనివిషయముల కెల్లను కాళిదాసునే యుత్తరవాదినిగాఁ జేసి తప్పించుకొన నెంచినట్లు దీనిం జదువువా రెంచఁగూడదు. దీనియందుఁగల దోషములన్నియు నావియే కనుక తమ కేవేల లోపములు కనబడినచో పండితజనులు నాయన మర్థతనమన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. మఱియునే తెనుగునుబట్టియే కాళిదాసుని రచనానైపుణ్యమును నిర్ణయించుకొనక యిది యొకవేళ హృదయాహ్లాదకరముగా నుండకపోయినను మూలగ్రంథ మత్యంత శ్లాఘాపాత్రముగా నుండుననియే నమ్మి యామహాకవినింపడ వివిధార్థ గౌరవము నుంచుదురని నమ్ముచున్నాను. నేనీ గ్రంథమును కొన్ని సంవ

తనరములక్రిందట నారంభించి మొదటి రెండంకములనుమాత్ర మాం
 ద్రీకరించి తరువాత కొన్నికారణములచేత నప్పటికంతటితో నిలిపి
 నాడను. కాని రెండుమాసములక్రిందట నామిత్రులు కొంద టీనాట
 కమును తెనుగను నాడుట యుచితముగా నుండునని తెలిపినందున,
 అందునిమిత్తమయి మరల పనిపూని తక్కినయెడంకములను కొంత
 తొందరగా వ్రాయవలసినవాడనైనాడను. అప్పుడు మొదటి
 రెండంకములను కొంచెము కఠినశైలితో వ్రాసినను నాటకమాడు
 నప్పడందఱకును దెలియుట యత్యంతావశ్యకమును సభిప్రాయముతో
 నిప్పుడియయిదంకములను మిక్కిలి సులభముగా వ్రాసినాడను. నేనీ
 గ్రంథమాను జెనింగించుటలో బహుప్రతులనుజూచి మొట్టమొదట
 సన్నిప్రతులలో నున్న విశేషాంశములనన్నిటిని జేర్చవలయునని యెంచి
 ప్రథమ ద్వితీయాంకములయందు కలకత్తా ప్రతియందుఁగల యధిక
 శ్లోకములనుగూడ జేర్చితినిగాని, తరువాత పరిశీలింపఁగా నట్టివి ప్రక్షీ
 ప్తములుగాఁ గానఁబడినందున తరువాత నట్టివానిని వదలివేసి బహు
 ప్రతులయం దున్నరీతినే తక్కినభాగమును తెనిగించిన వాడను.
 నాకు లభించిన నాలుగుభిన్న దేశప్రతులయందును కొన్నిభాగములు
 భిన్నభిన్నములుగానున్నవి. అటునఱి స్థలములలో నాబుద్ధి కేసారము
 సరసముగానున్నట్లు తోచినదో దాని సవనఱించి తెనిగించుచు
 వచ్చినాడను. విద్వాంసులు దీనియందలి లోపములను గనఁబఱచిన
 యెడల మరల ముద్రించునప్పుడు వందసపూర్వకముగా సవరించెదను.

రాజమహేంద్రవరము.
 ది ౨౫ ఆక్టోబరు ౧౮౮౩ సం॥

కందుకూరి వీరేశలింగము.

మాడవకూర్పు ఫీక.

నేనీనాటకమును తెనిగించి ౧౮౮౩ వ సంవత్సరాంతమునంద
 మొదటసారి ముద్రింపించినాడను. ఇది ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమునంద
 రెండవసారి ముద్రింపఁబడినది. ఈసారిపుస్తకమునందు మూల గ్రంథాం
 సారముగా నక్కడక్కడఁ గొన్నిమార్పులను జేసియున్నాడను. ఇకనై
 నను దెనుగనువారుదీనియం దధికాదరమును జూపుదురనిసమ్మచున్నాను

రాజమహేంద్రవరము.
 ది ౧౫ ఏప్రిల్ ౧౮౯౬.

కందుకూరి వీరేశలింగము.

ఈనాటకమునందు నచ్చుపాత్రములు.

—: 0 :—

పు రు షు లు.

దుష్యంతుఁడు—కథానాయకుఁడయిన పూరువంశపురాజు.

నూఢప్యఁడు—రాజునకు వేడుక చెలికాఁడు.

కణ్వఁడు—శకుంతలకు పెంపుడుతండ్రియగు మహర్షి.

వైఖాసనులు—కణ్వశ్రమస్రాంతమునందలి ఋషులు.

శార్ఙ్గరపుఁడు—కణ్వశిష్యుఁడు.

శారద్యతుఁడు—కణ్వశిష్యుఁడు.

సుత్రాననువు—రాజుబాసనుఁడని ; ఆరక్షకభూషణి.

రైవతకుఁడు—గాజద్వారపాలకుఁడు.

కరభకుఁడు—రాజుశిల్పి పంపిన భటుఁడు.

సోమరాతుఁడు—రాజపురోహితుఁడు.

జానుకుఁడు—ఆరక్షకభటుఁడు.

నూచకుఁడు—ఆరక్షకభటుఁడు.

వాతాయనుఁడు—అంతఃపురద్వారపాలకుఁడు.

మాతలి—ఇంద్రసారథి.

భరతుఁడు—దుష్యంతుని పుత్రుఁడు.

కశ్యపుఁడు—మరీచిపుత్రుఁడగుమహర్షి.

కుంభీలకుఁడు—బెస్తవాఁడు.

స్త్రీలు.

శకుంతల—కథానాయికయగు దుష్యంతునిభార్య.

అసనూయ—శకుంతల చెలికత్తె.

ప్రియవద—శకుంతల చెలికత్తె.

గౌతమి—ఒకవృద్ధతాపసస్త్రీ.

వసుమతి—దుష్యంతుని మొదటిభార్య.

సానుమతి—శకుంతల చెల్లియైన యస్పరస.

తరళిక—వసుమతి పరిచారిక.

చతురిక—రాజుపరిచారిక.

పరభృతికి—ఉద్యానవనపాలకురాలు.

మధుకరిక—ఉద్యానవనపాలకురాలు.

అదితి—కశ్యపునిభార్య.

సువ్రత—ఒకతాపసస్త్రీ.

వీరుగాక సారథి మొదలగువారు మఱికొందరు వత్తురు.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

ఉ. ఎయ్యది యాద్యహా సజనిస్మృతికి, హన్యము నేది తాల్చు, దా నెయ్యది సోమయాజి, మఱి యేయవి కాలవిభాగ మిచ్చు రెం, డెయ్యది తాల్చి శబ్దగుణ మెల్లడ నుండును, హేతుభూతమా నెయ్యది సర్వభూతముల, కెయ్యది ప్రాణము ప్రాణికోటి కెం, దయ్యతులాప్తదేహములసండు శివుం డిడు మీకు భద్రముల్.

సూత్రధారుడు—(నాందియొసతరువారత శైరవంకజూచి) ఓసీ! అలంకరించుకొనుట పూర్ణముగానై నపశుమన, నీ విటు రమ్ము.

సటి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగోవచ్చితిని. నే నేనియోగ మును జేయవలయునో దేవర యాజ్ఞాపింతురుగాక!

సూత్ర—ఓసీ! ఈసభ విద్వాంసులతో నిండియున్నది. ఇప్పు డు మనము కాభిదానినుచేతఁ గ్రొత్తగా రచింపఁబడిన యభిజ్ఞాన శాకుంతల మనునాటకముచేత వీరిని సేవింపఁగగును. కాబట్టి సావ ధానముగా దాని ప్రయోగమును నడపవలెను.

సటి—చక్కఁగా నాడుటయందు సమర్థులైన తమ కేలోపము ను రాదు.

సూత్ర—ఓసీ! నేను నీతో సత్యము పలికెదను.

గీ. తలఁప నాడు ప్రయోగకౌశలము మంచి
దంచు, బండితుల్ సంతోషమందునఱకు ;
నెంతయుఁ బ్రవీణు లగు వారిహృదయ మైనఁ,
జాలనమ్మక మిడ దాత్మశక్తియందు.

సటి—(వినయముతో) ఆదియట్టదే. తరువాతఁ జేయఁదగినపని నిప్పుడు దేవర యాజ్ఞాపింపవలయును.

సూత్ర—ఈసభవారి కర్ణరంజనమునకంటె మఱియొకటియేమున్నది?
నటి—ఇఁక నేనిప్పు డేముతువునిగుఱించి పాటపాడుచును ?

సూత్ర—ఓసీ ! ఇంతకుముందే వచ్చినదియు భోగములకుఁ దగి
నదియునైన యీ గ్రీష్మసమయమునుగూర్చియే పాడవలెను. ఇప్పుడు—
గీ. హాయిగా స్నానములుచేయ సనువుపడుచుఁ,

బాటలసుగంధయుతవనపవన మమర,
సులభముగ నీడలను నిద్రనుఖము కలిగి,
దివసములు రమ్యమగుఁజాలఁ జనరలందు.

నటి—అలాగే. (అని పాడుచున్నది.)

గీ. భ్రమరములచేతఁ జుంబింపఁబడియు, నింత
మృదువులగు కేసరంబులతుదలు కలుగు
సలశిరీషపుష్పంబుల సతులదయసు
జెలువలు ధరించుచున్నారు శిరిసులందు.

సూత్ర—ఓసీ ! చక్కఁగా బాశితివి! ఆహా! రంగ మంతటను
మనస్సులు రాగమందుఁ దగులఁ జిత్తిరువునలెనున్నది ! కాబట్టి యిప్పు
డేనాటకము నారంభించి నీఁని సంతోషపెట్టుదము ?

నటి—ఓయీ ! అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుపేరుగల యపూర్వ
నాటక ప్రయోగముచేత వ్యవహారితమని మొదటనే యాజ్ఞ యిచ్చి
యున్నావుగదా ?

సూత్ర—ఓసీ ! చక్కఁగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి ! ఈక్షణమున
నేను మఱచిపోతినినుమా ! ఎందుచేతనన—

గీ. రమ్యమగు నీదుమృదుగీత రాగమునను
బలిమిమెయి సమాకర్షింపఁబడినవాడ ;
లీల నతివేగవంతమా లేడిచేత
వడిగ దుష్యంతస్వపుఁ డీడ్వఁబడినయట్లు.

ఇది ప్రస్తావన.

అభిప్రాయము

శాకుంతలనాటకము.

ప్రథమాంకము.

రంగము—కన్యాశ్రమారణ్యము.

[విల్లును అమ్మును, కేలదాలిచి, గధముపై నెక్కి, ఒకఁకనుదలుముచు సారిధితోడఁగూడ దుష్కృతమహారాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతుఁడు—(రాజునకను, మృగమునకను, జూచి) దేవా!

గీ. ఆమృగమును, సధిజ్యశరాసంబు,

గరమున ధరించుమిమ్మును, గాంచ నాకు,

యజ్ఞమృగమును వెన్నంటియరుగునట్టి

యలసినాకపాణిని గన్నయట్లయ్యె.

రాజు—సూతుఁడా! మనల నీసారంగము బహుదూరముగొని

వచ్చినది. చూడు. అది మఱియిప్పుడును—

చ. నశిఁ బఱతెంచుతేరేదెనఁ బల్మఱు మాఱ్ఱెడవెట్టి చూచుచుం,

గడు శరిపాతభీతిఁ దనకాయము ముందుకుఁ గుంచి, యెంతయుం

బడలిక నోటినిందెఱచి, మార్గమునిండ సగంబుతిన్నద

ర్భలు పడ, మింటఁ బాఱెడు ధరం బదమూనక, పెద్దదాఁటులన్.

(విస్మయముతో) ఆ! ఏమిది! ఎంతవేగముగా వెంబడించు

చున్నను, ఇంతలోనే యది కనఁబడుట ప్రయత్నసాధ్యమయ్యెను!

సూతు—దేవా! నేల మిట్టపల్లములుగా నున్నదని గుఱిముల

పగ్గములు బిగియఁబట్టి రథవేగము మందమునొందించితిని; అందుచేతనే,

మృగము మనకెడమయినది. ఇప్పుడు మనము సమప్రదేశమునఁ జను

చున్నాము కాఁబట్టి దేవరకది లభింపకపోదు.

రాజు—అట్లయిన బగ్గముల నడలవిడుపుము.

సూతు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లకావించెద. (అని రథవేగము నిరూపించి) దేవా! ఇప్పుడుచూడుండి! చూడుండి!

ఉ. వగ్గముల స్పృశల్చుచును, వాఙ్ముఖ మేనులుసాచి పాఠెడున్
నిగ్గు చామరాగ్రములు నిశ్చూత స్వహియింపఁగాఁ, జెవుల్
దిగ్గన నిక్కఱబెట్టి తమలేపినధూళికి సంటరానివై,
బెగ్గిలిపాటునామ్మగము వేగముసైచక కూడఁబాటునాన్.

రాజు—(సంతోషముతో) నిజముగా నీహరులు సూర్యాశ్వములను, హరిణములను మించి వరుకెత్తుచున్నవి.

గీ. ఏది కడుఁజిన్నదై యుండు నిప్పుడదియ
క్షణములోపల గొప్పదై కానిపించు ;
నేది సడుచును నెకముండి యెసఁగుచుండు
నదియు నొకటిగాఁ గలిసియున్నట్ల తోచు ;

గీ. ప్రకృతిచేతను నెయ్యది వక్ర మగునొ
వరఁగ నయ్యది సమ కేళినలెనె యుండు ;
దూరిమిది చేరువిది యని, తేలివడిని,
నిర్ణయింపఁగరా దేకనిమిషముననె.

సూతుఁడా! ఇదిగో హరిణంబును మరణంబునొందించుచున్నాఁడఁ జూడుము. (అని వింటబౌణమును సంధించుచున్నాఁడు.)

(తెరిలోనుండి) ఓహూ! రాజా! ఇది యాశ్రమమృగము. చంపఁదగినదికాదు. చంపఁదగినదికాదు.

సూతు—(ఆనందఁజూచి యాలకించి) దేవా! ఇదిగో బాణ పాతదూరముననున్న యీసారంగమునకును మనకును సడుచు నెన్నరో జడదారులు వచ్చుచున్నాడు.

రాజు—(తొట్టునాటుతో) అట్లయిన గుఱ్ఱములనిలుపుము.

సూతు—ఆలాగుననె. (అని రథము నిలుపుచున్నాడు.)

[అప్పు డిద్దఱుశిష్యులతో వైఖాసముని ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వైఖా—(చేయెత్తి) రాజా! ఇది మాయాశ్రమమృగము.

చంపకు చంపకుము.

గీ. వలదు వల దల్లభాణంబు వదలబోకు
మృదువయినయీకురంగులబు మేనిమీఁద,
దారుణంబుగ మండెడుదహనశీఖను
నిరులమొత్తంబుమీఁదను విడుచునట్లు.

గీ. వజ్రసారంబు నిశితనిపాతఘోర
మట్టినీమార్గణంబేడ ? యక్కటకట !
యరసిచూడంగ సత్యంతతరళమైన
యీహరిణసోతజీవితం బిదియు నేడ ?

గీ. కాన నిప్పుడ, మనుజేంద్ర ! కార్ముకమునఁ
జక్కనంధంచినశరంబు సంహరింపు ;
ఆర్తులనుగావఁ బుట్టినయట్టినీదు
శరము నిరపరాధులమీఁదఁ జనఁగఁదగునె ?

రాజు—ఇదిగో ! ఉపసంహరించినాఁడ. (అని చెప్పినట్లుచేయుచున్నాడు.)

వైఖా—(హర్షముతో) ఇది పూరువంశ వ్రదీపకుండవగు నీకే చెల్లినది.

క. ధరఁ బూరువంశజుండగు
దొరకుం దగు నీక యిట్టిదొడ్డగుణంబుల్ ;
మరినీవుఁ బడయుమిటువలె
వరుగుణములుగలుగుచక్రవర్తిం బుత్రున్ !

శిష్యులు—(చేతులెత్తి) తప్పక చక్రవర్తి యగు కొడుకుం బడయుదువుగాత !

రాజు—(ప్రణమిల్లి) భూసురాశీర్వాదముంబ్రతిగ్రహించినాఁడ.

వైఖా—రాజు! మేమిప్పుడు సమిధలందేర బయలుదేటి నారము. మాలినీతీరమునఁ గులపతులును మాగురువులును నగుకణ్వి మహామునుల యాశ్రమమిదె కానఁబడుచున్నది. కార్యాంతరభంగంబు వాటిలకుండునేని, అందుఁ బ్రవేశించియతిథినత్కారంబుఁగైకొనఁదగును.

గీ. పుణ్యదములును నిర్విఘ్నములును నైన
యలతపోధనానుష్ఠానములను జూచి,
జ్యాకిణాంక మీభుజమె కా యరసి యింత
దప్య రక్షించునది? యని తనరఁగలవు.

రాజు—కులపతులగు కణ్విమహర్షు లిప్పు డాశ్రమముననే యున్నారకదా!

వైఖా—లేరు. అతిథినత్కారార్థము తమకూఁతు శకుంతల నియోగించి, యామెయొక్క ప్రతికూలదేవతం బ్రశాంతినొందించు నిమిత్తము వారిప్పుడే సోమతీరమునకుం బోయినవారు.

రాజు—కానిండు; ఆమెనేకాంచెద. ఆమెయైన నాభక్తి నమ్మి హర్షికి విన్నవించఁగలడు.

వైఖా—ఇక మేము మాపనికీంజనియెదము.

(అని శిష్యులతోఁగూడ నిష్క్రమించె.)

రాజు—సూతుఁడా! అశ్వంబులందోలుము. పుణ్యాశ్రమసందర్శనంబున మనగాత్రములం బవిత్రము గావించుకొందము.

సూతు—దేవర యాజ్ఞాప్రకారము చేసెద.

(అని రథమును వేగముగాఁ దోలుచున్నాఁడు)

రాజు—(అంతటఁ గలయంజూచి) సూతుఁడా! ఇది చెప్పకున్నను, తపోవనముయొక్క పరిపూర్ణతయని తెలియవచ్చుచున్నది!

సూతు—ఏలాగున?

రాజు—నీవుచూడవాయేమి ? ఇదిగో—

నీ. చిలుకతొట్టల కందువులనోళ్లనుండి ని
 వ్వరిధాన్యములుజాతెఁ దరులక్రింద,
 నింగుదీఫలముల నిందందునూతీన
 పాలువుఁ దెల్పెడు నూనెగలుగుశీలలు,
 విశ్వాసమునఁజేసి వింతశబ్దముసైఁచి
 మెదలకనిల్చె నీమృగచయంబు,
 వల్కలాంచలములవలన జాతీనవారి
 ధారాంకితము లేటిదారు లొప్పె,
 పవనాపిఁగదలుకాలువనీటఁదడిసిన
 మూలంబులనునొప్పె భూరుహములు,

క్రమ్ముకొన్నట్టియాజ్యధూమమ్ముచేతఁ
 జిగురుటాకులరాగంబు చెన్నమాసె;
 కుశలుకొసినకోసలఁ గొంకులేక
 మేసెడుఁ గురంగశాబముల్ మెల్లమెల్ల.
 సూతు—సర్వమును సరిగానున్నది.

రాజు—(కొంచెముదూరముపోయి) సూతుఁడా ! తపోవన
 వాసులకు బాధకలుగరాదు. రథ మిక్కడనే నిలుపుము. నేను దిగి
 యెదను.

సూతు—పగ్గములం బట్టినాఁడను. ఇఁక దేవరదిగవచ్చును.

రాజు—(దిగి తనవేషముఁజూచుకొని) సూతుఁడా ! తపోవనం
 బులకుం బోవునపుడు వినయవేషంబులతోడనే చనవలయునుగదా ?
 వీనింబట్టుకొమ్ము. (అని ధనుస్సును, ఆభరణములును, సూతునిచేత
 నిచ్చి) నేనాశ్రమవాసులంజూచి మరలి వచ్చునంతలోన గుట్టములం
 గడుగుము.

రాజు—(నడచి యిటునటుఁజూచి) ఇదే యాశ్రమద్వారము ;
లోనికింజనియెదను. (ప్రవేశించి నిమిత్తమును నూచించి)

గీ. ఇది ప్రశాంతకాయాశ్రమపదము చూడ ;
నదరెడు భుజంబు ; ఫలమెట్టులొదవు నిందు ?

అట్లనఁగనేల ? భాగ్యంబు లమరనున్న
కాలమందు, సర్వత్ర మార్గములు గలుగు.

(తెరమఱుఁగున) నెచ్చెలులారా ! ఇక్కడ ఇక్కడ.

రాజు—(చెవియిచ్చివిని) ఇదిగో సమీపమునఁ జెల్లచాటునకు
దక్షిణమున మాటలవలె వినఁబడుచున్నవి. అచ్చటకుఁ బోయెదను.
(వెళ్లిచూచి) ఇదే యాతపస్వికన్నెలు తమశక్తికిందగిన నీళ్లకుండలతో
లేతచెట్లకు నీళ్లుపోయి నీవైపునకే వచ్చుచున్నారు. (వారివంకఁ
బాఱఁ జూచి) ఓహూ ! వీరిదర్శన మెంతమనోహరముగా నున్నది !

గీ. ఆశ్రమంబున నున్న, నియతివచనము
లలితమూర్తి శుద్ధాంతదుర్లభము చూవె ;

ఔనుగా యెందునేని యుద్యానలతల
వనలతలె మించవే గుణగణముచేత ?

కానిమ్ము. నేనీ చెట్లనీడనునిలిచి వీరివ్యాపారముంగనిపెట్టెదను.

[పూర్వము చెప్పినవనియందే ప్రవర్తించుచు సఖులతో శకుంతల
ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—నెచ్చెలులారా ! ఇక్కడ, ఇక్కడ.

అసనూయ—చెలియా ! శకుంతలా ! గురువులగు కాశ్యపులకు
నీకంటె నీవృక్షములే ప్రియతరంబులని నే ననుకొనియెదను. ఎందుచేత
నందువేని, ఈనవమల్లికాకుసుమకోమలి వగునిన్నను వీనిపాదులకు
నీళ్లుపోయనియమి చెను.

శకుం—ఓయనసూయా ! కేవలపితృనియోగమేగాదు. నాకును వీనియెడల సోదరన్నహమే. (అని చెట్లడడుపుట నభినయించుచున్నది.)

ప్రియం—సఖీ ! శకుంతలా ! ఇంతదనుకనీళ్ళుపోసిన యాశ్రమ వృక్షము లీగ్రీష్మకాలమునం బుష్పించునవి. పుష్పించుకాలము గడచి పోయినవృక్షముల కిప్పుడు నీళ్ళు పోయుదము. అందుచే మనకధిక పుణ్యము వచ్చును.

శకుం—ఓప్రియంవదా ! చక్కఁగా నాలోచించితివి.

(అని మరలఁ జెట్లుదడుపుట నభినయించుచున్నది.)

రాజు—ఈమె నేలాగునఁ గన్వేయితి యనుకొందును? (విన్నయముతో) ఓహూ ! ఈమె నిట్లాశ్రమధర్మమునందు నియోగించిన పూజ్యుడయినయాకాశ్యపుఁ డుచితాలోచన లేనివాఁడుగానున్నాఁడు !

గీ. ఈనిసర్గమనోహరం బైనమేని

నుగ్రతపములపాల్సేయ నొప్పు నిమ్మ

హ్మరి నీలోత్పలదళమ్మునంచుచేత

తాఁ సమిల్లతలను గోయఁ దలఁపఁడెట్లు ?

బౌఁగాక ! చెట్లమఱుఁగున నుండియే వీరి కనుమానము పుట్టకుండ నీమెజాడలఁ గనిపెట్టుచుండెద. (అని యాప్రకారము చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—అనసూయా ! ప్రియంవద దయమాలి స్తనవల్కల మ్మును గట్టిగా బిగించినది. దీనిని సడలించుమా.

అన—ఆలాగుననే. (అని వదులు చేయుచున్నది.)

ప్రియం—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నీగుబ్బల నుబ్బించిన నీయావన సాదుర్భావమునే నిందించుకొమ్ము. ఊరకనన్నెలనిందించెదవు ?

రాజు—ప్రియంవద యధార్థము చెప్పినది.

గీ. పండుటాకులలోఁ గప్పఁబడినపూవు

భంగి, నిజశోభ నింతినవాంగకంబు

చూపలేదయ్యె, జిఱుముడి మూపునొఱయఁ

గవచనులయుబ్బు మాటువల్కలముచేత.

ఏమి ? ఈమెశరీరమున కీవల్కలము తగనిదేయయినను, అలంకారశోభం బెంపుఁ జెందింపకున్నదికాదు.

చ. నలినము శైవలంబునఁ బెనంగొనియుండియు రమ్యమేయగున్ ;
మలినకళంకముం గలిగి మంజులతన్వహియించుఁ జంద్రుఁడున్ ;
చెలువునమించె నీజలజనేత్రయు వల్కలధారణంబునన్ ;
తలఁపఁగ సుందరాంగులకుఁ దాను విభూషణ మేదిగాదిలన్ ?

మఱియు నాడెందంబునందు—

గీ. కఠినమయ్యు మృగాక్షీకిఁ గాంతవల్క
లమ్ము రుచిభంగ మీదయ్యె లవము, వికచ
కంజములుగల్గునభినికిఁ గంఠ మింత
విడువఁబడిన కర్కశవృంతవితతివోలె.

శకుం—(ముందువంకఁజూచి) సఖులారా ! ఈపొగడచెట్టు గాలిచేఁ గదలు చిగురుఁగేల నన్నుఁ ద్వరపెట్టుచున్నట్టున్నది. దీనిం గారవింతము రండు. (అని యందఱు సడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖి ! శకుంతలా ! ఇచ్చటనే మఱి నిమిషము నిలువుము.

శకుం—ఎందునిమిత్తము ?

ప్రియం—నీవు దాపున నిలుచుటంజేసి యీపొగడవృక్షములతతోడంగూడియున్నట్టు ప్రకాశించుచున్నది.

శకుం—ప్రియంవదా ! ఇందువల్లనేకదా నీవు ప్రియంవదవైతివి.

రాజు—ప్రియంవదా ? ప్రియమయినను సత్యమేపలికినది.
ఈమెకు—

గీ. కిసలయంబుచగిదిఁ గెమ్మావి తనరారు ;
 బాహువులు మృదువిటసములఁ బోలు ;
 అంగకములనెల్ల నమరెను బరువంబు
 వలపుగొలుపఁదగుచు నలరువోలె.

అన—నఖ! శకుంతలా! , వనజ్యోత్స్న ' యని నీవు పేరు పెట్టు
 కొన్న యీనవమాలిక యిప్పుడు బాలరసాలమునకు స్వయంవరవధు
 వై నది. దీనింజూచితివా ?

శకుం—(లతయొద్దకుఁబోయిచూచి) చెలియా! ఆహా! ఈరమ
 ణీయకాలమున, ఈలతాపాదపమిధునమునకు నొంకొరులం గలియుట
 సంభవించినది ! నవకుసుమయావన యీవనజ్యోత్స్న ; పల్లవరాగం
 బున నొప్పి భోగార్హమయినది యీ క్రొమ్మావిగున్న.

(అని చూచుచు నిలుచున్నది.)

ప్రియం—(చిఱునవ్వుతో) అనసూయా! ఎందుచేత శకుంతల
 , వనజ్యోత్స్న ' ను దడవుగఁ జూచుచున్నదో నీవెఱుఁగుదువా ?

అన—నే నూహింపఁజాలను, నీవె తెలుపుము.

ప్రియం—ఈవనజ్యోత్స్న యేప్రకారముగాఁ దగిన పాదము
 తోడఁ గూడినదో యాప్రకారముగాఁ దానును తనకుఁదగినవరునిఁ
 బొందవలయునని.

శకుం—(అసూయతో) ఇది నిశ్చయముగా నీకు నీమనసులో
 నున్నకోరిక. (అని జలకలశమును వంచుచున్నది.)

అన—ఓశకుంతలా! జనకులగు కాశ్యపులచే నీవలెనే స్వహస్త
 ముతోఁ జెంపఁబడిన మాధవీలత యిది. దీని నృజచిపోతివిగదా ?

శకుం—నన్ను నేను మఱుతునేని, అప్పుడు దీని నృజతును.
 (లతనుజూచి) ఆశ్చర్యము ! ఆశ్చర్యము ! ప్రియంవదా ! నీకొక్క
 ప్రియము చెప్పెదను.

ప్రియం—సఖ! నాకుఁ బ్రియమేది ?

శకుం—అకాలమయినను, ఈమాధవీలత యిప్పు డామూలమును మొగ్గదొడిగినది.

ఉభయ—(సత్వరముగాఁ జనుచు) చెలియరో! నిజముగానా? నిజముగానా ?

శకుం—నిజముకాదా ? మీరు చూచుండి.

ప్రియం—(సంతోషముతోఁజూచి) సఖ! దీనిచేతనే నీకు నేనొక్క ప్రతిప్రియము చెప్పెదను.

శకుం—నాకుఁ బ్రతిప్రియమేది ?

ప్రియం—నీకుఁ బాణిగ్రహణము సమీపించుచున్నది—

శకుం—(అసూయతోఁగూడినట్టుగా) ఇది నీమనసులోని పిచ్చి యూహ. కాఁబట్టి నీమాట నేను వినను.

ప్రియం—సఖ! నేను పరిహాసముగాఁ జెప్పుచున్నదానంగాను. ఇది నీకళ్యాణసూచకమయిన నిమిత్తమని పూజ్యులగు కణ్వమహర్షుల ముఖమువలననే విన్నదానను.

అన—ప్రియంవదా! అందుచేతనేకదా శకుంతల యీమాధవీలత కంతప్రేమతో నీళ్లుపోయుచున్నది.

శకుం—అది నాకుఁ దోఁబుట్టువు. కాఁబట్టి నేనెట్లు నీళ్లుపోయకుండఁగలను ? (అని కలశము వంచుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నాయీమనోరథము దుర్లభమేమో! ఈమె కులవతియగు కణ్వనకు స్వజాతీయయైన భార్యయందుఁ బట్టినది కాకుండవచ్చునా ? తప్ప దలఁచితిని ; సందేహింపఁబనిలేదు.

గీ. నృపవరిగ్రహయోగ్య యీనెలఁత నిజము ;

కాక, నామది నిర్దోష మీకె నెట్లు

దవులు? నొదు నందేహవస్తువులయందు

నాత్మగతులె ప్రమాణంబు లార్యులకును.

అయినను, ప్రత్యక్షముగానే యీమె నెఱింగెద.

శకుం—(తొట్టుపాటుతో) నీళ్లుపోయుటచే ద్రుళ్లిపడి, యీ తుమ్మెద నవమాలికాకుసుమమ్మును విడిచిపెట్టి నానమ్మోమున వ్రాల వచ్చుచున్నది! (అని భ్రమరబాధ నభినయించుచున్నది.)

రాజు—(ఆశ్చర్యముతో) మేలు! ఈమెవీడయును రమణీ యముగానేయున్నది.

క. ఎంచెందుఁ దిరుగుఁ దుమ్మెద,

యందండే బెఱుకుఁగనుల నడరింపు చని

చ్చం ద్రిప్పెడు బామ లభుకున

మందగమన దృష్టివిభ్రమము నేర్చెనునో!

(అనూయ కలిగినట్టుగా)

చ. కదలెడుకల్కిబెఱుకుఁగడకన్నుల నంటెదు మాటిమాటికిన్ ;

పదిగ రహస్యమాడుగతిఁ బల్కెదు కర్ణముచెంతఁజేరి ; బల్

ముదమున కాన్నదంబయినమోవిని గ్రోలెదు కేల్విదల్ప ; ప

ట్టద! కృతివీవ ; మేమె చెడువారము తత్త్వవిచారమగ్నతన్ .

శకుం—చెలులారా! నీతిమాలిన యీతుమ్మెదచేత బాధింపఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుఁడు.

ఇద్దఱు—(చిఱునవ్వుతో) ఈతపోవనంబులు రాజుచే రక్షింపఁ బడుచుండ, నిన్ను రక్షించుటకు మే మెవరము? దుష్కర్మమునిం బిలువుము.

రాజు—(తనలో) బయల్పడుటకు నాకిదియ మంచినమయము.

(ప్రకాశముగా) భయపడవలదు—(అని సగముచెప్పి మనసులో) ఇట్లయిన రాజభావము వెల్లడి యవును. అప్రకాశ! ఇట్లువలికెదను.

ప్రియం—సఖీ! నాకుఁ బ్రియమేది?

శకుం—అకాలమయినను, ఈమాధవీలత యిప్పు డామూలమును మొగ్గదొడిగినది.

ఉభయ—(సశ్వరముగాఁ జనుచు) చెలియరో! నిజముగానా? నిజముగానా?

శకుం—నిజముకాదా? మీరు చూచుండి.

ప్రియం—(సంతోషముతోఁజూచి) సఖీ! దీనిచేతనే నీకు నేనొక్క ప్రతిప్రియము చెప్పెదను.

శకుం—నాకుఁ బ్రతిప్రియమేది?

ప్రియం—నీకుఁ బాణిగ్రహణము సమీపించుచున్నది—

శకుం—(అసూయతోఁగూడినట్టుగా) ఇది నీమనసులోని పిచ్చి యూహ. కాఁబట్టి నీమాట నేను వినను.

ప్రియం—సఖీ! నేను పరిహాసముగాఁ జెప్పుచున్నదానంగాను. ఇది నీకళ్యాణసూచకమయిన నిమిత్తమని పూజ్యులగు కణ్వమహర్షుల ముఖమువలననే విన్నదానను.

అన—ప్రియంవదా! అందుచేతనేకదా శకుంతల యీమాధవీలత కంతప్రేమతో నీళ్లుపోయుచున్నది.

శకుం—అది నాకుఁ దోఁబుట్టువు. కాఁబట్టి నేనెట్లు నీళ్లుపోయకుండఁగలను? (అని కలశము వంచుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నాయీమనోరథము దుర్లభమేమో! ఈమె కులపతియగు కణ్వసకు స్వజాతీయయైన భార్యయందుఁ బట్టినది కాకుండవచ్చునా? తప్ప దలఁచితిని; సందేహింపఁబనిలేదు.

గీ. నృపవరిగ్రహయోగ్య యీనెలఁత నిజము;

కాక, నామది నిర్దోష మీకె నెట్లు

దవులు? నొదు నందేహవస్తువులయందు

నాత్మగతులె ప్రమాణంబు లార్యులకును.

అయినను, ప్రత్యక్షముగానే యీమె నెఱింగెద.

శకుం—(తొట్టుపాటుతో) నీళ్లుపోయుటచే ద్రుళ్లిపడి, యీ తుమ్మెద నవమాలికాకుసుమమ్మును విడిచిపెట్టి నానెమ్మోమున వ్రాల వచ్చుచున్నది! (అని భ్రమరబాధ నభినయించుచున్నది.)

రాజు—(ఆశ్చర్యముతో) మేలు! ఈమెవీడయును రమణీ యముగానేయున్నది.

క. ఎందెందుఁ దిరుగుఁ దుమ్మెద,

యందందే బెఱుకుఁగనుల నడరింపు చని

చ్చం ద్రిప్పెడు బామ లభుకున

మందగమన దృష్టివిభ్రమము నేర్చెనునో!

(అసూయ కలిగినట్టుగా)

చ. కదలెడుకల్కిబెఱుకుఁగడకన్నుల నంటెదు మాటిమాటికిన్ ;

పదిగ రహస్యమాడుగతిఁ బల్కెదు కర్ణముచెంతఁజేరి ; బల్

ముదమున కాస్పదంబయినమోవిని గ్రోలెదు కేల్విదల్ప ; ప

ట్టద! కృతివీవ ; మేమె చెడువారము తత్త్వవిచారమగ్నతన్ .

శకుం—చెలులారా! నీతిమాలిన యీతుమ్మెదచేత బాధింపఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుఁడు.

ఇద్దఱు—(చిఱునవ్వుతో) ఈతపోవనంబులు రాజుచే రక్షింపఁ బడుచుండ, నిన్ను రక్షించుటకు మే మెవరము? దుష్కర్మమును బిలువుము.

రాజు—(తనలో) బయల్పడుటకు నాకిదియ మంచినమయము.

(ప్రకాశముగా) భయపడవలదు—(అని సగముచెప్పి మనసులో) ఇట్లయిన రాజభావము వెల్లడి యవును. అప్రకాశ! ఇట్లువలికెదను.

శకుం—ఈదుష్టవట్టదము నన్ను వదలకున్నది. మఱియొక చోటికేగెద. (మఱియొక యడుగునడచి నిలిచి చూపులు నిగిసించుచు) పో! పో! ఇదియేమి! ఇక్కడకును వెంటఁబడుచున్నది!

రాజు—(సత్వీరముగావచ్చి)

గీ. ఎవఁడవుర నీవు? ముగ్ధతాయీతపస్వి

కస్యకల నేచ వచ్చితి కావరమున;

దుర్విసీతుల దండించు చుర్విసెల్లఁ

పౌరవుం డేలుచుండంగ భయములేక.

(అందఱును రాజుంజూచి తత్తరపడుచున్నారు.)

అన—అయ్యా! ఇప్పుడు విశేషోపద్రవము మఱిమియులేదు. మాప్రియసఖయైన యీకొమ్మ తుమ్మెదబాధవలన బెగఁజొందినది.

(అని శకుంతలం జూపుచున్నది.)

రాజు—(శకుంతలవంకఁ దిరిగి) చక్కఁగాఁ దపస్సు వర్ధిల్లుచున్నదా?

శకుం—(సిగ్గుచేతఁ దలవంచుకొని యూరకొన్నది.)

అన—ఇప్పు డతిథిలాభముచేత మఱితచక్కఁగా వర్ధిల్లుచున్నది.

ప్రియం—దేవరవారికి స్వాగతము. (అని శకుంతలవంకఁదిరిగి) సఖీ! శకుంతలా! నీవు పర్ణశాలకుంబోయి, పండ్లతోడఁ గూడఁ బూజాద్రవ్యంబులం గొనిరమ్ము. ఇంతలో నీయుదకము పాదప్రక్షాళనంబున కుపయోగపడును.

రాజు—ఏమియు నక్కఱలేదు. ఇప్పుడు మీప్రియవాక్యముల చేతనే నాకాతిధ్యము జరిగినది.

అన—అట్లయిన ముహూర్తమాత్రము దేవర యీచల్లనినీడ గల యేడాకుల యరఁటిచెట్టుక్రింది వేదికమీఁదఁ గూరుచుండి యలయికం దీర్చుకోఁదగును.

రాజు—పనిచేసి మీరునునలసియున్నారు. ముహూర్తకాలము కూర్చుండుడు.

అన—సఖి! శకుంతలా! మన కతిథిసేవయే యర్హకృత్యము. కాబట్టి యిందుఁ గూర్చుండఱు. (అని నందఱుఁ గూరుచున్నారు.)

శకుం.—(అలోచించి మనసులో) ఇదియేమోకాని యాయనం జూచి తపోవనంబులం గారానియొకవికారంబునకు లోనయినదానను.

రాజు—(అందఱిని జూచి) ఓహోహా! మీన్నేహము సమా సమయినవయస్సు చేతను రూపముచేతను రమణీయముగానున్నది!

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! ఈయన యెవరు? చతురగంభీరాకారంబున, మధుర ప్రియవాక్యంబులం బలుకుచు రాజు వలెఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు.

అన—నాకును గౌరూహలమగుచున్నది. ఈయననడిగెదను. (ప్రకాశముగా) దేవరవారిమధురాలాపంబులవలనం గలిగినవిశ్వాసము తమ్ముఁ గొన్నిసంగతుల నడుగ నన్ను బ్రేరేచుచున్నది. తమచే నే రాజుర్నివంశ మలంకరింపఁబడుచున్నది? ఏదేశమందు జనులు దేవర వియోగమునకుం గుండుచున్నారు? సుకుమారమయ్యు నీశరీరమెందు నిమిత్తము తపోవనగమనపరిశ్రాంతిపాలుచేయఁబడినది?

శకుం—(మనసులో) హృదయమా! ఆరాటమున్నానుము. నీవడుగఁదలఁచినదాని నీయనసూయయే యడుగుచున్నది.

రాజు—(మనసులో) నన్ను నేనేమని యిప్పుడు తెలుపు కొందును? ఏలాగున నన్ను నే మఱుంగు పెట్టుకోనైన నేర్తును? ఏమయినంగానిమ్ము; ఈప్రకారముగాఁ జెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) పూరువంశ సంభవుండయిన రాజుచేత ధర్మాధికారమునందు నియోగిం పఁబడినవాఁడనయి, యాశ్రమవాసులనత్క్రియానుష్ఠానములు నిర్విఘ్నములుగా నెగడుచుండుటం డైలిసికొన నీధర్మారణ్యంబునకు వచ్చి నాఁడను.

అన—ధర్మమార్గమునంబరించు నాశ్రమవాను లిప్పుడుగదా రక్షకునిఁగలవారైరి.

శకుం—(శృంగారలజ్జ నభినయించుచున్నది.)

సఖులు—(ఉభయలయాకారములందెలిసికొని రహస్యముగా) సఖ! శకుంతలా! పూజ్యులగుకణ్వుమహామును లిప్పు డిచ్చటనుండి రేని—

శకుం—(రోషముతో) ఉండిన నేమి?

సఖు—తమ ప్రాణతుల్యమైన ధనమొసంగి యాయతిథిం గృతాధునిఁ గావింపఁగలరు.

శకుం—సఖులారా! వేటొక్కటేదియో మనసుననుచుకొని గూఢముగా మాటలాడెదరు. మీపలుకు లాలింపను.

రాజు—మేము నించుక మీనెచ్చెలి వృత్తాంతము నడుగ వచ్చునా?

సఖు—దేవర యిట్లు కోరుట మాకనుగ్రహమకదా!

రాజు—మహానుభావుఁడగు కాశ్యపుఁడు శాశ్వతబ్రహ్మనిష్ఠుఁ డని ప్రసిద్ధి. అట్టివాని కెట్లు మీనెచ్చెలి కూఁతురయ్యెను?

అన—దేవర యాకర్ణింపవలయును. కౌశికుండునివంశనామము గల మహాప్రభావసంపన్నుఁ డయినరాజుర్ని యొకఁడు కలఁడుకదా?

రాజు—కలఁడు; వినియున్నాము. అనంతరము.

అన—అతఁడే మాచెలియఁ గన్నవాఁడు. కన్నవారిచే విడువం బడినయీమెను బెంచుట మొదలుగాఁ గల పనులు నిర్వర్తించుటఁజేసి పూజ్యులగుకణ్వులును సీమెకు జనకులయిరి.

రాజు—“విడువబడి” యను శబ్దశ్రవణముచేతనే వేడుక పొడముచున్నది. మొదటినుండియు వినఁగోరుచున్నాను.

అన—దేవర యవధింపవలయును. పూర్వ మారాజుర్ని యుగ్ర

తపస్సు చేయుచుండఁగా, దేవతలు భయపడి యానియముముసకు విఘ్నమాచరింప మేనక యనునచ్చరం బుచ్చిరి.

రాజు—దేవతల కీవరతపోభయశీలత యెప్పుడునున్నదియే. తర్వాత, తర్వాత.

అన—అంత నత్యంతమణీయ మగువసంతకాలమున నున్నాడమును బుట్టించు నా పెరూపమునుజూచి—(అని సగము చెప్పి లజ్జచే నూరకున్నది.)

రాజు—ఆపయిని దెలియనే తెలియుచున్నది. తప్పక యీమె యుప్పరస్సంభవయే.

అన—సందేహమేమి ?

రాజు—స్పష్టమగుచునే యున్నది.

క. ఇటువంటిరూప మారయ

నేటుపుట్టును మర్త్యచంచలేక్షణలందున్ ?

చటుల ప్రభాతరశ మగు

తటిల్లత జనింపఁగలదె ధారుణి నెందున్ ?

శకుం—(క్రిందుచూచుచుఁ గూరుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నామనోరథమున కవకాశమున్నది. అయినను, చెలికత్తెయచేఁ బరిహాసముగా నుదాహరింపఁబడిన యీమెయొక్క వరవిషయకమైన ప్రార్థనను విని నాడెందము సందేహముచే నాందోళించుచున్నది.

ప్రియం—(చిఱునవ్వుతో శకుంతలవంకఁ జూచి, నాయకాభిముఖయై) దేవరవారు మఱియు నేమో పలుకఁ దలఁపు గలిగి యున్నట్టు కనుపట్టుచున్నారు.

శకుం—(అంగుళిచే నెచ్చెలిని బెదరించుచున్నది.)

రాజు—నీవు లెస్సగాఁ గనిపెట్టితివి. సచ్చరిత్ర శ్రవణమునందలి యపేక్షవలన మఱియు నొక ప్రశ్న మడుగవలసియే యున్నది.

ప్రియం—నందేహింపవలదు. తపస్విజనులను సంకోచములేక యడుగఁ దగునుగదా ?

రాజు—మీసఖనిగూర్చియె యెఱుగఁ గోరుచున్నాము.

ఉ. ఈరమణీలలామ హృదయేశున కీఁబడుదాఁకఁ గామువ్యా
పారనిరోధి యైనవ్రతభారము దీనిని బూనియుండునా ?
చారువిలోచనప్రథల సామ్యమువచ్చుకురంగభామినీ
వారముతోడ నిచ్చటనే వాసము నిత్యము చేయుచుండునా ?

ప్రియం—దేవా! ధర్మాచరణమునందుసహిత మీతరుణి పరా
ధీనయే. ఆయిన నీమెం దగినవరున కీవలెననియే యెప్పుడును దండ్రి
సంకల్పము.

రాజు—(సంతోషముతో మనసులో) ఆయనసంకల్పము దుర్ల
భముకాదు.

గీ. హృదయ ! సాభిలాషివి గమ్మి యింక నీవు ;
సంశయసివృత్తి యిల్లటి సంభవించె ;
ననల మని దేని భ్రమియించి తదియె యిప్పు
డంటఁగూడినమానిక మయ్యెఁజుమ్ము.

శకుం—(రోషముతోఁ గూడినట్లుగా) అనసూయా ! నేను
వెళ్లెదను.

అన—ఎందునిమిత్తము ?

శకుం—ఈయసంబద్ధప్రలాపములను ప్రేలుప్రియంవదకథ వూ
జ్యారాలయిన గౌతమితోఁ జెప్పటకు.

అన—నత్కారముం బడయని యతిధిప్రశస్త్య నిట్లు విడిచిపెట్టి
మనసువచ్చినట్లు పోవుట యాశ్రమవాసినలగు నాఁడువారికిం దగవు
కాదు.

శకుం—(ఏమియు బదులుపలుకక బయలుదేరినది.)

రాజు—ఆ! ఎట్లుపోవుచున్నది! (కూడకజనఁగోరు తనమనసును నిగ్రహించి) కాముకజనమనోవ్యాపారము చేట్టలతో సమానమయినది గానే యుండును! కావుననే నేనును—

క. మునిపుత్రకవెంటం బడి

చనఁజూచియు నిలుపఁబడితి సాశీల్యముచే

త నివుడ, యిమ్ము గడలకయుఁ

జనికృమ్మరవచ్చినట్టె సరిగాఁ దోఁచుకొ.

ప్రియం—(శకుంతలం బట్టుకొని) సఖీ! నీవు పోఁగూడదు.

శకుం—(బామముడితో) ఎందుచేత?

ప్రియం—నీవు నాకు రెండుచెట్లకు నీళ్లుపోయ సప్తపది యున్న దానవు. కాఁబట్టి నాబుణముతీర్చి మఱిపోదువుగానిరా.

(అని బలాత్కారముగో మరలించుచున్నది.)

రాజు—ఓదయామయీ! నాకుంజూడ వృక్షములకు నీళ్లు పోయుటవలననే యీమె యలసిపోయినట్టు తోఁచుచున్నది. ఔను గదా? ఈమెకు,

ఉ. కుండనుబూస మూఁపు లవి క్రుంగెను, హస్తతలంబు లెఱ్ఱనై
యుండె, వడంకఁజొచ్చెఁగుచయుగ్మము, మిక్కిలియయ్యెశ్వాసముల్,
నిండెను మోమునందుఁ జెవినిడ్డ శిరీషమువాడఁ జెమ్మటల్,
వెండ్రుకలుం గలంగె ముడివీడఁగఁ దా నొకచేతఁ జెర్వుటన్.

కావున నీమెబుణమును నేను దీర్చెదను; కైకొనుఁడు.

(అని చేతియుంగరము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

సఖులు—(పుచ్చుకొని నామముద్రాక్షరములఁ జదువుకొని యొకరినొకరు చూచుకొనుచున్నారు.)

రాజు—మమ్ము వేరువిధముగా భావింపవలదు. రాజపురుషుల మగుటచే, మాకిది రాజువలన లభించినది.

ప్రియం—అందుచేతనే యీయుంగరము జేవర వ్రేలి నెడఁబా
యఁదగదు. తమ మాటచేతనే యీమెఋణము తీరిపోయినది.

అన—సఖ! శకుంతలా! దయాభవయినయీయనచే, లేక,
యీమహారాజుచే, నీఋణవిమోచన మయినది. ఇప్పుడు నీవు పోవ
చ్చును.

శకుం—(మనసులో) నేనే స్వతంత్రురాల నయితినేని—

ప్రియం—ఇంకను వెళ్ల వేమి ?

శకుం—ఇప్పుడు నేనేమియు నీయాజ్ఞకు లోఁబడియుండలేదు.
నాయిష్టమువచ్చినప్పుడు నేనుబోయెదను.

రాజు—(శకుంతలంజూచి మనసులో) ఈమెమీఁద నాకెట్లు
న్నదో యీమెకును నామీఁద నట్లేయున్నదేమో! ఏలాగుననయినను
నాకోరిక కవకాశమున్నది. ఎట్లంటేని—

గీ. కలిసి మాటాడకున్న, నాపలుకులకును

వీను లొగ్గెడు నభిముఖయై నెలంత ;

వెలఁది నామోముననె చూడ్కి నిలువకున్న,

నన్యవిషయంబులకుఁ బోవ దతివద్యుష్టి.

(తెరలో)

ఓహోహో! తపస్వీలారా! మీరు తపోవనమునందలి జంతు
వుల రక్షింప సిద్ధముగా నుండుఁడు. మృగయావిహారి యగుదువ్యంత
మహారాజు సమీపమున వచ్చుచున్నాఁడఁట.

గీ. కొమ్మలకుఁగట్టి తడివల్కలములున్న

యాశ్రమమహీజములయందు, హయఖురాళి

నడరు పెనుధూళిపడెడు, సాయంతనంపు

టరుణరుచి బొల్చుశలభచయంబువోలె.

రాజు—(మనసులో) అక్కటా! సైనికులు నన్ను వెదకుచుఁ
దపోవనంబులకు బాధ గలిగించుచున్నారు!

[మరల తెరలో]

ఓహో! తపస్వీలారా! వృద్ధులును, స్త్రీలును, బాలురును, వ్యాకులపడ నిదిగో యేనుఁగొక్కటి సంప్రాప్తమయినది.

చ. అరదముఁ జూచి భీతి నొకహస్తీ, కురంగ నమూహ ముక్కటన్,
దగువు ప్రకాండముం బొడువ దంతముఖం బొకఁడంచు వోవఁగాఁ,
జరణములం దగుల్కొనినచారులతావళి నీడ్చుకొంచు, న
బ్బరముగఁజొచ్చెఁబుణ్యవనమున్, నతవిఘ్నమురూపుదాల్పెనాన్.
(అందఱునువిని యించుక సంభ్రాంతలయి లేచుచున్నారు.)

రాజు—(మనసులో) అయ్యో! నేను దపస్వీల కపరాధము చేసినవాఁడనయితిని! కానిమ్ము. నేఁ బోయి నివారించెదను.

సఖులు—దేవా! ఈయడవియేనుఁగు వృత్తాంతముచేతఁ గల గుండువడినారము. పర్ణశాలకుఁ జన ననుజ్ఞయిమ్ము.

అన—సఖీ! శకుంతలా! పూజ్యురాలగు గౌతమి విచారించుచుండును. శీఘ్రముగారమ్ము, అందఱము నొకటిగాఁ గూడుకొండము.

శకుం—(నడవలేనట్లభినయించుచు) హా! హా! నడవఁ గాల్గొడకున్నవి!

రాజు—(తొట్టుపాటుతో) మీరు యథేచ్ఛముగాఁబొండి. మే మాశ్రమపీడతొలఁగు ప్రయత్నముం గావించెదము (అందఱును లేచుచున్నారు.)

సఖులు—మీమహత్త్వమును గుత్తెఱిఁగి యుపచారము చేయమింజేసి యిప్పుడు మీయెడ నపరాధలమయితిమి ; ఊమియింపుఁడు. మాచే సర్పసత్కారముం బడయని దేవరను వెండియుఁ జూడ వేడుక గలదని విన్నవించుటకు మాకు లజ్జయగుచున్నది.

రాజు—అట్లుకాదు. మీదర్శనముచేతనే మేము సత్కృతులమయితిమి.

శకుం—అనసూయా! సూదివంటి క్రొత్తదర్భపుడక నాపాదమునం గ్రుచ్చుకొన్నది. (మఱియొక యడుగుపోయి) చెలులారా! నా నారచీర కురువకవృక్షముయొక్కకొమ్మం జిక్కుకొన్నది. దీనిం దీసికొనువఱకు నిలిచి నన్ను వెంటఁ గొనిపోండు. (అని మిషపెట్టి రాజుంజూచుచు నాలస్యముగా సఖులతో నడచుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) అందఱుం జనిరి! కాని నేనునుం జనియెదను. శకుంతలం బాడగాంచినది మొదలు నగరగమనమును గుఱించినయుత్సాహము తగ్గినవాడనైతిని. వెంటవచ్చినవారిం గలిసికొని తపోవనమునకు సమీపమున విడియించెదను. శకుంతలావ్యాపారమునుండి నాడెందమును మరలింపజాలకున్నాడను—

గీ. నడుచుచున్నది ముందుకు నాశరీర ;

మాతృ పరుగువాఱెడు వెన్న కవశమగుచు,

మంచిగాలికి నెదురుగఁ గొంచుఁబోవు

ధ్వజమునకుఁ గట్టు పట్టువస్త్రంబువోలె.

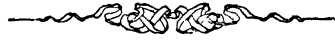
(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—ఆశ్రమారణ్యము.

[అప్పడు విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూష—(నిట్టూర్పు విడిచి) హా! దైవమా! మృగయాశీలుఁడగు నీరాజు చెలిమిచేత మోసపోతినిగదా! ఇదిగో మృగము, ఇదిగో వరాహము, అదిగో శార్దులము, అని మిట్టమధ్యాహ్నమున మండు వేనవికాలమగుటచేఁ డలుచని నీడలుగల యరణ్యమార్గముల నొక యడవిసంఁడి యొకయడవికిఁ ద్రిప్పటయగుచున్నది. ఆకులు పడిచెడి పోయిన వెచ్చనికొండయేళ్లనీళ్లు త్రాగ నబ్బుచున్నవి. వేళతప్పి కఱకుట్లమాంసము భోజనమునకు సంభవ మగుచున్నది. గుఱముల యొక్కయు నేనుఁగులయొక్కయు ధ్వనులచేత రాత్రియైనను మంచి నిద్ర పట్టలేదు. తెల్లవాఱుజామున బానిసెకొడుకులు పిట్టవేటకాండ్రు చెవులు బద్దలుగా నఱచు వనగమన కోలాహలముచే మెలఁకువవచ్చినది. ఇప్పటికిని పీడపోలేదు. ఆమీఁద సోఘికముమీఁద వ్రణమైనది. నిన్న మేము వెనుకపడియుండ, లేడివెంబడి నాశ్రమపదముచు బ్రవేశించిన యీమహానుభావునకు నాదురదృష్టముచేత శకుంతలయను తాపకస్య యొక్కతె కానఁబడినది. అప్పటినుండియు నగరగమన మనుకథయేనిఁ దలపెట్టఁడు. దీనినే యత్యంతము చింతించుచున్న నాకన్నులనే ప్రభాత మైనది. ఏమిగతి? సమయకృత్యములం దీఱుకొని, వేషముం దాల్చియున్న నామిత్రునిం గాంచెదను. (అని వెళ్లిచూచి) ఇదిగో చేతులయందు విండ్లుదాల్చి, యడవి వువ్వలదండలు

వేసికొని కిరాతకాంతలు తన్నుఁజుట్టుకొనియుండఁ జెలికాఁ డీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు. రానిమ్ము. అంగభంగమునఁ గదలలేనివానివలె నుండెను. ఈవిధమున నయినను కొంత విశ్రమము పొందెదను. (అని దండకాశ్రమము నానుకొని నిలుచుచున్నాఁడు.)

[అంత మున్ను చెప్పినపరివారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(మనసులో)

గీ. కనఁగఁ బ్రియురాలు సులభగాఁ గానిపించ,

దామె భావముఁగని మది యానపడెడు ;

నింక మరుపూన్కి తుదముట్ట దిప్పుడయిన,

సుభయులకుఁ గోర్కు లానంద మొనఁగుచుండె.

(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇట్లు కాముకుఁడు తనయభిప్రాయమున కను గుణముగా నిష్ఠురాండ్రయొక్క చిత్తవృత్తులను భావించుకొని పరిహాస పాత్రుఁడగును.

ఉ. నిద్దపుఁజూడ్కి నొండుకడ నేత్రముద్రిప్పుటయున్, నితంబముల్ పెద్దవియాట మందగతి లీలనుబోవుట, బోటులాపి పో వద్దనుచో సనూయమెయి వారలఁబల్కుట, కాముకుండు తా నద్దిర ! సర్వమాతృ విషయంబుగనే కొనుచుండు నాతృలోన్.

విదూ—(అలాగుననేయుండి) ఓవయస్యా ! నాకరచరణంబులు గదలవు. వాఙ్మాత్రముచేతనే యాశీర్వాదించెద. విజయీభవ !

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) నీకీయంగవై కల్య మెందువలనఁ గలిగి నది ?

విదూ—ఇదియేమి ? స్వయముగానే కన్నుగలియఁజెట్టి కన్నీళ్లలఁ బూడమెచునని యడిగెదవు !

రాజు—నాకేమియుం దెలియకున్ను జే.

విదూ—ఓవయస్యా ! ఆప్రబుమాను కుబ్జలీలను విడంబించు చున్నది. అది స్వప్రభావముచేతనా ? నదీవేగముచేతనా ?

రాజు—నదీవేగమే యందునకుఁ గారణము.

విదూ—ఆప్రకారముగా నాకును నీవే !

రాజు—ఏప్రకారముగా ?

విదూ—ఈవిధముగా నీవురాజకార్యములను విడిచిపెట్టియిటు వంటి వ్యాకులప్రదేశములయం దాటవికవృత్తి నుండఁదగితివి. నేనును నిశ్చయముగాఁ బ్రతిదినమును క్రూరమృగములను దోలుటచే కీళ్లు సడల నాయవయవములు నాయధీనములు గాకయున్నవి. కాఁబట్టి నాయందనుగ్రహించి యొక్కదినమయినను నన్ను విశ్రమము పొందుటకు వదలి వేయుము.

రాజు—(మనసులో) వయస్యఁడును నిట్లనుచున్నాఁడు; నాకును కణ్ణ్యతనయం దలంచి డెందంబు వేటయందు విముఖమగుచున్నది.

గీ. ఏపుడుఁ బ్రియురాలితోఁగూడ నిచటనుండి

సొగసుఁజూపులఁ గరపినమృగచయంబు

పయిని బాణంబుఁబూనిచి వంచఁజాల

నెక్కుపెట్టిన యీవింటి నింకనేను.

విదూ—(రాజుమొగమువంకఁజూచి) దేవా ! ఏమో మనసున నుంచుకొని యాలోచించుచున్నావు. నాపలుకు లరణ్యరోధనమా యెను.

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) మఱియేమున్నది ? మిత్రునిమాట దాఁటరాదని చింతించుచుంటిని.

విదూ—దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుగమ్ము. (అని చనఁబోవుచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా ! నిలువుము. నేనింకను నీతోమాటాడవలసియేయున్నది.

విదూ—దేవా ! ఆనతిమ్ము.

రాజు—అలపు తీఱుకొన్నపిమ్మట నీవు నా కొక్క యన యాసకార్యంబునఁ దోడుపడవలయును.

విదూ—కుడుములు తినుటయందా యేమి ?

రాజు—చెప్పెదనుఁడుము.

విదూ—ఊరకున్నాను.

రాజు—ఓరీ ! ఎవఁడురా ? అక్కడ.

దావాఁకికుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా ! ఆజ్ఞయిండు.

రాజు—రై వతకా ! సేనాపతిం బిలువుము.

దావా—అలాగుననే. (అని నిష్క్రమించి సేనాపతితోడం గూడఁ బ్రవేశించి) ఇదె యాజ్ఞాపించువేళ్ళతో భర్త యీవాకనే చూడ్కి నిగిడించి యున్నాఁడు. దేవర స్సందర్శించు కొమ్ము.

సేనాపతి—(రాజుపైఁ జూడ్కివాలయించి) వేట దోషయుక్త ముగాఁ గానఁబడనది యయ్యును, స్వామిమొడఁ గేవలము మేలుచేయు నదియేయైనది. ఎట్లంటే,

చ. పారిపారి మాంబిలాగుటను బూర్వశరీరము గట్టిపాఱ, భా
స్కరకీరణాళి కెంతయును సైఁచుచుఁ జెమ్మట లేశమైనచుం
బారయక, చిక్కియుకొ దృఢతఁబొందుటఁ బల్పనిమేన, విక్రమ
స్థిరుఁడయి యీతఁడొప్పెను జెల్వగ శైలచరద్విపంబనన్.

(దగ్గఱకువచ్చి) స్వామీ ! జయమవుఁగాక ! ఈయరణ్యమందుఁ గ్రూరసత్వముల సంచారముల నరికట్టివారము. ఇఁక నిచ్చటనుండనేల ?

రాజు—సేనాపతి ! మాధవ్యుఁడు వేటను దూషించుటచేత నాకు దానివీఁది యుత్సాహము పోయినది.

సేనా—(రహస్యముగా) వయస్యా ! విదూషకా ! నీపట్టును వదలకుండుము. నేను స్వామిచిత్తవృత్తి ననుసరించి ప్రవర్తించెదను.

(ప్రకాశముగా) ఈనూర్థుని బ్రేలుకోనిండు. ఇక్కడ దేవరయే నిద
ర్యసముగా నున్నారు.

సీ. కడుపులోఁ గ్రొవ్వెల్లఁ గరఁగి యత్యంతంబు
నుదరంబుపలుచనై యొప్పెసంగు,
వ్యాయామమునఁజేసి కాయంబు చులుకగా
నెత్తుటకర్హమై యేవుమీఱు,
జంతుసంతానహృదంతరభయకోప
ముల వికారములును దెలియనగును,
శరము చలింప లక్ష్యమునందుఁ దాఁకిన
ధన్వికిఁ గరము సంతసముగలుగు,
వ్యసనమంచును వేటను బలుకుచుండు
రది యసత్యంబు కేవల మరసిచూడ,
వేటయే కానిపనియేని, వేఱుదేనఁ
బుట్టు నిట్టివినోదంబు పుడమిమీఁద ?

విదూ—(కోపముతో) రాజుగారిప్పుడు తెలివిగలిగియే యు
న్నారు. నీవే వనచరుడవయి యడవడవిఁ దిరుగుచుఁ గడకు ముక్క
కండలు కబళింపఁగోరు నొకముదియెలుంగునోటఁ బడియెదవు.

రాజు—భద్ర! సేనాపతీ! పలుపలుకు లేల? మనమాశ్రమ
సమీపమున నున్నవారము కాఁబట్టిసీమాటల కేము సమ్మతింపనేరము.
ఇప్పుడు—

మ. మునుఁగంజెల్లు నిపానవారి మహిషంబుల్ కొమ్ములాడించుచున్,
పెనునీడన్వసియించి లేళ్ళు నెమరులేవ్వయం దగు స్లంపులై,
పనిగాఁ బండులు ముస్తలెత్తఁజను విశ్వాసంబునన్ గుంటలన్,
ధనువిప్పట్టున విశ్రమింపఁగనగున్ జ్యబంధము న్బాయుచున్.

సేనా—ప్రభువువారికి రుచించునట్లు కానిండు.

రాజు—అట్లయిన మున్ను పోయియున్న వలవేటకాండ్రుగ్ర
మ్మఱింపుము. మనసైనికులం దపోవనంబునువిడిచి దూరంబుగఁ బోవు
నట్లు దిట్టము చేయవలయును. చూడు—

గీ. శాంతిపరు తాతపోధనచంద్రులండు

దహనశీల మాతేజంబు దాఁగియుండు;

తాఁకఁ దగియుండు సూర్యకాంతంబులట్ల,

వెలికిఁ దార్తురు పరతేజమడర దాని.

సేనా—స్వామి యానతిచ్చినట్ల.

విదూ—నీయుత్సాహవార్తలుచాలించి, తొత్తుకొడుకా! పో.

(సేనాపతి నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(పరివారముఁగాంచి) మీరు వేటవేషంబులఁ దీయుం
డి. రైవతకా! నీవును నాయాజ్ఞ నడిపింపుము.

పరిజనము—దేవర యాజ్ఞాపించినట్ల. (అని నిష్క్రమించిరి.)

విదూ—నీవివృద్ధిఁగనైన లేకుండఁ జేసితివి. ఇక దట్టము లగు
తీవజాంపములతోడఁ గూడిన యీచెట్టునీడను గూరుచుండుము. నేనును
నుఖాసీనుండనయ్యెద.

రాజు—ముందు నకువుము.

విదూ—రమ్ము నీవుచరమ్ము. (ఇద్దఱునునడిచికూర్చున్నారు.)

రాజు—మాధవ్యా! నీవు కన్నులుగలఫలంబుఁ బొందలేదు.

ఏలయన—నీవు దర్శనీయమగు పదార్థముం జూడకపోతివి.

విదూ—అజేమి? నీవు నాయెదురనే యున్నావే.

రాజు—ఎల్లవారుం దమవారిని మనోహరమయినవారినిగానే
చూచుకొందురు. నేనన్ననో యీయాశ్రమమున కలంకారభూత య
గునాశకుంతలంఁగూర్చి చెప్పచున్నాను.

విదూ—(తనలో) కానీ! నేనీయనకు సందీయకుం డెదను. (బిగ్గ

రగా) ఓమిత్రుడా! ఇప్పుడు తాపనకన్యను సహితము కామించుచున్నట్టు కనబడుచున్నావే ?

రాజు—సఖా! పరిహార్యవస్తువుమీఁదికిఁ జౌరపులమనస్సు పోదు.

విదూ—అట్లయిన నిది యేమి ?

రాజు—

గీ. అప్పరన్ శ్రీకిజన్మించి యామెచేత

విడువఁబడి మానికీలభించె వెలది యీమె

చెట్టుననుజాటి జల్లేడుచెట్టుమీఁదఁ

బడినవమాలికాప్రసవంబుపగిది.

విదూ—(నవ్వి) ఓమిత్రుడా! ముద్దఖర్జూరంబు రుచియింపని వానికిఁ జింతపండుమీఁద బుద్ధిపోయినట్లు, శ్రీరత్నములఁ బాటింపని నీ కీ కోరిక పుట్టినది.

రాజు—ఆమెం జూచినవాఁడవు కావుగావున నీవిట్లు పలుకుచున్నావు.

విదూ—నీకును వింతఁబుట్టించుటంజేసి యామె నుందరియే కావచ్చును.

రాజు—వయస్యా! పెక్కలేల ?

ఉ. చిత్తరువందు వ్రాసి తగజీవముపోసి విధాత తాను లో
కోత్తరరూపబృందముల నుల్లమునం దలపోసి చేసెనో
యిత్తరుణీలలామనన నీడొడఁగూడక చెన్నుమిత్రాదుక
దత్తనురామణీయకము ధాతనమర్థతయుం దలంపఁగన్.

విదూ—అట్లయినచో, ఇఁకఁ జక్కనిస్త్రీలకెల్లను పరాభవమే యగును.

రాజు—నామనసున కట్టే తోఁచుచున్నది.

ఉ. వాననచూడనట్టి పనవంబు, నఖంబులఁ ద్రుంపనట్టి నూ
 త్నానమవల్లవంబుఁ, బరులానని క్రొవ్విరితేనె, సూచి వి
 న్యాసములేనరత్నము, మహాతతపుణ్యఫలంబుఁ బోలు నా
 భాసురగా త్రిసోయగ మెవండు భుజింప విరించి వ్రాసెనో!

విదూ—అట్లయిన, గారనూనెచే జిక్కనైన యొకయరణ్య
 వాసి యయిన తపస్వియొక్క చేతిలోఁ బడకమునుపే నీవామెను
 శీఘ్రముగా దక్కించుకొనుము.

రాజు—వరాధీనురాలుగదా యామె? ఇప్పు డామెజనకులును
 దగ్గఱలేరు.

విదూ—మఱి నీయం దామె కెట్టియనురాగముగలదు?

రాజు—తపస్వికన్యలు స్వభావముచేతఁ బ్రగల్భరాంధ్రుకారు
 గదా? అయినను—

గీ. ఏ నభిముఖుండఁగాఁ జూపు నిట్టెత్తి ప్పె,

నన్యకారణమున నవ్వినట్లు నవ్వెఁ,

గావున మరుండు శీలంబుకలిమి నడఁగి

స్వప్నమును గూఢమును గాక పరఁగియుండె.

విదూ—ఏమి? అట్లుగాక చూచినంతమాత్రమున నీతొడమీఁ
 ద వచ్చి కూర్చుండునా?

రాజు—సఖులతోఁగూడి వెళ్లునప్పుడు వినయవతియయ్యును
 మిక్కిలి నాయెడ భావమును గనఁబఱచినది. అట్లేకాదా?

గీ. చరణమునఁ గ్రుచ్చుకొనెఁ గుళాంకురమఁటంచుఁ

గొన్నియడుగులె నడచి యాకొమ్మ నిలిచె;

తరువుశాఖల వస్త్రంబు తగులకున్నఁ

దీసికొనుదానివలె వెన్నఁదిరిగి చూచె.

విదూ—ఇట్లు నీకు బత్తెంబు లభించునేని, యింక నీవీతపోవన
 మునే యద్యాసవనమునుగాఁ జేసికొందువని తలంచెదను.

రాజు—మిత్రుడా! ఇక్కడితపస్వులు కొండలు నన్నానవాలు పట్టిరి. మన మొకసారి యేమిషచేత మరల నీయాశ్రమమును బ్రవేశింతుమో యాలోచనచెప్పము.

విదూ—మఱియొక యాలోచనయెందుకు? నీవురాజపుకావా?

రాజు—అయిననేమి?

విదూ—నీవారధాస్యములో నాటవభాగము మాకు రావలెనని వెళ్లుదము.

రాజు—ఓయిమూర్ఖుడా! వీరలను పరిపాలించినందునకయి, రత్నరాసులనయినను విడిచిపెట్టి చేకొనందగిన మఱియొక భాగధేయము లభించుచున్నది. చూడుము—

గీ. ప్రజలవలన భూమిపతులకు లభియించు

ఫలము ఊయము చెందగలది యగును;

తాపసేంద్రు లిచ్చుతపములయాటవ

భాగ మక్షయముగఁ బరఁగు మాకు.

(నేపథ్యమునందు) ఆహా! మేము కృతార్థులమయితిమి.

రాజు—(చెవియిచ్చి) ఓహూ! ఇది ధీరప్రశాంతమగు స్వరము. తపస్వులు కాబోలును!

(దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుడున్నాఁడు.)

దౌవా—దేవా! జయమగుఁగాక! ఇద్దఱుఋషికుమారులు వెలుపల నిలిచియున్నారు.

రాజు—అట్లయిన, వారి నాలస్యముచేయక లోపలికిం దొక్కొనిరమ్ము.

దౌ—తీసికొనివచ్చెదను. (అని వెళ్లి ఋషికుమారులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.) ఇటు, ఇటు పూజ్యులారా! (ఇద్దఱును రాజువంకఁ జూచుచున్నారు.)

ప్రథ—అహహా ! ఈయనమూర్తి తేజోవంతమయ్యును విశ్వసనీయముగా నున్నది ! ఋషులకంటె సతిభిన్నుఁడుకాని రాజునం దిట్లుఁడుట యుక్తమే. ఎట్లన్న—

చ. అరయఁగ సర్వభోగ్యమగు నాశ్రమమందితఁడును, నిత్యమున్ వరపరిపాలనంబునఁ దపఃఫల మాటవపాలుగాంచు, సంబరతలమంటు ఋష్యభిధ పావనరాజపదానుపూర్వమై సరసతమీఱఁ బాడుపటుచారణగీతములందు మాఝికిఁ.

ద్వితీ—గాతమా ! ఈపార్థివుఁడు దేవేంద్రసఖుఁడయిన దువ్యంతుఁడా ?

ప్రథ—మఱియేమి ?

ద్వితీ—అట్లగుట చేతనేకదా ?

చ. పురపరిఘాతిదీర్ఘభ్రుజముల్ గల యీతఁడు శ్యామలాద్ధి యావరణముగాఁగఁ గల్గమహిభారము నొక్కఁడె పూనుట బ్రమే ? సురయువతుల్ సురాహితులక్షోభలుపుట్టినచో జయార్థమీ వరదుసధిజ్యకార్ముకము వాసపువజ్రముఁ గోరుచుండఁగన్.

ఇద్ద—(నమీపమునకువెళ్లి) రాజా ! నీకు జయమగుఁగాక !

రాజ—(వీటమునుండిలేచి) మీకు నమస్కరించుచున్నాను.

ఇద్ద—మీకు మేలగుఁగాక ! (అని ఫలములు కానుకయిచ్చుచున్నారు.)

రాజ—(నమస్కారపూర్వకముగా నవ్వికరించి) మీయాజ్ఞకయి వేచియున్నాను.

ఇద్ద—మీరిక్కడనుండుటయాశ్రమవాసులెఱిఁగి మిమ్మొక్కటి ప్రార్థించుచున్నారు.

రాజ—వారేమని యాజ్ఞాపించుచున్నారు ?

ఇద్ద—పూజ్యులైన కణ్వమహర్షులు దగ్గఱలేనందున, రాక్షసులు యజ్ఞమునకు విఘ్నముచేయుదురు. కాఁబట్టికొన్ని రాత్రులు

మీరు సారధిద్వితీయులరై యాయుధపాణులై యుండి యాయాశ్రమమును ననాధమునుగాఁ జేయవలయునని.

రాజు—నాకది యనుగ్రహమేకదా ?

విదూ—(రహస్యముగా) ఇప్పుడీ ప్రార్థన యనుకూలమయినదే.

రాజు—రై వతకా ! ధనుర్బాణసహితముగా రథమ్మును గొని రమ్మని సారధితో నాపలుకులుగాఁ జెప్పము.

దౌవా—దేవా ! జయమగుఁగాక ! దేవరయాజ్ఞాపించునట్ల చేసెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇద్ద—(హర్షముతో)

గీ. వినుము పూర్వులమార్గంబు ననుసరించు

నీకు నియ్యది యుక్తంబు నిక్కువముగ ;

నవని నాపన్నరక్షణయాగమందు

దీక్షితులు గారె పౌరవుల్ ? ధీవిశాల !

రాజు—మీరు ముందుగా నడువండి. నేనును మీవెనుకనే వచ్చెదను.

ఇద్ద—రాజు ! నీకు విజయమగుఁగాక ! (అని నిష్క్రమించిరి.)

రాజు—మాధవ్యా ! నీకుశకుంతలాదర్శనకుతూహలముగలదా ?

విదూ—ప్రథమమున వెల్లువగాఁ బాటుచుండెనుగాని, యిప్పుడీ రాక్షసవృత్తాంతముచేత నొక్కబిందువయినను మిగులదయ్యెను.

రాజు—నాసమీపమున నుండువుగాని భయపడకు.

విదూ—ఎవ్వఁడునువచ్చి విఘ్నముచేయనియెడల, నేను నీరథమునకుఁ జక్రరక్షకుఁడ నయ్యెదను.

(దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దౌవా—స్వామీ ! జయమగుఁగాక ! రథము సిద్ధముగానుండి దేవరవారు విజయం చేయుటను గోరుచున్నది. మఱియు రాజధాని

నుండి యమ్మగారియాజ్ఞను. బట్టుకొని కరభకుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు—(ఆదరముతో) ఏమి ? అమ్మగారు పంపినారా ?

దావా—అవును.

రాజు—అట్లయినఁ దీసికొనిరా.

దావా—ఆలాగే. (అని నిష్క్రమించి కరభకునితోడఁ బ్రవేశించి)— అదిగో రాజుగారు. సన్నిధికిం బొమ్ము.

కర—(దగ్గరకువెళ్లి) స్వామీ ! శుభమగుఁగాక ! “ నేటికి నాలవదినమునందు పారణమానివేసి యుపవాసము చేయుబోవు చున్నానుగాన, ఆదినమున దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవగునీవు దగ్గర నుండవలయు ” నని యమ్మగారు తమకాజ్ఞయిచ్చియున్నారు.

రాజు—ఇక్కడఁదపస్వికార్యము; అక్కడగురుజనాఞ్ఞ. రెండును దాఁటఁగూడనివే. ఇప్పుడేమి చేయుదును ?

విదూ—త్రీ శంకునివలె సంతరాశమున నిలువుము.

రాజు—నీపరిహాసము చాలింపుము ; నిజముగా నాకేమియుం దోఁచకున్నది.

ఉ. రెండును రెండుచోట్ల నొనరింపఁగఁ దగ్గవియాటఁ గృత్యముల్,
రెండువిధంబుల న్మదిచరించుచునున్నది నాకునియ్యెడన్ ;
గొండనువచ్చికోట్టుకొని ఘూర్నిలి వెన్గుఁక బాఱునట్టియు
ద్దండనదీ ప్రవాహమువిధంబున నే నిపుడేమిసేయుదున్ ?

(ఆలోచించి) సఖా ! అమ్మగారు నిన్నును గుమారునిగానే పరిగ్రహించి యున్నారు. కాఁబట్టి నీవిక్కడనుండి కదలి, తపస్వికార్యముయొక్క ప్రాముఖ్యమును నివేదించి, యమ్మగారికిం బుత్రకృత్యమును నిర్వహింపనర్హుఁడవు.

విదూ—నేను రాక్షసులకు భయపడితినని గఱిం చెదవునుమీ.

రాజు—(చిటునవ్వుతో) మహా బ్రాహ్మణుడవు. నీకుభయము గలదని యెట్లునంభావింపవచ్చును ?

విదూ—అట్లయిన, రాజుగారితమ్ముఁ డే ప్రకారముగా వెళ్లఁ దగునో నేనా ప్రకారముగా వెళ్లెదను.

రాజు—తపోవనమునకు బాధకలుగకుండుటకయి నావెంట వచ్చినవారి నందఱిని నీతోడం బంపెదను.

విదూ—అట్లయిన, నేనిప్పుడు యువరాజనయితిని.

రాజు—(మనసులో) ఈ బ్రహ్మచారి చపలుఁడు. అంతఃపురములో నాకవేళ నాకోరిక తెలుపునేమో ! కానిమ్మీ ప్రకారముగాఁ జెప్పెదను. (అని విదూషకుని చేయిపట్టుకొని ప్రకాశముగా) మిత్రుఁ డా ! మహర్షులయెడఁ గల గౌరవముచేతనే నేనాశ్రమమునకు వెళ్లుచున్నానుగాని నిజముగాఁ దాపనకన్య యగుశకుంతలయందు నా కభిలాష లేదునుమా.

గీ. కనఁగ మనమేడ ? యజ్ఞాతకామయగుచు
నరిగ మృగశాబములతోడఁ బెరిఁగినట్టి
ముగుద యిదియేడ ? పరిహాసమునకు నేను
బలుకుమాటలు నిజమని తలఁపవలదు.

విదూ—అలాగే.

రాజు—వయస్యా ! నీవు నీకార్యమునం బ్రవర్తిల్లుము. నేనును దపోవనరక్షణార్థ మక్కడకు వెళ్లెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

తృతీయాంకము.

రంగము—తాపసాశ్రమము.

(దర్శకులు చేతఁబట్టుకొని కణ్విశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

శిష్యుఁడు—(అలోచించి విస్మయముతో) ఆహా! దుష్కృతమహారాజు మహానుభావుఁడుగదా! పూజ్యుఁడైన యాతఁడాశ్రమపదమును బ్రవేశించిన మాత్రముననే మాకర్మానుష్ఠానములు నిరపాయముగాఁ జెల్లినవి.

గీ. భయదహంకారమోయనఁ బరఁగువింటి

నారిశబ్దముచేతనె దూరమునను

విఘ్నములఁ బారదోలుచు వెలయనతఁడు,

బాణసంఘానకథ యేల వలయునింక ?

వేదికమీఁదఁ బఱచుటకయి యీదర్శకులను ఋత్విక్కులనిమిత్తము నేనుదీసికొనిపోవలెను. (కొంచెమునడచిచూచి, ఆకాశమునందు) ప్రియంవదా! ఈయశీరాసులేపనమును మృణాళములతోఁ గూడిన పద్మపత్రములను నీవెవరినిమిత్తము కొనిపోవుచున్నావు? ఎండఁబడుట చేత శకుంతల మిక్కిలి యస్పృహయైయున్నదా? ఆమె శరీరసంతాపనివారణార్థమా! అట్లయిన శీఘ్రముగా చికిత్సచేయుము. ఆమె కులపతియగు కణ్వినిరెండవప్రాణముగదా! నేనును వితానయాగముయొక్క శాంతిజలము నామెకొఱకు గౌతమిచేతి కిచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది విష్కంభము.

(తరువాత మన్మథావస్థనటించుచు రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(నిట్టూర్పుపుచ్చి యాలోచించుచు)

గీ. ఎఱుఁగుఁ దపఃప్రభావ; మాయిందువదన

కడుఁబరాధీనురాలని యెడఁదనాకుఁ

దెలియు; నట్లయ్యు మనసు నాలలనమీఁది

నుండి మఱిలించుకొనఁజాల కున్నవాఁడ.

(మదనబాధనిరూపించి) పూజ్యుడైన యోపుష్పాస్తుఁడా!

నీవును జంద్రుఁడును విశ్వసనీయులుగాఁ గనఁబడుచు, కాముకజనులను మోసపుచ్చుచున్నారు. ఎట్లన—

ఉ. భూతలమందు నీదయినపుష్ప శరత్వము, నీరజారిదా'

శీతకరత్వముకా, మదన! చెడ్డ యసత్యములయ్యె మాయెడన్;

శీతకరుండు నిష్పలను జిమ్మఁగఁజొచ్చె హిమాంశుపాలిచే;

నీతఱి వజ్రసారముల నీవునొనర్చెను పూపుటమ్ములన్.

ఓభగవానుఁడా! కామదేవా! నీకునాయెడఁ గనికరములేదా?

(మదనబాధ నిరూపించి) పుష్పాయుధుడవైన నీకీర్తిక్షత్వ మెట్లుకలిగినది? ఆ! తెలిసినది.

గీ. వనధిలోపల బాడబవహ్నిఁబోలె

హరునికోపాగ్ని నీలోన నడఁగి యుండు;

నట్లు గాకున్న, బూడిదయైననీవు

వెచ్చె నగులెట్లు మముబోటివిరహాలకును?

అట్లుకాదు.

క. మరుఁడు నదా నాహృదయముఁ

గరమును బాధించుచున్నఁ, గామినికొరకే

శరము లడరించుఁ గావునఁ

బరమాప్తుఁడతండు నాకుఁ బరికింపంగకా.

భగవానుడవైన కందర్పుడా ! ఈ ప్రకారముగా నుపాలంభింపబడుచున్నను నీకు నన్నుఁగూర్చి పరితాపము కలుగకున్నది !

గీ. ఎపుడు సంకల్పశతముల నీవనంగ !

వడిగ నాచేతఁ బోషింపబడితికానఁ

బూని చాప మాకర్ణాంతముగనులాగి

బాణమోక్షంబు నాపై నె వలయుఁజేయ.

(భేదముతో కొంచెము నడచి) యజ్ఞకర్మ పరిసమాప్తినొంది నందున నడస్యులచే వీడుకొల్పబడిన నేను విరహవీడ నొందిన యీ డెందము నెట్లు వినోదింపఁజేయుదును? (నిట్టూర్పుచిడిచి) ఇప్పుడు సీయురాలిదర్శనమునకంటె నాకు శరణ్యమస్య మేదియులేదు. కాఁబట్టి యామెనే వెదకెదను. (సూర్యునివంకఁజూచి) ఈయుగ్రమైనయెండ వేళను లతావలయసంపన్నములైన మాలినీతీరములయందు శకుంతల ప్రాయికముగా చెలికత్తెలతోడ విహరింపఁబోవుచుండును. అక్కడకే వెళ్లెదను. (వెళ్లిచూచి) ఈ బాలపాదపవద్దులనుబట్టి యాకోమలాంగి యిప్పుడే వెళ్ళినదని యూహించెదను. ఎట్లన—

గీ. అవిగో ! నాయంతిచేతఁ గోయంగబడిన

పూల బంధనకోశముల్ మొగుడ వింక ;

చాలఁ గినలయిచ్చేదముల్ పాలుగారు

చిచటఁ గన్నట్టుచున్నవి మృదువుగాను.

(స్వర్ణనుఖము నిరూపించి) ఆహా ! ఈ ప్రదేశము మహత్తర మయినగాలిచే మనోహరముగా నున్నది!

గీ. తోయజాతనువాసనతోడఁ గూడి

మాలినీతరంగజలకణాళిఁ దాల్చి

యనిల మిచట గాఢాలింగనార్ద్రమయ్యెఁ

గామశుప్త మదీయాంగకముల కీపుడు.

(నడచిచూచి) నిజముగా శకుంతల వ్రబ్బచెట్లచే జుట్టబడిన యీలతామండపమునందు నన్నిహితురాలయి యున్నది. అట్లేకవా—

గీ. ఇవిగొ ద్వారముకడఁ దెల్లయినుకలోన
జఘనబారంబునను వెన్నఁ జాలలోఁతు
గాను ముందు ప్రక్కను నెత్తుగాను నున్న
క్రొత్తయడుగుజాడలు కనుగొనఁగనయ్యె.

కాఁబట్టి చెట్లచాటుననుండి చూచెదను. (వెళ్లి, ఆ ప్రకారముగా చేసి సంతోషముతో) ఆహా! ఇప్పుడు నేత్రసాఫల్యము కలిగినది! నామనోరథప్రియతమురాలయిన యీమె కుసుమాస్తరణశిలాపట్టము నధిశయించి సఖులచే నేవింపఁబడుచున్నది. కానిమ్ము. వీరియేకాంత పుమాటలను వినియెదను. (అని చూచుచు నిలుచున్నాఁడు.)

(అప్పుడు యధోక్తవ్యాపారయగు శకుంతలసఖులతో ప్రవేశించుచున్నది.)

సఖులు—(విసరుచు నన్నేహముగా) సఖీ! శకుంతలా! నీకీ తామరాకులగాలి హాయిగానున్నదా?

శకుం—చెలులారా! ఏలవినరెదరు?

సఖు—(విషాదమునునటించి యొకరినొకరు చూచుచున్నారు.)

రాజు—పూజ్యురాలయిన శకుంతల యెంతయు నస్వస్థచిత్తురాలుగాఁ గనఁబడుచున్నది. (అలోచనతో) అది యాతపదోషమో! మదనదోషమో! ఈరెంటిచేతనునని నాకుఁదోచుచున్నది. సందేహ మెందుకు?

చ. స్తనములయం దుశీరమును జాతీనయట్టివృణాశహారమున్
బాసర లతాంగిమేను కడుఁబొల్పరియుండియు శోభచెందెడున్ ;
దనరు నిదాఘమన్మధులతాఁకునఁ దాపముతుల్యమాచు ; నై
నను నిటుసోయగం బిడుగుణం బలగ్రీష్మమునందు తేదెటన్.

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! ఆరాజేంద్రుని యొక్క ప్రథమదర్శనము మొదలుకొని శకుంతల గాఢానురాగము

చేత వెతనొందుచున్నది. అతనినిమిత్తముననే యీమె కీతాపము కలుగుచున్నదాయేమి ?

అన—సఖీ ! నాకును మనసునం దీశంకయే కలుగుచున్నది. కానీ, ఇప్పుడీమెనడిగెదను. (ప్రకాశముగా) చెలియా ! నిన్నొక్కటి యడుగవలసియున్నది. నీకు సంతాప మధికముగా నున్నదిగదా ?

రాజు—ఇప్పుడు చెప్పకతీరదు.

గీ. చంద్రకిరణంబులనుబోలె న్వచ్చమైన
 యీమెనుమృణాళహారంబు లిపుడుకరము
 నవిగొ నలుపెక్కి దుస్సహమైనయట్టి
 గ్రీష్మమును దెల్పుచున్నవి కేవలమును.

శకుం—(పూలపాన్పునుండి సగములేచి) సఖీ ! ఏమి తెలియఁ గోరెదవు ?

అన—సఖీ ! శకుంతలా ! కామవిషయమైన వృత్తాంతములకు నీకు మే మరమరలేని వారముగదా ? పురాణేతిహాసములయందు విరహముల విషయమయి విన్నయవస్థ యిప్పుడు నీయందు నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. నీకీయాయాస మెందువలనఁ గలిగినదోచెప్ప. వికారకారణము యధార్థముగాఁ దెలియక ప్రతిక్రియ కారంభింప రాదుకదా ?

రాజు—నాకుఁబుట్టినయూహయే యనసూయకును గలిగినది.

శకుం—(తనలో) నాకాయాసము బలముగానున్నది. అయినను వీరికి వేగిరము తెలుపుటకు శక్తురాలను గాకున్నాను.

ప్రియం— సఖీ ! ఈమెచెప్పినది బాగుగనున్నది. నీవ్యాధినేల యుపేక్షచేసెదవు ? నీవునానాఁటికి చిక్కుచున్నావు. లావణ్యసహితమయిన ఛాయయొక్కటియే నిన్ను విడువకున్నది.

రాజు—ప్రియంవద సత్యమేపలికినది. అవును.

చ. మొగమునఁ జెక్కులెండె; గుచముల్ కఠినత్వము తూలెఱొమ్మునన్;
 వగచెడిసోలె నెన్నడుము; వంగెనుమూఁపులు; మేనుపాండురం

బగుచుఁదనరై; నియ్యవతి యాకులుశోషిలి గాలిసోఁకకే
తగియెఱుమాధవీలతవిధంబున, దర్పకతాపబాధచే
నగవడె శోచనీయయు బృహత్ప్రియదర్శన యశాచు నెంతయున్.

శకుం—(లజ్జతో) సఖీ! మీకుఁ జెప్పక మఱియెవ్వరికిఁ
జెప్పదును? మఱియేల చెప్పవందురేని, ఇప్పుడుచెప్పిన మి మ్మా
యానపెట్టినదాన నగుదును.

సఖి—అందుచేతనే నిన్నింత నిర్బంధపెట్టుచున్నాము. దుఃఖ
మును చెలులు పంచుకొన్నప్పుడుగదా వేదన సహ్యముగానుండును?

రాజు—

చ. సమసుఖదుఃఖలై పరఁగుసారసనేత్రలు తన్ను వేఁడుటకొ
సుముఖత హృద్గతార్తికథ సుందరి తెల్పక మానదింక; నే
త్రములటువిప్పి యాశమెయిఁ దత్సతి పల్మఱు నన్నుఁజూచినన్,
హిమకరసన్నిభాస్య యిపుడేమనునో విన భీతిపుట్టెడున్.

శకుం—(లజ్జతో) ఈతపోవనరక్షకుఁడయి వచ్చినరాజేంద్రుఁ
డెప్పుడు నాదృష్టి పథమునఁబడెనో—(అని సగముచెప్పి లజ్జ నటించు
చున్నది.)

సఖి—ప్రియసఖీ! చెప్ప చెప్ప.

శకుం—అప్పటినుండియు నాతనియందలి యభిలాష చేతనే
నిటువంటియవస్థ పాలైనదానను.

రాజు—(హర్షముతో) చిరకాలమునకు వినఁదగినమాట
వింటిని.

గీ. జంతువితతికి గ్రీష్మావసాసమునను
జలధరశ్యామమగు దివసంబుఁబోలె,
నించువిలుకాఁడె నాతాపహేతువయ్యు
నతఁడు తాపనివారకుఁ డయ్యె నిపుడు.

శకుం—మీకిది యనుమతమయ్యెనేని, ఆరాజేంద్రుడు నా యెడ దయచూచుమార్గము చూడుడు. లేకున్న నిక నాకు నీళ్లు విడంపుడు.

రాజు—ఇది యాలోచించి చెప్పినమాటకాదు. కాముకుల కెప్పుడును వివేకముండదుగదా ?

ప్రియం—(రహస్యముగా) అననూయా! దీనికి కామ మతిదూరము వెల్లినది. ఇకఁ గాలహరణమున కోర్వఁ జాలదు. ఈమెమనసు నం దగిలినవాడు పూరువంశభూషణుఁడు. కాఁబట్టి యీమెయభిలాష కొనియాడఁదగినదే.

అన—(రహస్యముగా) చక్కఁగాఁ జెప్పినావు.

ప్రియం—సఖి! మేలు! నీకుఁ దగినకోరిక కోరినావు! మహానది రత్నాకరమును విడిచి మఱియొక్కడచేరును ?

అన—ఎలమావితప్ప చిగిర్చిన మాధవీలతకుఁ దగినవృక్షము మఱియేదియున్నది.

రాజు—విశాఖ చంద్రకళ నచుసరించునేని, అందు చిత్రమేమున్నది ?

అన—మనచెలియొక్క మనోరథమును శీఘ్రముగాను గూఢముగాను నమకూర్చుట కిప్పుడేమియుపాయము ?

ప్రియం—శీఘ్రముగా చేయవచ్చునుగాని గూఢముగా చేయుటమాత్ర మాలోచనీయము.

అన—ఎల ?

ప్రియం—ఓసీ! ఆరాజేంద్రుఁ డీమెయందు ప్రేమాస్పదములైన చూపులచే నభిలాషను గనఁబఱుచుచు నిన్నాళ్లును నిద్రలేకపోవుటచేతఁ గృశించినట్లు కనఁబడుచున్నాడు.

రాజు—(తన్నుఁజూచుకొని) నిజముగా నేనట్టివాడనే యయినాడను. అవునుగదా ?

చ. ఉరవగులోనితాపమున నుష్టములై ప్రతిరాత్రియున్ భుజో
పరిఁ గనుక్రేవలం దొరుఁగుబాష్పములకా మణికాంతిమాయుబు
గరుకడియంబు జ్యాలతికకాయల నించుకనిల్చి జాఱఁగా
మరి మనికట్టునుండి పలుమాఱును బైకెగఁ ద్రోయనయ్యెడున్.

ప్రియం—(అలోచించి) చెలీ ! శకుంతల నాతని కొకమృదనలేఖ
వ్రాయనిమ్ము ? దానిని పూవులలోఁ బెట్టి దేవతా ప్రసాద మనుమిషచేత
నాతనిచేతిలో నుంచెదను.

అన—అనాయాసకర మయినయాయుపాయము నాకెంతో
యనుకూలముగా నున్నది. శకుంతల యేమనునో !

శకుం—మీయాజ్ఞ కన్యవిధముగాఁ జేయఁగలుగుదునా ?

ప్రియం—అట్లయిన మృదుపదములతో నొకపద్యమును రచిం
చుట కాలోచింపుము.

శకుం—చెలియా ! ఆలోచించెదనుగాని, అతఁ డాదరింపఁడే
మోయని నాహృదయము కంపమొందుచున్నది.

రాజు—ఓసిపిటికిదానా !

ఉ. ఎవ్వఁడు నిన్ననాదరణ మింక నొనర్చునొయంచు నెంచెదో,
జవ్వని ! యాతఁడిచ్చు సరస న్నినుఁగోరుచు నున్నవాఁడిటన్;
క్రొవ్వున నెవ్వఁడైన సిరిఁగోరిన వచ్చును రాకపోవుఁ; దా
నెవ్వని లక్ష్మీ వేఁడు నతఁ డీకొనకుండునె యెన్నఁడేనియున్?

ప్రియం—ఓసీ ! నీసౌందర్యము నవమానించు కొనుచు
న్నావు. శరీరతాపమును జల్లపఱిచెడు శరత్కాలపు వెన్నెల నెవ్వఁడు
బట్టచాటుపెట్టుకొని వారింపఁజూచును?

శకుం—(చిఱునవ్వుతో) ఇప్పుడు మీయాజ్ఞకు బద్ధురాల
నయ్యెదను. (అని కూరుచుండి యాలోచించుచున్నది.)

రాజు—ఇది మంచినమయము. కన్నులతెప్పవేయక యిప్పుడు ప్రియురాలిని జూచెదను. అదిగో,

గీ. వద్యము రచించుచున్నయావద్యనయన
బొమలు పైకెత్తి చింతించు ముద్దుమొగము
పులకితము లైనయట్టి కపోలములను
చెలుపుచున్నది నామీఁదఁ గలుగువలపు.

శకుం—నభీ! నేనొకగీతము నాలోచించితిని. వ్రాయుటకుఁ దగిన సాధనములు దావున నేవియు లేవు.

ప్రియం—ఇదిగో చిలుకపొట్టవలె వృదువుగా నున్నయీ తామరాకుమీఁద గోళ్లతో నక్షరములను వ్రాయుము.

శకుం—(చెప్పినవ్రకారముగాచేసి) చెలులారా! దీనియర్థము చక్కఁగా పొసఁగియున్నదో లేదో వినుండి.

సఖు—అవహితలమయి యున్నాము.

శకుం—(చదువుచున్నది.)

గీ. నీదుహృదయంబు లేశంబు నే నెఱుంగ ;
కాయజుఁడు నిర్దయుండయి రేయిఁబగలు
నకట ! నీపొందుకోరునాయంగకముల
నొకటఁ దపియింపఁజేయుచు నున్నవాఁడు.

రాజు—(చటుక్కున చెంతఁజేరి)

గీ. ఉవిద ! మరుఁడు నిన్ దపియించుచున్నవాఁడు ;
కాని, సరిగ నన్ దహియింపఁగానె చొచ్చె ;
దివన మల్లశశాంకు బాధించునంత
తీక్షణముగఁ గుముద్వతిని బాధించునెట్లు ?

సఖులు—(చూచి హర్షముతోలేచి) అతిశీఘ్రులభ్రమనోరధుఁడ వై ననీకు స్వాగతము.

శకుం—(లేవబోవుచున్నది.)

రాజు—అయాస మక్కరలేదు.

గీ. విరులశయ్యను బారలియు, వేగముగను
వాడుబినఖండములతావితోడఁ దగియు,
ప్రభలపరితాపభరమునఁ గ్రాఁగునీదు
తనుతరాంగము లుపచారమునకుఁ దగవు.

అన—దేవరవా రిక్కడ శీలాతలమున దయచేయవలెను.

రాజు—(కూరుచున్నాఁడు.)

శకుం—(లజ్జకలదియై యున్నది.)

ప్రియం—మీయిరువురకుం గలయన్యోన్యానురాగము ప్రత్యక్షమే. అయినను సఖిస్తేహము నన్నుఁ జెప్పినదానినే మరలఁ జెప్పనట్లు పురికొల్పుచున్నది.

రాజు—కళ్యాణీ! దాఁచవలదు. చెప్పనిప్రముగలదానిని జెప్పకుండుట పరితాపమును పుట్టించును.

ప్రియం—రాజు తనదేశములోని యాపన్నులయినవారి దుఃఖోపశమనము చేయవలయును. ఇది మీధర్మముకదా!

రాజు—అంతకంటె నుత్కృష్టధర్మములేదు.

ప్రియం—అట్లయిన మాప్రియసఖి నిన్నుగురించి కామదేవునిచే నిటువంటియవస్థ పొందింపఁబడినది. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీని బ్రతుకు నిలువఁదగును.

రాజు—ఓశుభాంగీ! ఈ ప్రార్థన మాయిరువురకును సామాన్యము. నర్పవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుం—(ప్రియంవవనుజూచి) చెలీ! అంతఃపురవధూవిరహముచేత సంతాపించుచున్న రాజశ్రేష్ఠుని నీవేలనిర్బంధించెదవు?

రాజు—

గీ. నాదుహృదయస్థురాలవై నాతి! నీవు
నను ననన్యపరాయణు నన్యగతిని
దలచితేనియు, స్మరబాణతతులఁ గొట్టఁ
బడియు నీవాక్యహతిఁ గొట్టఁబడుచు మరల. .

అన—మిత్రుఁడా! రాజులుబహుకాంతాప్రియులని వినుచుం
దుము. కాఁబట్టి మాప్రియసఖిని బంధుజనులకు దుఃఖము కలుగకుం
డునట్లుగా నాదరింపుము.

రాజు—కళ్యాణీ! పెక్కుమాటలేల ?

క. బహుకాంత లయిన మత్కుల

మహాప్రతిష్ఠాకరములు మఱిరెండె యగున్—

రహిసి నముద్రశయగు

మహియుచు, మీనెచ్చెలియగు మహిళామణియున్.

సఖి—మేము సంతుష్టిపొందినారము.

ప్రియం—(దృష్టిసారించి) అనసూయా! ఇదిగో! ఈవంక
దృష్టినిగిడించుచు వేడుకతో లేపిపిల్ల తల్లి నేలాగున వెదకుచున్నదో
చూడు. దానిని తల్లితోఁగూర్తమురమ్ము. (అని యిద్దరును వెళ్ళఁ
బోవుచున్నారు.)

శకుం—సఖితారా! నేనసహాయురాల నగుదును. మీలో
నొకరు నాయొద్దకురండు.

సఖి—భూమికంతకు రక్షకుఁడయినవాఁడే నీచెంతసహాయుఁ
డుగానున్నాఁడు.

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

శకుం—హా! సఖి లెట్లు వెడలిపోయిరి!

రాజు—నీకునం భ్రమెందుకు ? ఈనేవకజనుడు నీసమీపము ననే యున్నవాడు.

ఉ. చల్లనివైశ్రమం బడఁపఁ జాలినతామరపాకువీవనల్
మెల్లనఁ గొంచు వీచుదునొ మిక్కిలి శీతలమైనవాయువుకా ?
సల్లలితారుణాబ్జసదృశంబగు నీచరణద్వయంబు నో
పల్లవపాణి ! నాతోడలపై నిడి హాయిగఁ బట్టువాడనో ?

శకుం—మానసియులైన వారియెడ సవరాధము చేయఁజాలను.

(అని లేచి వెళ్లఁజొచ్చుచున్నది.)

రాజు—నుందరీ ! ఇప్పు డెండ చల్లారలేదు. నీశరీరస్థితియు నీ
లాగుననున్నది.

క. నలినీదళకల్పితమై

వెలయుకుచావరణమున్న విరిపానువు ని
మ్ముల విడిచి యెండలో నెట

కలఘుకృశాంగములతోడ సరిగెడ వబలా ?

(అని బలవంతముగా నామెను మరల్పుచున్నాడు.)

శకుం—పౌరవా ! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మన్మథపీడితు
రాలనైనను నేను స్వతంత్రురాలను గాను.

రాజు—బేలా ! గురుజనులవలనిభయము విడుపు. ధర్మవేత్త
యుఁ బూజ్యుఁడునగు కులపతి యిందునకయి నీయందుఁ దప్పవట్టఁడు.
ఇంతియకాదు.

గీ. వడఁతి ! రాజుర్ని కన్యలు పలువురిలను

వలచి గాంధర్వవిధిచేత వలయువారిఁ

బరిణయంబయి తముఁగన్నవారిచేతఁ

బొగడఁబడిరని వినలేదె వూర్వమందు ?

శకుం—ఆర్యా ! ఇప్పుడు నన్ను విడువము. మరల సభిజయలఁ గని యనుమతంబు వడసి వచ్చెద.

రాజు—ఆలాగుననే విడిచెదను.

శకుం—ఎప్పుడు ?

రాజు—

గీ. లలన ! యపరిక్షితముఁ గోమలంబు నైన

క్రొత్తపూదేసె భృంగంబు క్రోలినట్లు

నీయనుగ్రహమునఁజేసి నేనొకింత

తవిలి నీయధరనుధను ద్రావుపిదప.

(అని యీమె ముఖము నెత్తఁబోవుచున్నాఁడు.)

శకుం—(నాట్యముచే మోము త్రిప్పకొనుచున్నది.)

(తెరమఱుఁగున)

ఓచక్రవాకకాంతా ! నీసహచరుని వీక్షోనుము. రాత్రి సమీపించుచున్నది.

శకుం—(ఆలకించి తొట్టుచాటుతో) ఓపౌరవా ! సందేహము లేదు. నాదేహస్థితిని దెలిసికొనుటకయి పూజ్యురాలయిన గౌతమి యిచ్చటికి వచ్చుచున్నది. ఆకొమ్మలచాటున దాఁగియుండుము.

రాజు—ఆలాగుననే. (అని దాఁగుకొనుచున్నాఁడు.)

[అంత చేత పాత్రమునుబట్టుకొని గౌతమియు సఖులును ప్రవేశించు చున్నారు.]

సఖు—అమ్మా ! గౌతమీ ! ఈలాగు. ఈలాగు.

గౌత—(శకుంతలవద్దకువచ్చి) బిడ్డా ! కాఁక నొందిననీదేహము చులుకగా నున్నదా ?

శకుం—అమ్మా ! కాఁక నాకిప్పుడు విశేషముగానున్నది.

గాత—మంత్రించిన యీదర్శోదకముచేత నీశరీరము స్వస్థ పడును. (అని శకుంతల శిరస్సుమీఁదచల్లి) ఓబిడ్డా! ప్రాద్దువాలు చున్నది. పర్ణశాలకు వెళ్లుదము రమ్మ. (అనిలేచుచున్నారు.)

శకుం—(మనసులో) హృదయమా! మొదటనే యనాయాస ముగా సంప్రాప్తమయిన మనోరథమునందును పిఠికితనమును విడువ వైతివి. ఇప్పుడుమించెనని పశ్చాత్తాపపడుచున్న నీకు సంతాపమెట్లు పోవును? (మఱియొక యడుగు నడచి ప్రకాశముగా) సంతాప మును బోఁగొట్టెడి యోతీవెగుంపా! మరలివచ్చి నిన్ననుభవించుటకు సెలవువేఁడెదను.

(అని దుఃఖముతో చెలులతోఁ గూడ నిష్క్రమించినది.)

రాజు—(పూర్వస్థానమునకువచ్చి నిట్టూర్పువిడిచి) ఆహా! అభీష్పిత కార్యసిద్ధికి విఘ్నములెన్నియైనను దటస్థించునుగదా!

గీ. మాటి కధరంబు వ్రేళ్లతో మాటికొనుచు
నడ్డగింపుమాటలను విహ్వలతఁజూపి
మూఁపువంకఁ ద్రిప్పినకల్కి-మద్దుమోము
లేవనెత్తియు ముద్దిడలేకపోతి!

నేనిప్పు డెక్కడకుఁబోవుదును? ప్రియురాలనుభవించి విడిచిన లతావలయములఁగల యిక్కడనే ముహూర్తమాత్ర ముండెదను.

(అంతటనుజూచి)

మ. ఇది యాకస్మియ మున్ బరున్నశిలపైనింపొందుపూశయ్య; యి య్యది గోటన్నభినీదళంబుపయి వ్రాయంగన్నసల్లేఖ; యి ల్లదిహస్తంబుననుండి జాతినబినాలంకార; మీక్షించియున్ గడలంజాలను శూన్యవేతసలతాగారంబునందుండియున్.

[తెరమఱుఁగున]

ఓరాణా !

శా. సాయంకాలమునందుఁ జేయఁదగుభాస్వద్యజ్ఞకర్మోత్కరం
 బాయారీతుల సాగుచుండఁగను సంభ్యామేఘచిత్రంబులై
 యాయగ్నిప్రభనొప్పు వేదికడ నత్యంతోగ్రాత్రించర
 చ్చాయల్ పెక్కు బహుప్రకారముల సంచారంబుగావించెడున్.

రాజు—ఇదె ఇదె వచ్చుచున్నాఁడను.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

ఇది తృతీయాంకము.

అ భి జ్ఞా న

శా కు ం త ల నా ట క ము .

చ తు ఠా ం క ము.

రంగము—ఋషివనము.

(అప్పుడు పూలుకోయుట నభినయించుచు అనసూయయు,
ప్రియంవదయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

అన—ఓసీ! ప్రియంవదా! మనశకుంతల గాంధర్వవివాహ విధిచేత తగినభర్తను బరిణయమయినదని నామనస్సునకు సంతోషముగానే యున్నదికాని యిది యొక్కటి యాలోచింపవలయును.

ప్రియం—ఏది ?

అన—ఇప్పుడారాజేంద్రుడు యజ్ఞము పరిసమాప్తినొందించి ఋషులచేత వీడుకొల్పబడినవాడయి తనపురమును బ్రవేశించి యంతఃపురము చూచినతరువాత నిక్కడి వృత్తాంతమును తలపెట్టునో తలపెట్టఁడో!

ప్రియం—ఆవిషయమున దిగులొందకుము. అటువంటిరూప విశేషము గుణాభావముగానుండదు. ఇంక నేమంటివేని, ఇప్పుడీవృత్తాంతమును విని కణ్వామహాముని యేమిసెలవిచ్చునో తెలియదు.

అన—ఆయన యభిమత మెట్లుండునో నే నెఱుఁగుదును.

ప్రియం—ఎట్లు ?

అన—మొదటినుండియు గుణవంతునకుఁ గన్య నీయవలయుననియే యాయనసంకల్పము. అదిదైవమే సమకూర్చి నప్పుడు వారనాయాసముగాఁ గృతార్థులగుదురు.

ప్రియం—(పూలబుట్టను చూచి) చెలియా! ఈకోసినపూవులు దేవతాపూజకు చాలునుగదా?

అన—మఱియు మనము ప్రియసఖయైన శకుంతలయొక్క సాభాగ్యదేవతకుఁగూడ పూజచేయవలెను.

ప్రియం—అవును. (అని మరల పూలుకోయుచున్నారు.)

(తెరమఱుఁగున)

ఓహూ! ఇదిగో నేను వచ్చినాఁడను.

అన—(ఆలకించి) సఖ! అతిథిమాటలాగున నున్నది.

ప్రియం—శకుంతల పర్ణశాలయొద్దనేయున్నది. (అలోచించి) కాని నేఁడఁమెమనను మాత్రము మఱియొకచోట నున్నది.

అన—అట్లయిన, పూవు లింతేచాలును. వెళ్లుదమురమ్ము.

(అని యిద్దఱును నడిచిరి.)

(మరల తెరమఱుఁగున)

ఓసీ! అతిథిని బరాభవించితివి!

గీ. ఎవనినొ తదేకచింతతో నెంచుకొనుచు,

నెదుటచున్నతపోధను నెఱుఁగవు నను;

మగుడఁ దెల్పిన నతఁడు నిన్ మఱచుఁగాక

మత్తుఁ డెద వెన్న పనిమాట మఱచునట్లు.

ప్రియం—అయ్యో! అప్రియమే సంభవించినది! పరధ్యానముచేత శకుంతల పూజార్థులైనయెవ్వరియెడలనో యపరాధము చేసినది. (ముందువంకఁజూచి) అదిగో ముక్కుననే కోపముండుదుర్వాస మహర్షి. అతఁడీప్రకారముగా శపించి దుర్వారకోపముతో మహావేగముగాఁ బోవుచున్నాఁడు. అన్ని లేక దహించుటకు మఱియెవ్వఁడు శక్తుఁడగును?

అన—ప్రియంవదా! నీవుపోయి పాదములమీఁదఁబడి యా తని మరలింపుము. ఇంతలో నే నర్ఘ్యోదకమును గొనివచ్చెదను.

ప్రియం—ఆలాగే. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

అన—(ఒక యడుగునడచి తొట్టుపాటుతో) అయ్యో! తొం దరపడి నడుచుటచేత పుష్పపాత్రజాఙ్గి నాచేతిలోనుండి పడిపోయి నది! (అని పూవులను పోగుచేయుచున్నది.)

ప్రియం—(మరలవచ్చి) సఖీ! స్వభావకుటిలుడయిన యతఁ డెవ్వరి ప్రార్థన నంగీకరించును? అయినను, అతని నెట్లో కొంతనద యునిగాఁ జేసివచ్చితిని.

అన—(చిటునవ్వుతో) అతనియెడ నదియు గొప్పయే. చెప్ప.

ప్రియం—ఎంత ప్రార్థించినను మరలకున్నప్పుడు నే నిట్లు విన్ను వించితిని—“దేవా! ఇది ప్రథమ మగుట విచారించి మీతపః ప్రభావ మెఱుగని యాబిడ్డయెడఁ గలయాయొక్కయపరాధమును తమింపఁ దగును.”

అన—తరువాత. తరువాత.

ప్రియం—తరువాత సతఁడు—“నావచన మన్యధాకాఁగూడ దు. అయినను, ఆనవాలుగానిచ్చిపోయినయాభరణమును జూపఁగానే శాపవిముక్తియగును.”— అని పలికి తనంత నంతర్హితుడయ్యెను.

అన—ఇప్పు డూఱిడిలి యుండవచ్చును. ఆ రాజేంద్రుడ తాను వెళ్లునప్పుడు స్మరణార్థ మగునని తనపేరు చెక్కినయుంగరమును స్వయముగానే శకంతలచేతికిఁ బెట్టినవాఁడు. కాఁబట్టి తగినయూపాయ ము శకంతలచేతిలోనే యున్నది. మనమిఁక దేవకార్యమును నిర్వర్తిం తము రమ్ము. (అని నడుచుచున్నాడు.)

ప్రియం—(చూచి) అనసూయా! ముఖమెడమచేతిపై నుగచు కొని చిత్తరువుబొమ్మవలె మనప్రియసఖి యెట్లున్నదోచూడు. మగని

మీఁది చింతచేతఁ దన్నుఁదానే యెఱుఁగకున్నది. ఇఁక నతిధివిషయమునఁ జెప్పనేల ?

అన—ప్రియంవదా ! ఈవృత్తాంతము మనయిద్దఱిలోటనే యుండవలయునుజమీ. స్వభావమృదులయైన ప్రియసఖని రక్షింపవలయునుగదా ?

ప్రియం—నవమూలికను వేడినీళ్లతో నెవ్వఁడుతడువును ?

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించిరి.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము—ఋష్యాశ్రమప్రాంతము.

[అప్పుడు నిద్రనుండిలేచి కణ్వశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యు—ప్రవాసమునుండి వచ్చినపూజ్యుఁడయిన కణ్వమహర్షి నన్ను వేళచూచి రమ్మని పంపెను. బయలువెళ్లి రాత్రి యెంతయవశిష్టమున్నదో చూచెదను. (అని కొంచెమునడచిచూచి) అయ్యో! తెల్లవాటిపోయెను ! అట్లేకదా ?

చ. ఒక దెస నస్తశైలమున కోపధినాథుఁడు పోవుచున్న వాఁ
డొక దెస భాస్కరుం డుదయమొందె ననూరుపురస్సరంబుగా ;
నొక సమయంబునందె వ్యసనోదయముల్ గనె రెండు తేజముల్,
ప్రకటనుఖంబు దుఃఖమును బ్రాణులకిట్లని తెల్పుకై వడికా.
మఱియును,

గీ. సోముఁ డంతర్హితుఁడు గాఁగ శోభయెడలి

చూడనగు నల్ల కుముదిని సొబగుతూలి ;

వనితలకు వల్లభవియోగజనితమైన

దుఃఖములెకావె యత్యంత దుస్సహములు ?

అన—(ప్రవేశించి తెరమాటున) ఈవిధముగా విషయసుఖ మెఱుగనిబుఱుమలకును దెలిసియున్నప్పుడు, రాజు శకుంతలయొడఁ జేసినది గొప్పయన్యాయమే.

శిష్యు—ఇప్పుడు హామవేళ యయినదని గురువులకు నివే దించెదను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

అన—నాకిది తెలిసినను నే నేమిచేయఁగలను? నా కేపని చేయుటకును కార్లును జేతులు నాడకున్నవి. సత్యసంధుఁడు కాని యాతనియెడఁ దగులునట్లుచేసి మన చెలికత్తెను శూన్యవృద్ధయను గాఁజేసెనుగనుక మన్మథుఁడిఁకఁ గృతార్థుఁడౌనుగాక! (అలోచించి) ఒకవేళ దుర్వాసునిశాపమే యతనికీమఱవును గలిగించుచున్నదేమో! అట్లుగాకున్న, ఆరాజేంద్రుఁ డటువంటిబాసలు చేసి యింతకాలము లేఖనైన నేల వ్రాయుకుండును? కాఁబట్టి యీయుంగరము గుఱుతుగా నాతనికంపవలెను. ఎప్పుడును దుఃఖములపాలయ్యెడి యీతాపన జనము నెవ్వఁడు మన్నించును? ప్రవాసమునుండివచ్చిన తండ్రియైన కణ్వునకు శకుంతల దుష్కృత్యునిఁ బరిణయమై గర్భవతియైనసంగతిని నివేదించుట కుద్యుక్తురాల నయినను, నాసఖయెడఁ దప్పుపట్టు నేమో యని విన్నవింపఁ జాలకున్నాను. ఈవిధముగా మించినదానికి మన మేమి చేయఁగలము?

ప్రియం—(ప్రవేశించి హర్షముతో) సఖీ! శకుంతలయొక్క ప్రయాణోత్సవమును నడుపుటకయి త్వరగారమ్ము.

అన—సఖీ! అదియెట్లు?

ప్రియం—విను. నేనింతకమునుపు సుఖముగా నిద్రపట్టిన దేమో యడుగుటకు శకుంతలయొద్దకు వెళ్లితిని.

అన—తరువాత. తరువాత.

ప్రియం—అప్పుడు సిగ్గుచేతఁ దలవంచుకొనియున్న యామెను

కాగిలించుకొని కణ్వుడే స్వయముగా నిట్లుకల్గింఁచెను. “కన్నులఁ బాగ క్రమ్ముకొనియున్నను భాగ్యవశముచేత సోమయాజిచేతియాహుతి యగ్నిహోత్రములోనే పడినది. బిడ్డా! మంచిశిష్యున కిచ్చినవిద్యవలెనే నీవును నాకు సంతోషహేతువ వైతివి. ఇప్పుడే ఋషులను దోడిచ్చి నిన్ను నీభర్తనన్నిధికి బంపెదను.”

అన—తండ్రియైన కాశ్యపున కీవృత్తాంత మెవ్వరుచెప్పిరి ?

ప్రియం—అగ్నిహోత్రగృహమునఁ బ్రవేశించినప్పు డాతనికి ఛందోబద్ధమయిన యొకయశరీరవాక్కు చెప్పినది.

అన—(విస్మయముతో) అదియేదో చెప్ప.

ప్రియం—(దేవభాషతో)

గీ. దహనమును జమ్మికొమ్మలోఁ దాల్చినట్లు,

భూతలసమృద్ధికొఱకు నీపుత్రికయును

దనమకడుపున దుష్యంతదత్త తేజ

మును ధరించియున్నదినుమ్ము, భూసురేంద్ర!

అన—(ప్రియంవదను కాగిలించుకొని) సఖీ! నాకు సంతోషముగా నున్నది. బహుసంతోషముగా నున్నది. కాని యిప్పుడే శకుంతల యత్తింటికి బంపఁబడుచున్నదనుటచే నాసంతోషము కొంత చింతతోఁ గూడినదై నది.

ప్రియం—సఖీ! మనచింతకేమి? ఆమెను వినోదింపఁజేయుదము. అందువలన మనశకుంతల సుఖపడనీ.

అన—చెలీ! అట్లయిన, నే నీమామిడికొమ్మం దగిలించిన గొబ్బరియాకులబుట్టలోఁ జిరకాలమునుండి యామెనిమిత్తమే దాచి యుంచిన పొగడపూలదండను నీవు పట్టుకొనిరమ్ము. నేనింతలో నామెకు గోరోజనముతోను, తీర్థమృత్తికతోను, జెఱుకుచిగుళ్లతోను మంగళార్థమయి మైవూతను జేసెదను.

ప్రియం—అలాగే చేయుము. (అనసూయ వెళ్లగా, ప్రియం వదలూలదండను గైకొనుచున్నది.)

[తెరచాటున]

గౌతమీ! శారరవశారద్యతులను శకుంతలను దీసికొనిపోవుటకై నియమింపుము.

ప్రియం—అనసూయా! వేగిరమురమ్ము. ఇదిగో హస్తినా పురమునకు వెళ్లెడుముఖులు సందడించుచున్నారు.

అన—(ప్రవేశించి చేయిపట్టుకొని) సఖీ! పోదమురమ్ము. (అని నడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) ఇదిగో సూర్యోదయవేళకే తలయంటుకొని, నీవారాక్షతములను జేతఁబట్టుకొని యాశీర్వదించెడి ఋషిభార్యలచే శ్లాఘింపఁబడుచు, శకుంతల యిక్కడనేయున్నది. ఈమెయొద్దకు వెళ్లదము. (అని సమీపమునకు వెళ్లుచున్నారు.)

[అప్పుడు పయించెప్పిన పరివారముతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

మొదటిఋషిపత్ని—(శకుంతలతో) బిడ్డా! భర్తయొక్క బహుమానసూచకముగా “పట్టపుదేవి” నామమును పొందుమా.

రెండవది—బిడ్డా! వీరమాతవుగమ్ము.

మూడవది—చిన్నదానా! మగనిమన్ననను బొందుము.

(అని దీవించి గౌతమితప్ప తక్కినవారు నిష్క్రమించిరి.)

సఖులు—(దగ్గరగావెళ్లి) సఖీ! మంగళస్నానము చేసితివా?

శకుం—నాసఖులారా! రండి. ఇక్కడఁగూర్చుండుండు.

సఖు—(మంగళపాత్రమును బుచ్చుకొని కూరుచుండి) సఖీ!

సరిగానుండుము. మేము నీకు మంగళప్రదమయిన యలంకారమును జేసెదము.

శకుం—ఇది నాకు మిక్కిలి యాదరణీయము. ఇఁకనాకు సఖుల చేతియలంకారము దుర్లభముగదా ? (అని కన్నీరు విడుచుచున్నది.)

సఖు—సఖీ ! ఇట్లు శుభసమయమునం దేడుచుట నీకుఁ దగదు. (అని కన్నీరుతుడుచుచు సలంకరించుచున్నారు.)

ప్రియం—అయ్యో ! ఆభరణార్థమయిన నీరూపమున కాశ్రమమున లభించెడి యాయలంకారములు వికారములుగానున్నవి.

ఋషికుమారులు—(కానుకలు పట్టుకొని ప్రవేశించి) ఇవిగో నగలు. ఈమెకలంకరింపవలయును. (అందఱును చూచి యాశ్చర్యపడుచున్నారు.)

గౌత—వత్సా ! హారీతా ! ఇవియెక్కడివి ?

ప్రథముఁడు—గురువులయిన కణ్వుని ప్రభావమువలనఁ గలిగినవి.

గౌత—ఏమి ? ఆయన మనసంకల్పమువలనఁ గలిగినవా ?

ద్వితీయుఁడు—కాదు వినుము. శకుంతలనిమిత్తమయి వనస్పతులనుండి పుష్పములు తెండని పూజ్యుఁడైన కణ్వుమహర్షి మాకాజ్ఞయిచ్చెను. అందువలన నివ్వడు—

చ. తరువొకటిచ్చెఁ జంద్రవిశదంబగు మేలిమిపట్టువస్త్రమున్,
జరణ మలంకరింప నిడఁ జక్కనిలత్తుక నొక్కవృక్ష, మా
భరణము లిచ్చెఁ గొన్ని, మణిబంధముదాఁకను బైకినెత్తి త
త్తరులచిగుళ్ల నవ్వువనడై వతపాణి పయోరుహంబులన్.

ప్రియం—(శకుంతలను జూచి) చెలియా ! ఈవనదేవతాప్రసాదము నీవు భర్తృగృహమునం దనుభవింపఁదగిన రాజ్యలక్ష్మికి నూచకముగా నున్నది.

శకుం—(లజ్జ నభినయించుచున్నది.)

ప్రథముఁడు—గౌతమా ! రమ్ము రమ్ము. స్నానముచేసివచ్చిన కణ్వుమహర్షికి వనస్పతులనేవను నివేదింతుము.

ద్వితీయుఁడు—అలాగుననే. (అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖీ! మేమెప్పుడును భూషణముల నుపయోగించినవారముకాము. అయినను జిత్రువును వ్రాయనేర్చి యుండుటచేత నీయంగముల కాభరణముల నలంకరించుచున్నాము.

శకుం—మీనేర్పు నేనెఱుఁగుదును. (అప్పు డిద్దరును నగలు పెట్టుచున్నారు.)

(అప్పుడు స్నానముచేసివచ్చి కణ్వుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కణ్వు—

ఉ. కొందలమందె డెందము శకుంతల తానివుడేగునం చయో!

క్రందుగ బాష్పరోధమున గంతమునుం జెడఁ; దృష్టి మాంద్యముం బొందె; నొకింతపెంచిన తపోదనులే యిటుకుండ, నెంతగాఁ

గుండుదురో తమంతఁగనుకూతులఁ బాయుగృహస్థు లక్కటా!

(అని తిరుగుచున్నాఁడు.)

సఖు—సఖీ! శకుంతలా! నీకిప్పు డలంకార మయినది. ఇంక నీ వీ వెలివట్టుచీరను గట్టుకొమ్ము.

శకుం—(లేచి కట్టుకొనుచున్నది.)

గౌత—బిడ్డా! ఇదిగో నీతండ్రి యానందరసము వెల్లిగొలుపు కన్నులతోఁ గాఁగిలిం చుకొనువానివలె వచ్చుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు గౌరవరఱు నడుపుము.

శకుం—(సిగ్గుతో) ఆయ్యా! నమస్కరించుచున్నాను.

కణ్వుఁడు—కుమారీ!

క. అల శర్మిష్ట యయాతికి

వలఁ బ్రేమాస్పదవుగమ్ము వరునకు నీవున్;

జెలువరొ ! యాసతి పూరుని

పాలుపున, సామ్రాజ్యమేలు పుత్రునిఁగనుమా.

గాత—దేవా ! ఆశీర్వచనములుకావు. ఈరెండును బిడ్డకువరములే.

కణ్వ—కుమారీ ! ఇక్కడ నిప్పుడే పెళ్ళామముచేసిన యీ యగ్నిపెళ్ళాత్తునకుం బ్రదక్షిణంబు చేయుము.

శకుం—(అట్లుచేయుచున్నది.)

కణ్వ—(ఋక్చందస్సుచేత నాశీర్వదించుచున్నాడు.)

గీ. వేదియంతట సమిధలు వెలుఁగుచుండఁ,

బ్రక్కలను దర్భనిచయంబు పఱుపఁబడుచు,

హవ్యగంధంబునఁ గలుషమడఁచునట్టి

సిద్ధయాగాగ్ని నిను శుద్ధఁ జేయుఁగాత !

ఇప్పుడు బయలుదేరుము. (దృష్టినిగిడించి) ఏరీ యాశారణవ

శారద్యతులు ?

శిష్యులు—(ప్రవేశించి) దేవా ! ఇదిగోవచ్చినారము.

కణ్వ—శార్దూలవా ! నీచెల్లెలికి దారిచూపుము.

శార్దూ—అమ్మా ! ఈలాగు. ఈలాగు. (అని యందఱును నడుచుచున్నారు.)

కణ్వ—నన్నిహితములయియున్న యోతపోవనవృక్షములారా !

చ. ఎవతె జలంబు మీకిడక యెన్నఁడుఁద్రాగదు తానుముందుగా

నెవరితె ప్రేమచే జదుమ దీప్సితభూషణమయ్యు మీచిగు

లైవతెకు మీరుతోల్ల ననలెతుట పండువుగాఁగనుండు నా

ప్రవిమలగాత్రి యేగుఁ బతిపజ్జకు నంద అనుజ్ఞ యియరే.

(కోకిలకూతవిని)

గీ. ఈవిధంబునఁ బికమృదురావమునను

బ్రతివచనమిచ్చెఁగావున, వననివాస

బంధువర్గములయియున్న వనుమతీరు
హారబులు శకుంతల ప్రయాణ మనుమతించె.

(ఆకాశమునందు.)

గీ. ఎడనెడను దమ్మికొలఁకుల నింపుమీఱి,
తరులనీడలచే నెండతగులకుండి,
యంబుజపరాగమున మెత్తనగుచు, సతికిఁ
బధము శుభమిచ్చు ననుకూలవాయువులను.

(అందఱును విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు.)

గాత—బిడ్డా! బంధువులయెడ స్నేహముగల యీవనదేవతలు
వెళ్లుటకు నీకనుజ్ఞ యిచ్చినవి. యీదేవతలకు మ్రొక్కము.

శకుం—(నమస్కారపూర్వకముగా నడచి రహస్యముగా)
సఖీ! ప్రియంవదా! భర్తనుదర్శించుటకయి వేడ్కగలిగియున్నను,
ఆశ్రమమును విడువవలె ననుదుఃఖముచేత నాసాదములు ముందుకు
సాగకున్నవి.

ప్రియం—తపోవనమును విడువలేక సంచలించుచున్నది. నీవొ
క్కతెవేకావు. నీచేత విడువఁబడనున్న యీతపోవనముయొక్కయు
నవస్సనుజూడు.

గీ. మృగతతులు దర్భకబళంబు మ్రింగళ్ళండె ;
నెమిలిగుంపులు తమవర్తనములు మానె ;
పండుటాకులరాల్చుచు భవ్యలతలు
బొవ్వుకణములు విడిచెడువగిది నుండె.

శకుం—(నృరణకు దెచ్చుకొని) తండ్రి! నాసహోదరియగు
మాధవీలతనివృథు సెలవడిగివచ్చెదను.

కణ్వు—బిడ్డా! నీకు దానియెడఁ గల సోదరీస్నేహము నేనె
ఱుఁగుదును. అది యిదిగో దక్షిణమున నున్నది.

శకుం—(లతనుజేరి కాఁగిలించుకొని) లతానహోదరీ ! నీవు క్రొ
మామృతితోఁగూడియున్నను, ఇచ్చట నీశాఖాభుజంబులచేత నన్నాలింగ
నము చేసికొమ్ము. ఇది మొదలుకొని నేను నీకు దూరస్థురాల నగుదు
ను—ఓతంఁద్రీ ! దీనిని నాకుమాటుగాఁజూచుకొమ్ము.

కణ్వ—శకుంతలా !

గీ. తొలుత నీనిమిత్తము నేను దలఁచినట్లు
పుణ్యమున నీకుఁ దగుభర్తఁ బొందితీవు ;
మావిఁజేపట్టె నెలమి నీమాధవియును ;
గాన మీకయి యిఁకఁ జింత మానియుండు.

ఇఁక దారిని నడుపుము.

శకుం—ఇదిగో నాలతాపుత్రికయైన , వనజ్యోతస్నితోఁగూడఁ
జెప్పివచ్చెదను. (లతనుడాసి ముద్దుపెట్టుకొని) ఓబిడ్డా ! ఇన్నాళ్లు పెంచి
నిన్ను దిగవిడిచి పోవుచున్నాననివాడిపోకు. మాతంఁద్రీగారు నిన్ను
నామాటుగాఁ జూచుకొందురు. నన్నుఁబంపుము. (చెలికత్తెలతో)
చెలులారా ! దీనిని మీయిద్దఱికి నప్పగించెదను.

నఖు—మాయిద్దఱనెవ్వరికొప్పగించిపోయెదవు ? (అని కన్నీరు
విడుచుచున్నారు.)

కణ్వ—అనసూయా ! ఏడువవలదు. మీరేకదా శకుంతలకు
ధైర్యము చెప్పవలసినవారు ! (అందఱును నడచుచున్నారు.)

శకుం—నాయనా ! ఇదిగో పర్ణశాలనమీపమునఁదిరుగుచుఁ
గడుపుతోనుండుటచేత మెల్లఁగా నడుచుచున్నయీలేడి యెప్పుడు
నుఖప్రసవ మగునో యప్పుడే యాశుభవార్తం దెలుపుటకయి యెప్పు
రినైనఁ బంపుము.

కణ్వ—నేనిది మఱచిపోను.

శకుం—(గమనప్రతిబంధమునటించి) ఎవరిది ? నాచీర వట్టు
కొనినిలుపుచున్నారు ! (అని వెనుకకు తిరుగుచున్నది.)

కణ్వ—బిడ్డా !

గీ. కఱకుకుశ గ్రుచ్చుకొని నోరు గాయమైనఁ,
బూయుచును గారనూనెను, బుండుమాన్వి,
ప్రేమచేఁ జామలనుమేసి, బిడ్డవలెను
బెంచుటను దారిఁబాయ దీపిల్లలేడి.

శకుం—బిడ్డా ! సహవాసులఁ బరిత్యజించి యేగెడునన్నేల
వెంబడించెదవు ? పుట్టినతోడనే తల్లిచే విడువఁబడియుఁ బెరిగితివి.
ఇప్పుడును నాచే విడువఁబడిననిన్ను మానాయనగారే విచారించుదు.
ఇక వెనుకకు మరలుము. (అని యేడ్చుచు నడుచుచున్నది.)

కణ్వ—బిడ్డా ! కన్నులుతుడుచుకొని తిన్నఁగా దారిచూచి
నడువుము.

గీ. తెప్పలై తినకన్నులఁ గప్పి, దృష్టి
బాడ్య మిడుబాష్పముల నిల్పుస్థైర్యమునను ;
దారిచూడక నడువఁ, బదద్వయంబు
బాఱు నీహెచ్చుతగ్గునరణియందు.

శాన్త—దేవా ! బంధుజను లుదక ప్రదేశమువరకే కూడ
రాఁదగినవారనిశాస్త్రము. ఇదిగో సరస్వతీరము. ఇక్కడమాతోఁ
బెప్పవలయుదానినిజెప్పి మీరు వెనుక మరలఁ దగును.

కణ్వ—అట్లయిన మనమీపాలచెట్టు నీడను నిలుతము.
(అందఱును నడచి నిలుచున్నారు.)

కణ్వ—(తనలో) పూజ్యుఁడయిన దుష్కర్తునకు మేమిప్పు
డేమని సందేశమువంపిన యుక్తముగా నుండును ? (అని యాలోచించు
చున్నాఁడు.)

శకుం—(రహస్యముగా) సఖీ! చూడు. తామరాకుచాటున దాగిన ప్రియవల్లభునిగానక యాతురయై చక్రవాకాంగన కూయుచున్నది. ఇందుచే ముందుకార్యము దుష్కరమనుకొనియెదను.

అన—సఖీ! ఇట్లుతలంపకుము.

గీ. ధవునిఁబాసియు నిది విషాదంబుచేతఁ
గరము దీర్ఘమకారాత్రిని గడపుచుండు ;
విరహదుఃఖ మత్యంతదుర్భరమైయెన,
నోర్వఁజేయు నాశాబంధ మొనర దాని.

కణ్వ—శార్దూలవా! మీరు శకుంతలను ముందుంచుకొని రాజుతో నావచనములుగా నిట్లనవలయును.

శార్దూల—దేవర యాసతీయవలయును.

కణ్వ—ఉ. మమ్ములన త్తపోధనుల, మాస్యభవత్కులమున్, స్వబంధులన్
సమ్మతివేడ కీమె యెటొ సల్పినసీపయికూర్కి, నెంచి మా
కొమ్మునునేలుకొమ్ము సరికొమ్ములతో సమగౌరవంబునన్;
బిమ్మటిఁజెల్లభాగ్యమగుఁ; బేర్కొనరాదది యింతిబంధువుల్.

కణ్వ—బాలా! నీకునుమేమిప్పుడు బుద్ధులు చెప్పవలయును.

మేమువనవాసులమయ్యను లౌకికజ్ఞానము కలవారమేనుమీ.

శార్దూల—ధీమంతులకుఁ దెలియనివిషయ మేదియుండును?

కణ్వ—పుత్రీ! నీవిక్కడనుండి పతిగృహమును బ్రవేశించి-

చ. గురులకు సేవఁజేయు మనుఁగుంగతిఁజూడుము సీసపత్నులన్
వరుఁడలుకన్వహించినను భర్తృవిరుద్ధపుగాకు మీసునన్;
వరిజనులందుఁజూపుము కృపం గడుఁ; బొందకు భాగ్యగర్వమున్;
తిరిగిన నిట్లు, కాంతుకు సతీత్వము కాంతలు; నింద్యలొందుచోన్.

గౌతమి యిదియేవిధముగా నెంచునో!

గాత—వధూజనుల కుపదేశింపవలసినదింటే. బిడ్డా! ఇదియింత యు మనసున నాటించుకొమ్ము.

కణ్వు—బిడ్డా! నన్నును నీనభీజనమును కాఁగిలించికొమ్ము.

శకుం—అయ్యా! ఏమి! ప్రియంవదయునననూయయుఁ గూడ నిక్కడనుండియే మరలెదరా?

కణ్వు—బిడ్డా! వీరు నొకరికియ్యఁదగినవారే కాఁబట్టి వీరు నీ తోఁగూడ రాఁగూడదు. నీతోఁగూడ గాతమివచ్చును.

శకుం—(తండ్రిని కాఁగిలించుకొని) మలయపర్వతమునుండి పెల్లగింపఁబడిన చందనలతవలెనే యిప్పుడు తండ్రియత్సంగమును విడిచి యన్యదేశమునందు నేనెట్లు ప్రాణములు నిలుపఁగలను?

(అని యేడ్చుచున్నది.)

కణ్వు—బిడ్డా! ఏమి యిట్లుభయపడుచున్నావు?

చ. గరిమ మహాకులీనుఁడగు కాంతునిపట్టపుదేవి వాచు. దుర్భరఘనకార్యవైభవము పైఁబడియుండి ప్రతిక్షణంబు, భాస్కరు నలపూర్వదిక్కువలఁ గాంచి పవిత్రనిఁ బుత్రు వేగ, మద్విరహభవాతిదుఃఖమును బిడ్డ గణింపవు నీవు లేశమున్.

శకుం—(తండ్రిపాదములకు మ్రొక్కుచున్నది.)

కణ్వు—వాంఛితార్థసిద్ధి యగుఁగాక!

శకుం—(సఖులవంక తిరిగి) చెలులారా! మీరిద్దరును నన్నొక్కసారి కాఁగిలించుకొనుఁడు.

సఖు—(అట్లుచేసి) చెలీ! ఆరాజ్ఞాకవేశ నిన్ను గురుతుపట్టలేక పోయినపక్షమున, నీవప్పు డతని కాతని పేరుచెక్కిన యాయుంగరమును గనఁబఱువుము.

శకుం—మీయీసం దేహముచేత నాదేహము కలపఁమొందుచున్నది.

నఖు—చెలీ ! భయపడకు. అతిన్నేహ మెప్పుడును గీడుచు శంకించుచుండును.

శాబ్ద—అమ్మా ! ఎండ ఎక్కుచున్నది. నీవు త్వరపడవలెను.

శకుం—(ఆశ్రమమువంక తిరిగి నిలుచుండి) నాయనా ! నేను తిరిగి యెప్పుడీతపోవనమును జూతునోకదా ?

కణ్వ—బిడ్డా వినుము.

గీ. సకలమహికిని జరముగ నవతివగుచు,

నవని నప్రతిరధుని దౌష్యంతి నిలిపి,

పట్టికె గుటుంబభరమిచ్చుభర్తగూడి,

శాంతవైచోత్తు వివ్వరాశ్రమము మరల.

గౌత—బిడ్డా ! ప్రయాణవేళమించిపోవుచున్నది. తండ్రినికవెనుకకుఁబంపుము. (కణ్వనిజూచి) ఈమె యెంతతడవైనను మరలమరల మీతోసీలాగునఁ జెప్పుచునేయుండవు. మీరు వెనుక మరలవలెను.

కణ్వ—మాతపోనుష్ఠానమునకు భంగము కలుగుచున్నది. కాఁబట్టి యింక మరలఁగోరెదను.

శకుం—(మరల తండ్రి నాలింగనము చేసికొని) నాయనా ! తపశ్చరణముచేతఁ జిక్కిపోయినయీదేహమును నానిమిత్తమయి మిక్కిలి కృశింపనీకుము,

కణ్వ—(నిట్టూర్పువిడిచి)

గీ. పర్ణశాలకు వాకిట బలికిఁగాను

దల్లి ! నీవిడ్డనివ్వరిధాన్య మడరి

కలయమొలచినమొలకలుగనఁగ, నాకు

వితతశోకోపశమన మేగతినిగలుగు ?

నడువు. నీకు మార్గమున మేలగుఁగాక !

(అని శకుంతలయు సహచరులును నిష్క్రమించిరి)

సఖు—(శకుంతలపోయినవంక తడవుచూచి) కటకటా! శకుం
తల వనవీధిలోఁ గనుచాటయినది.

కణ్వు—(నిట్టూర్పువిడిచి) అనసూయా! మీఁచెలికత్తె దాఁటి
పోయినది. దుఃఖముడఁచుకొని మీరిటు నాతోఁగూడ రండు.

సఖు—తండ్రి! శకుంతలలేని యీతపోవనము పాడుపడినట్టు
న్నది. మేమెట్లుచొత్తుము?

కణ్వు—స్నేహవృత్తిచేత మీకాలాగునఁ గనఁబడుచున్నది.
(విచారముతోనడచి) ఆహా! ఓబిడ్డలారా! శకుంతలను మగనియింటికిఁ
బంపివేసి యిప్పుడు స్వస్థతను బొందినాఁడను.

గీ. కన్యయెపుడుఁ బరునిసొత్తై కాన, దాని

నిప్పుడు ప్రతిగ్రహీతకు నప్పగించి,

దాపుడుధనంబు స్వామికిఁదార్చినట్టు

లెంతో నిర్మలమయ్యె నాయంతరాత్మ.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

పంచమాంకము.

రంగము—రాజమందిరము.

[అప్పుడు సింహాసనాసీనుడయి రాజును, విదూషకుఁ డును

ప్రవేశించుచున్నారు]

విదూ—(చెవియిచ్చి) ఓమిత్రుడా! సంగీతశాలలోపల లక్ష్యముంచుము. మృదుమధురమయిన తేటపాటలో స్వరసమ్మేళనము వినవచ్చుచున్నది. దేవియైన హంసపదిక వర్ణములు నేర్చుకొనుచున్నదని తలఁచెదను.

రాజు—మాధవ్యా! ఊరకుండు. నేను వినియెదను.

(తెరమఱుఁగున పాడఁబడుచున్నది.)

ద్వీపద. క్రొత్త పూఁదేనియఁ గ్రోలంగనీవు
చిత్తంబుననుగోరి నేవచ్చగానవుడు
క్రొమ్మావివిరిదేనఁ గోర్కితీరంగ
నమ్మాడ్కిహాయిగా ననుభవించియును,
నిపుడీవు మధుపమా ! యింతలోనిచట
నవురూపమైన యీయంబుజవనతి
మరగి నుఖంచెడుమాత్రన యెట్లు
మఱవఁగల్గితి తొంటిమావిమంజరినె ?

రాజు—అహహా ! ఈపాట రాగప్రవాహిని యగుచున్నది !

విదూ—ఈపాటలోని యక్షారాధము తమకుఁ బూర్ణముగాఁ దెలిసినదాయేమి ?

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఈమె యొకప్పుడు నాచేతఁ బ్రేమిం పఁబడినది. అందుచేత వసుమతీదేవివిషయమయి యీమె నన్ను నిం దించుచున్న దనుకొనియెదను. మిత్రుడా ! మాధవ్యా ! నన్నునిపుణ ముగా నెత్తిపొడిచితివని హంసపదికతో నామాటలుగాఁ జెప్పము.

విదూ—దేవరయాజ్ఞయిచ్చినట్లు చేసెదను. (లేచి) మిత్రుడా ! అప్పరసచేతిలోఁ బడిన విరాగునివలెనే యీమె యితరులచేఁ జట్టుప ట్టించి కొట్టించెడు నాకిక ముక్తియుండదు !

రాజు—పోయి నాగరికవృత్తితో నామెకుఁ దెలుపుము.

విదూ—ఏమిసంగతి ? (అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(తనలో) అదియేమోకాని గీతారాధమునువిని ప్రియజన వియోగములేకయు నేనేమియుఁ దోచనివాఁడనుగా నున్నాఁడను. అట్లుకాదు—

గీ. మున్నెఱుఁగకయు మదినంటుపూర్వజన్మ
భవ్యసఖ్యముల్ స్మరణకు వచ్చుఁగాన
జనుఁడు సుఖతుఁడయ్యు సురూపచయముఁగనియు
సుస్వరంబుల వినియు నుత్సుకతఁగాంచు.

(అని యాకులపాటుతో నుండుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—ఆహా ! నేనిటువంటియవస్థను బొందినాఁడనుగదా ?

గీ. అవహితుఁడనై కులాచారమనుచు నేను
దాల్చు నీవేత్రయస్థి, యంతఃపురములఁ
గాలమధికంబు చెల్లినకతన నిపుడు
నడువలేని నాకవలంబనమున కయ్యె.

ఓయీ! రాజునకు ధర్మకార్యము మిక్కిలి యనతిక్రమణీ యము. అట్లయినను, ఇప్పుడేధర్మాసనమునుండి లేచినయీయనకు మరల శ్రమకలిగించు కణ్వశిష్యులగాకను దెలుపుటకు మనసుగొలుప కున్నది. అట్లుకాదు. ఈలోకతంత్రాధికారమున కేన్నఁడును విశ్రాంతి లేదు. ఎట్లన—

గీ. అర్కుఁడొక్కమొగినె యశ్వంబులనుగట్టు ;
 రేయిఁబగులుఁదిరుగు వాయుదేవుఁ ;
 డవనిభరముఁదాల్చు ననయంబు కేఱుఁడు ;
 ధరణిపాలురకును ధర్మమిదియ.

ఇఁకఁ గణ్వనినియోగము నడపెదను. (అని నడచి చూచి) ఈరాజు —

గీ. నడపి గజయాధముల, నెండఁబడుచుఁబగులు

శీతలస్థలి గజరాజుచేరునట్లు,

ప్రజలఁ దనకన్నబిడ్డలవలెను నడపి

స్వస్థచిత్తుఁడై నిరసస్థలముఁజేరె.

(నమీపించి) దేవా! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక ! ఇదిగో వీరె హిమవత్పర్వత ప్రాంతవనవాసులయిన తపస్వులు. కణ్వసందేశమునుగొని స్త్రీలతోఁగూడ వచ్చియున్నారు. విని దేవర యిచ్చనచ్చి నట్లు చేయఁదగును.

రాజు—(ఆదరముతో) ఏమీ ? కణ్వసందేశము తెచ్చినవారా? కంచు—వఱియేమి ?

రాజు—ఆ శ్రమవాసులయిన వీరలను శ్రౌతవిధిచేత సత్కరించి స్వయముగానే తాను వారినెదుర్కొని తీసికొనిరావలయునని పురోహితుఁడయిన సోమరాతునితోనామాటలుగా విన్నవించువుము. నేనును ద పస్విదర్శనమునకుఁ దగినచోటనుండి వారికయి ప్రతీక్షించుచుండెదను.

కంచు.—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(లేచి) వేత్రవతీ! అగ్నిహోత్రశాలకు దారిచూపుము.
ప్రతీహారిణి—దేవా! ఇటు. ఇటు.

రాజు—(నడచి, అధికారదుఃఖమునుకనబఱచి) జనులందఱును
గోరినవస్తువులనుబొంది సుఖులగుచున్నారు. రాజులకో కార్యసాఫల్య
మయినను దుఃఖమే.

గీ. అగవడఁగనీదు చింత రాజ్యప్రతిష్ఠ ;
రాజ్యపాలనమెంతయు శ్రమకరంబు ;
దండమును జేతఁదాల్చుచు శ్రమమోలె,
రాజ్యమె శ్రమంబునిచ్చుచు శ్రమమునడఁచు.

వైతాళికులు—(తెరలో) దేవా! విజయమగుఁగాక !

ప్రథముఁడు—గీ. స్వస్థుఖమును జూడ కలసెదు జగముకొఱకుఁ ;
బ్రతిదినంబును నీకు వ్యాపారమిదియె ;
చెట్టు తీక్షాతపముఁదాల్చి శిరసుచేతఁ,
దనదునీడచే నాశ్రితతాప మడఁచు.

ద్వితీయుఁడు—గీ. మరలిచెడు శిక్షచేసి దుర్మార్గచరులఁ ;
గలహము లడంతు, వారసి కాతువీవు ;
బంధులెంతటి యైశ్వర్యవంతు లున్న,
బంధుకృత్యంబు నెఱపెదు ప్రజలకీవె.

రాజు—చింతాక్రాంతమనస్కుల మయియున్నను మేమివాచ
నమలచేత నభినవనత్వసంపన్నుల మయితిమి ! (అనినడుచుచున్నాఁడు.)

ప్రతీహారి—క్రోధగాఁడుడుచుటచేతఁ బ్రకాశించుచు సమీప
మున హోమధేనువున్నయగ్నిహోత్రగృహముయొక్క వెలుపటిగుమ్మ
మిదె దేవర యొక్కవలయును.

రాజు—(ఎక్కి పరిజననిమూఁపుమీఁద చేయూతచేసి నిలు

చుండి) వేత్రవతి! ఏమియుద్దేశించి పూజ్యుడయిన కణ్విమహర్షి నాయొద్దకు ఋషులనుబంపియుండును ?

చ. పరమతపోనిరూఢమునివర్యతపస్సులు విఘ్నమొందెనో !

యరయక యెవ్వరై న ఖలు లాశ్రమజంతుల కెగ్గుచేసిరో !

విరుల మదీయదోషమున వృక్షలతావళు లియ్యనూనెనో !

యరయఁగలేక సంశయము నాకులపాటు మనంబుచెందెడున్.

ప్రతీ—తమ సుచరిత్రచేత సంతృప్తులయినఋషులు దేవరవారిని గొనియాడుటకయి వచ్చినారని నేనూహించెదను.

[అప్పడు గౌతమీసహితయైన శకుంతలను ముందిడికొని మునులును వారిముందు కంచుకీయు పురోహితుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కంచు—ఆర్యులారా ! ఇటు. ఇటు.

శాబ్ద—శారద్యతా !

చ. ఇలనుమెలంగుభాగ్యనిధి యీస్వపుఁ, డేమియు మేరమీఱ కే కులమన నెంతహీనుఁడును గుత్తితమార్గము పట్టఁ డొక్కఁడున్; దలఁచెద నట్టలయ్య, విజనస్థలి మున్ను సతంబునుంటచేఁ, బలుజనులున్న యీగృహము వహ్నిపరీతగృహంబునల్లెదన్.

శార —పురప్రవేశముచేత నీవిట్లగుట యుక్తమే. నేనును—

ఉ. స్నాతుఁడు కల్మషాంగుఁ గనుచందమునన్, బటుమప్తవర్తనున్ బూతచరిత్రుఁడంచుగతి, భూరివినిదిత్రు మేలుకొన్నవాఁ డాతతబుద్ధిలోఁ దలఁచునట్లుగ, స్వేచ్ఛమెలంగువాఁడు కా రాతలబద్ధునట్లుగఁ దలంచెద నీయిహసౌఖ్యచిత్తులన్.

శకుం—(నిమిత్తమునుసూచించి) అయ్యో ! ఏమోకాని నాకుడికన్న దరుచున్నది.

గౌత—బిడ్డా ! నీకీయశుభము తొలంగునుగాక ! నీభర్తకులదే వతలు నీకుశుభములిత్తురుగాక ! (అని నడచుచున్నది.)

పురో—(రాజునుజూపి) ఓతపస్వలారా ! ఇదిగోవర్ణాశ్రమపరిపాలనచేయు మహారాజింతకుమునుపే సింహాసనముచుదిగి మీనిమిత్తము నిరీక్షించుచున్నాఁడు. ఆయనను సందర్శింపుఁడు.

శాబ్ద—ఓమహా బ్రాహ్మణా! ఇదియెంతయుఁ గొనియాడఁదగినదే. మేమివిషయమున మధ్యస్థులము.

గీ. తరులు ఫలనమృద్ధిని నమ్రతనువహించు;

మేఘములు నవోదకముల మిగులవంగు;

సత్పురుషు లుద్ధతులుగారు సంపదలను;

పటుపరోపకారులకు స్వభావ మిదియె.

ప్రతీ—దేవా ! ఋషులు ప్రసన్నముఖవర్ణులయి కనఁబడుచున్నారు. అందుచేత వారువచ్చినకార్యము విశ్వాసయుక్తమయినదని నేననుకొనియెదను.

రాజు—(శకుంతలనుజూచి)

గీ. పయిని మేలిముసుంగును వై చికోనుచు,

మేనిచెలువంబు స్ఫుటముగాఁ గానఁబడక,

పండుటాకులలోఁ బల్లవంబువగిది,

ఋషులనడుమనుండినయీమె యెవతియొక్కో ?

ప్రతీ—కుతూహలముగలదయి నాయూహతిన్నఁగా వ్యాపింపకున్నది. అయినసీమెరూపము చూడఁదగినదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

రాజు—అవుఁగాక ! పరకళత్రమును దేటిచూడరాదు.

శకుం—(చేయిటొమ్మునఁజేర్చుకొని తనలో) హృదయమా ! ఏమియిట్లు వడఁకుచున్నావు ? భర్తగారిభావము తెలిసికొన నించుక ధైర్యము వహింపుము.

పురో—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో తపస్వీలు విధ్యుక్తముగా నర్చింపఁబడినవారు. ఏదోవీరియపాధ్యాయులు పంపిన సమాచారము కలదఁట ! దేవా ! వినఁదగును.

రాజు—సావధానచిహ్నండనయి యున్నాను.

ఋషులు—(చేతులెత్తి) రాజా ! నీకు జయమగుఁగాక !

రాజు—మీకండఱకును నమస్కరించుచున్నాను.

ఋషులు—ఇష్టార్థసిద్ధి యగుఁగాక !

రాజు—మీతపస్సులు నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నవా ?

ఋషు—గీ. సాధుసంరక్షణము నీవు నలుపుచుండ,

సత్క్రియలకెట్లు విఘ్నముల్ సంభవించు ?

బిట్టుగ సహస్రకీరణుండు వెలుఁగుచుండఁ,

బుడమి సంధకారంబెట్లు పుట్టనేర్చు ?

రాజు—నారాజశబ్ద మిప్పుడుగదా సార్థకమయినది ! పూజ్యుఁడయిన యాకణ్వమహాముని లోకానుగ్రహముకొఱకుఁ గుశలియై యున్నాఁడా ?

ఋషు—తపస్సిద్ధి గలవారికిఁ గుశలము స్వాధీనమే. ఆయన కుశల ప్రశ్నపూర్వకముగా మీకిట్లు చెప్పమనియె.

రాజు—ఆయన యేమని యాజ్ఞాపించినారు ?

శబ్ద—“ అన్యోన్యసంకేతముచేత నీవుమాపు త్రికను వివాహ మాడుటమియెడఁగల ప్రీతిచేత నేనంగీకరించినాఁడను. ఎందుచేతనన—

గీ. యోగ్యతములలో నగ్రగణ్యుండ వీవు;

భువి శకుంతల రూపొందువుణ్యరాసి;

తుల్యగుణయుక్తులగు దంపతులను గూర్చి,

బ్రహ్మ చిరకాలమునకును బాసెనీంద.

కాఁబట్టిగర్భిణియైన యీమెను సహధర్మాచరణమునకు స్వీకరింపవలయును ” అని

కౌత—అయ్యా ! నాకును గొంతచెప్పనిచ్చగలదు. కానినావ చనమున కవకాశములేదు. ఎందుచేతనన—

గీ. గురుజనులయిష్ట మీయమకోరదయ్యె;
నా వ్రబంధుల మీరును నడుగరైతి;
రిట్లు మీలోనె మీఱొనరించుకొన్న
పనికి నొంజొరులకు నేమి పలుకవలయు !

శకుం—(తనలో) భర్త యేమిపలుకునో !

రాజు—ఇవి యేటిమాటలు ?

శకుం—(తనలో) ఈవాగ్విజృంభణము నాకగ్నిపాపాత్తము
గానున్నది !

శాబ్ద—ఏమిమీతాత్పర్యము ? మీరులోక వ్యవహారమున
మిక్కిలి ప్రవీణులుగదా ?

గీ. వుట్టినింటనె పతిగలపొలఁతి యున్న
జనులు శంకింతు రస్యథా సాధ్యునైనఁ;
గావునను దదప్రియనైనఁ, గాంతనెపుడు
బంధుజను లుంచఁ దలఁతురు భర్తకడనె.

రాజు—ఏమి ? మీమానివి పూర్వము నాచేత వివాహమాడఁ
బడినదా ?

శకుం—(విషాదముతో మనసులో) హృదయమా ! నీకిప్పుడు
బెడదసంభవించినది !

శాబ్ద—ఏమి ? చేసినపనియెడ ద్వేషమును ధర్మమును తప్ప
టయు రాజనకుఁడగునా ?

రాజు—ఎందుచేత మీరీ యనత్యకల్పనగల ప్రశ్న వేయుచు
న్నారు ?

శార్దూ—ఈవికారములు తఱుచుగా నై శ్వర్యమత్తులకుఁ బు
ట్టెడివే.

రాజు—(తనలో) నన్ను వీరు మిక్కిలి తిరస్కరించుచున్నారు.

గాత—బిడ్డా! నీవు క్షణమాత్రము సిగ్గుపడకు. ఇప్పుడు నీ మేలిమునుగును దీసెదను. అందువలన నీభర్త నిన్నానవాలుపట్టును.

(అని యట్లుచేయుచున్నది.)

రాజు—(శకుంతలనుజూచి తనలో)

చ. ఎదురను గానిపించు నిదె యాయసమాససురూప మార! నే నిది మొదలం గ్రహించితి నొ యే గ్రహింపనొ నిశ్చయింపలే నెద; హిమపూర్ణకుండమున కేగి ప్రభాతమునందుఁ గాంచుతు మ్మొదకరణిం ద్యజింపను దమిక్ గ్రహియింపను జాల నిత్రణిక్.

ప్రతీ—ఆహా! రాజుధర్మదృష్టి! అనాయాసముగా లభించిన యిటువంటిరూపమునుజూచి మఱియెవ్వఁ డాలోచించును?

శాబ్ద—రాజు! ఏమి యూరకున్నావు?

రాజు—ఓతపోధనా! ఎంతయాలోచించినను నేనీమెను బరిగ్రహించుట స్మరణకురాలేకు. అట్లుండఁగా స్వప్నముగాఁ గనబడుచున్న గర్భచిహ్నములుగలయీమెను నేనెట్లు భార్యనుగా నంగీకరింపుదును?

శకుం—(తనలో) ఈయనకు వివాహవిషయముననే సందేహము కలిగినది. ఇక దూరముపోయిన నాయాశయెందుకు?

శాబ్ద—ఇదిసీకుండగదు.

గీ. దొంగిలినసాత్తు దండ్యుఁడౌదొంగకడకె

మరలఁ బంచినకరణి, నమ్మాని నీవు

కైకొనినయాత్మతనయను గౌరవమున

నీకడకుఁ బంపుట నతంఁడె నిందు్యుఁడివుడు.

శార—శార్జరవా! నీవిప్పుడూరకుండుము. ఓశకుంతలా!

మేము చెప్పఁదగినది మేము చెప్పితిమి. అందునకితఁ డీవిధమునఁబలుకుచున్నాఁడు. ఈయనకు నమ్మకము పుట్టునట్లు ప్రత్యుత్తరము నీవుచెప్పుము.

శకుం.—(తనలో) అటువంటి యనురాగమున కిట్టిగతి పట్టినప్పుడు నేనుదలఁపించిన ప్రయోజనమేమి ? ఇంక నన్నుఁగూరించి నేను దుఃఖపడవలసినదే. నిశ్చయము. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరా ! (అని సగము చెప్పి) ఇప్పుడు వివాహమునందే సంశయము గలిగినదిగనుక, ఇట్లుపిలువఁదగదు. ఓపారవా ! నాఁడా ప్రకారముగాఁ దపోవనమునందు స్వభావముచేత బేలహృదయముగల నన్ను నీవెన్నో బాసలు చేసి మోసపుచ్చియిప్పుడీవిధమయినమాటలచేతనన్నునిరాకరించుట నీకుఁదగునా ?

రాజు—(చెవులుమూసికొని) పాపము శమించుచుగాక !

గీ. వసుధఁ గూలంకషనదీ ప్రవాహ మచ్చ
జలమును దటస్థతరువును గలఁచునట్లు,
మామకకుల ప్రశక్తినిమాప, నన్నుఁ
బాశకునిఁజేయనుం బాటుపడిదవేల ?

శకుం—మంచిది ! తమరు నిజముగాఁ బరభార్య యనుశంకచే తనే యిట్లయితీరేని, ఈయానవాలుచేతఁ దమసందేహనివారణము చేసెదను.

రాజు—ఇదియు త్తమవక్షము.

శకుం—(డింగరపువేలుతడవి) నావ్రేలియుంగరములేదు. (అని విషాదముతో గౌతమిని జూచుచున్నది.)

గౌత—శక్రావతారములో శచీతీర్థోదకమునకు నీవు మ్రొక్కినప్పుడు నీయుంగరము జాఱిపోయినది కాఁబోలును !

రాజు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇందుచేతనే స్త్రీలు సమయోచిత బుద్ధి కలవారనిచెప్పుదురు.

శకుం—ఇందులో విది యిప్పుడు తనసామర్థ్యమును జూపెను. మీకు మఱియొకటిచెప్పెదను.

రాజు—ఇప్పుడు చెప్పెడుదాని న్వివలయును.

శకుం—ఒకనాఁడు నవచూలికామంటపమునందుఁ దామరాకు దొప్పలోని నీరు తమచేతిలోఁ బోసికొంటిరి.

రాజు—వినుచున్నాఁడను. అనంతరము.

శకుం—ఇంతలో నా పెంపుడుబిడ్డయైన దీర్ఘాశాంగ మనులేడి పిల్ల సమీపమునకువచ్చెను. మీరు కనికరముగలవారయి నీవే ముందుగా నీరుత్రాగుమని దానిని నీరు చూపి పిలిచితిరి. పరిచయము లేక పోవుటచేత నది మీచేతినమీపమునకు రాదయ్యెను. పిమ్మట నీరు నేను చేతఁబట్టుకొఁగానే యది స్నేహముచేత దగ్గఱకు వచ్చెను. అప్పుడు నన్ను మీరీవిధముగా మేలమాడితిరి—అందఱును బంధువుల యెడ విశ్వాసముంతురు; మీరిరువురును సరణ్యసంభవులు.

రాజు—స్వకార్యనిర్వహణనిపుణలయిన స్త్రీల మొదలయిన తేనె లొలుకుకల్లమాటలతో భోగపరాయణులు నాకర్పింతురు.

శాత—ఓమహాభాగా ! ఇట్లుశలంపఁదగదు. తపోవనమునందుఁ బెరిఁగిన యీమె కపటమెఱిఁగినదికాదు.

రాజు—ఓవృద్ధతపస్విని !

చ. అరయఁగ మానవేతరములై తగుజుతువులందు స్త్రీలలోఁ గరము నిసర్గపాటవము గన్నడఁ, జెప్పఁగ నేల ప్రాజ్ఞతా తరుణులమాట ? తాఁ బరభృతప్రకరం బితరదివిజాళి సం బరమున కేగుదాఁకఁ బెనుపంగనొసర్పదె కన్న బిడ్డలన్ ?

శకుం—(రోషముతో) కుత్పితుఁడా ! నీహృదయానుమానము చేత నితరుల నట్లే చూచుచున్నావు. పైకి ధర్మకవచమును దొడిగి గడ్డికప్పియున్న నూతివలె నున్నునిన్నెవ్వరు పోలఁగలరు ?

రాజు—(తనలో) నాకు మనస్సునందు సందేహమువుట్టించుచు, కపటములేనియట్లే యీమెకొపము కనఁబడుచున్నది. అట్లేకదా ?

చ. స్మరణకు రాక క్రూరముగ స్వాంతములోపలఁ దావమొందుచున్
 గరము రహస్యపుంబ్రణయగాధ యెఱుంగఁగలేనినాపయిన్
 దరుణి యపారశోపమునఁ దద్దము నేత్రములెఱ్ఱఁజేసి వం
 కరలగుకన్బొమ్మల్ విఱుచుఁ గా స్మరచాపవిఖండనక్రియన్.

(ప్రకాశముగా) ఓకళ్యాణీ! దుష్యంతునినకత యందరకుం జెలినదే.
 అయినను నేనిది తెలియఁజాలకున్నాను.

శకుం—మేలు! పూరువంశజుడను నమ్మకముచేత నాలుక తే
 నెయు హృదయము విషమునై నవానిచేతఁబడి నేనిక్కడ స్వచ్ఛంద
 సంచారిణినిగాఁజేయఁబడితిని. (అని చీరచెఱఁగుతో ముఖముకప్పకొని
 యేడ్చుచున్నది.)

శాబ్ద—ఈలాగున స్వతంత్రించి బుద్ధితేనివని చేసినందుకుఁ
 దాపమనుభవింప వలసినదే.

గీ. ఏకతమ బాంధవము నల్పునెడను దాను
 బదిగఁ బరికించి మఱిచేయ వలయునెవుడు;
 హృదయ మెఱుంగక పరులతోఁ బదరిచేయు
 సౌహృదమె విరోధమగు నీచందముననె.

రాజు—అయ్యా! ఏమి మీరునునీమెమాటలనేనమ్మి నాయం
 దేదోషారోపణము చేసి నన్ననిందించుచున్నారు?

శార్జ—(అనూయతో) నావ్యత్యస్తవాక్యమును దమరుదిత్త
 గింపవలయును.

గీ. అప్రమాణంబెయగు జన్మమాదిగాఁగ
 సతముఁ గౌటిల్యమెఱుంగని జనముమాట;
 అన్యవంచనమే విద్యయట్లునేర్చు
 వారెవో సత్యవాదులు పసుధమీఁద.

రాజు—ఓసత్యవాదీ! మీరుచెప్పినప్రకారమే నేనొప్పుకొని
 యెదను. ఈమెను వంచించుటవలన మాకేమిలాభము?

శార్ఙ్గ—పాపము.

రాజు—ఓయీ ! పౌరవులు పాపమును గోరుదురనుట నమ్మక దగినదికాదు.

శార్ఙ్గ—శారద్యతా ! మనకు మాఱుత్తరముతోనేమి ప్రయోజనము ? మనము గురుసందేశమును నిర్వర్తించితిమి. ఇక వెడలిపోవుదము. (రాజుతో)

క. ఈవెలఁదుక నీభార్యయె

యీవేలిన నేలుకొమ్మి, యేలకయున్నన్

బోవీడువు, మాండ్రయెడఁ బతు

లే విను సర్వాధికారు లిల నన్నిటికిఁ.

గాత—ముందునడువుఁడు. (అని యందఱును బయలుదేఱుచున్నారు.)

శకుం—ఈకుత్సితునిచేత మోసపోతిని. ఇక నాగతియెట్లు ? దుఃఖములోమునిఁగి యున్ననన్ను మీరును విడిచి పెట్టెదరా ? (అని వెంటఁబడుచున్నది.)

గాత—(నిలిచి) వత్సా ! శార్ఙ్గరవా ! పాపము శకుంతల దైన్యముతోవలపించుచు మనవెంట వచ్చుచున్నది. భర్తచేఁ గ్రూరముగా వదలిపెట్టఁబడి బిడ్డ యేమిచేయఁగలదు ?

శార్ఙ్గ—(రోషముతో వెనుకతిరిగి) ఓసి దుర్మార్గురాలా ! ఏమి ? స్వాతంత్ర్యము నవలంబించుచున్నావు !

శకుం—(భయముచేత వడఁకుచున్నది.)

శార్ఙ్గ—శకుంతలా !

గీ. అవనిపతి యన్నయట్ల నీ వగుదువేని,
కులము చెడిననీ వేల నీకూర్మిపితకు ?

నీచరిత శుద్ధమంచును నీవెఱింగి

తేని, పతియింట దాస్యంబె హితము నీకు.

నిలువు. మేమువెళ్లెదము.

రాజు—ఓతపన్నీ! ఈమె నేలదూషించెదవు ?

క. కుముదంబులకే శశియును

గమశంబులకే రవియు వికాశమొసంగుక ;

స్వమన మటు జితేంద్రియులకు

విముఖం బగుఁ బరవధువులవిగికొంగిలికిక.

శాజు—అస్యసంగముచేతఁ బూర్వవృత్తాంతమును మఱచి పోయియున్నప్పు డధర్మభీరుత్వ మెట్లుకలుగును ?

రాజు—(పురోహితునితో) ఇందులో గురుత్వలఘుత్వములు మిమ్మే యడుగుచున్నాను.

గీ. ఏనె మూఢుండనై తినో, యీమె కల్ల

లాడెనో, యనిసంశయ మయినయిప్పు

డే స్వభార్య విడుచు వాడనే యగుదునో ?

యన్యసతి నంటుపాతకి నగుదునొక్కొ ?

పురోహితుఁడు—(ఆలోచించి) ఇప్పుడిట్లుచేయవచ్చును.

రాజు—తమరాజ్య యియ్యవలెను.

పురో—ఈమె ప్రసవమగువఱకును నాయ్రింట నుండవచ్చును.

అట్లైల చెప్పెదవంటిరేని, మీరు చక్రవర్తియగు పుత్రునిఁగందురని యీవఱకే పెద్దలు చెప్పియున్నారుగదా? మునిచాహిస్తుఁ డాలక్షణములు గలవాడయినపక్షమున, సంతోషపూర్వకముగా నీమెను దమరంతఃపురమునకు రప్పించుకొనుఁడు. మఱియొకలాగయ్యెనేని యీమెను దండ్రికడకుఁ బంపుట యుండనేయున్నది.

రాజు—గురువుగారి యిష్టానుసారము చేయుఁడు.

పురో—బిడ్డా! నావెంటరమ్ము.

శకుం—ఓ భూదేవీ! నీలోనికి నాకు దారియిమ్ము. (అని యేడ్చుచు పురోహితునితోడను తపస్వ్యులతోడను నడుచుచున్నది.)

రాజు—(శాపముచేత జ్ఞప్తిలేనివాడయి శకుంతలనంగతియే యాలోచించుచున్నాఁడు.)

(తెరమఱుఁగున) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—(ఆలకించి) అది యేమయియుండునో!

పురో—(ప్రవేశించి విస్మయముతో) దేవా! అద్భుతము పుట్టినదిగదా?

రాజు—అదియేమి?

పురో—దేవా! కణ్వుశిష్యులు మరలఁగానే—

గీ. తనయదృష్టంబు నిందించుకొనుచు బాల

బాహు లగనెత్తి యేడ్వ నుపక్రమించె;

రాజు—తరువాత నేమిసంభవించినది?

పురో—అప్పర స్తీరమున మింటి కామెఁ గొనుచు

నగసె వెసఁ గాంతిరాశియా యింతి యొక తె.

(అందఱు నాశ్చర్యపడుచున్నారు.)

రాజు—భూదేవా! ఆమెను మనము ముందేవిడిచిపెట్టితిమి. వ్యర్థమయినవిచారముతో మీరేల వెదకెదరు? విశ్రాంతిఁబొందుఁడు.

పురో—(చూచి) విజయమగుఁగాక! (అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—వేత్రవతీ! నామనస్సు వ్యాకులముగానున్నది. పడక గదికి మార్గము చూపుము.

ప్రతి—దేవా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అని బయలుదేలుచున్నది)

రాజు—గీ. ఏవిరాకరించినతాపసేంద్రనుతను

దారనుగ నెంతమాత్రంబుఁ దలఁచ నేను;

డెంద మట్లయ్యు సంతాప మొందు చివుడు

ప్రత్యయముపుట్ట బోధించుపగిది నుండె.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నార.)

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

పంచమషష్ఠాంకమధ్యమునందు ప్రవేశకము.

రంగము—రాజమందిరద్వారము.

(అప్పుడు పురితలవరియగు శ్యామలకుండు పెడరెక్కలుకట్టిన యొక పురుషుని తీసికొని రక్షకభటులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.)

రక్ష—(వానినికొట్టి) ఓరిదొంగా! రత్నముందాపునప్పుడు పేరుచెక్కినరాజుగారి యాయుంగరము నీకెక్కడనుండివచ్చినది? చెప్పు.

పురు—(భయము నటించుచు) అయ్యలారా! దయచేయుఁడు. నే నిటువంటిపని చేయువాఁడనుగాను.

ప్రథముఁడు—ఓరీ! నీవు సద్బ్రాహ్మణుఁడవని విచారించి పరిగ్రహింపుచుని రాజుగారు నీ కేదాన మిచ్చినారురా?

పురు—ఇప్పుడు నేఁ జెప్పనదివినుఁడు. నేను శక్రావతారతీర్థ సమీపవాసినై నబ్రెస్తను.

ద్వితీయుఁడు—ఓరిదొంగా! మేము నీజాతియడిగినామురా?

శ్యామలకుండు—ఈచోరునిసంతయు వరుసగాఁ జెప్పనిండు. వీనిని మధ్య నడ్డపెట్టవలదు.

రక్ష—అయన యాజ్ఞాపించిన ప్రకారము చెప్పు.

పురు—నేను వల, గాలము మొదలయిన చేఁపలనుబట్టుసాధనములచేతఁ గుటుంబభరణము చేసికొనుచున్నాను.

శ్యామల—(నవ్వి) ఇప్పుడు నీజీవనము బహు పరిశుద్ధమయినది.

పురు—దేవా! తమరిట్లు సెలవియ్యరాదు.

గీ. గర్హితమె యైనను, న్వజాతికర్మ మెపుడు
వదలఁగూడదుగాదె యెవ్వారలకును;

క్షౌనురుఁడు పశుమారణకర్మచేత

దారుణుండైన, మృదువెయకా దయనుబూని.

శ్యామ—తరువాత. తరువాత.

పురు—ఒకనాఁడు నేనొకయెఱ్ఱచేపను గోసెతిని. అప్పుడు దానికడుపులో రత్నప్రభాభాసుర మయిన యాయుంగరము కనఁబడినది. తరువాత నేను దీని నమ్మఁజూపుచు మీచేతఁ బట్టుపడితిని. మీరు నన్నుఁ జంపిననునరే, విడిచిననునరే. ఇది వచ్చినవిధమింతే.

శ్యామ—జూనుకా! పొలసుకంపును వికారరూపమునుగల వీఁడు నిస్సంశయముగాఁ జేపలవాఁడే. వీని కీయుంగరమువచ్చుటయే విచారంపవలయును. మనము రాజగృహమునకుఁ బోవుదము.

రక్ష—మంచిది—ఓరిదొంగా! రారా. (అని యందఱు నడుచుచున్నారు.)

శాల్య—నూచకా! వీనిని బురద్వారమున నప్రమత్తులరయి కాచియుండుఁడు. ఇప్పుడియుంగరము వచ్చినవిధము రాజునకు నివేదించి యాతనియాజ్ఞ పొందివచ్చెదను.

రక్ష—అయ్యా! ప్రభువువారియనుగ్రహసంపాదనమునకయి పొమ్ము.

(శ్యామకుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రథముఃకు—నూచకా! శ్యామకుఁ డాలస్యము చేయుచున్నాఁడు!

ద్వితీ—రాజులవద్ద సమయముకనిపెట్టి యనునసంపవలయును గదా?

ప్రథ—జూనుకా! వక్రుఁడయిన వీనికిఁ బూలుచుట్టుటకు నాచేతులు తొందరపడుచున్నవి. (అని వానిని జూపుచున్నాఁడు.)

పురు—స్వామీ! నన్నకారణముగాఁ జంపుట మీకుఁడగదు.

ద్వితీ—(చూచి) అదిగో మాస్వామి పత్రిక చేతఁబట్టుకొని రాజుగారియాజ్ఞనుబొంది యిటు మొగంబయి కనఁబడుచున్నాఁడు. ఓరీ! నీవిక గ్రద్దలకు బలియగుచువు. లేదా కుక్కల నోరనైనను బడెదవు.

శ్యాల—(ప్రవేశించి) సూచకా! ఈపల్లెవానిని విడిచి పెట్టుము. వీని కీయుంగరము వచ్చినసంగతి సరిగానున్నది.

సూచ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

ద్వితీ—వీఁడు యమమందిరముఁ జొచ్చి మరలవచ్చినాఁడు.
(అని వానికట్లు విప్పచున్నాఁడు.)

పురు—(శ్యాలకునకు మొక్కి) స్వామీ! ఇక నాకు జీవన మెట్లు ?

శ్యాల—ఇదిగో రాజుగారు నీ కుంగరము, వెలనుగూడ బహు మానము దయచేసిరి.
(అని వానికి ధనమిచ్చుచున్నాఁడు.)

పురు—(నమస్కారపూర్వకముగా పుచ్చుకొని) రాజుగారు నన్ను రక్షించినారు.

సూచ—ఒక్కరక్షించుటయేకాదు నిన్నుఁ గొఱతనండి దింపి యేనుఁగుమూఁపుమీఁది కెక్కించినారు.

జాను—అయ్యా! ఉంగరమునందు రాజుగారికి మిక్కిలి మక్కువ కలిగియుండునని యీబహుమానమే చెప్పచున్నది.

శ్యాల—అమూల్యమయిన యారత్నమునందు రాజుగారికిఁ బ్రీతిగలదని యిందునుబట్టి నేననుకోను. దానిని జూచుటచేత వారి కిష్టజను లెవ్వరో తలఁపునకువచ్చిరి. వారు స్వభావగంభీరులయినను ముహూర్తకాలము కన్నుల నీరు పెట్టుకొనిరి.

సూచ—శ్యాలకునకు రాజుగారిసేవ దొరకినదిగదా ?

జాను—ఓయీ ! ఈచేపలదానిమగనిలాభము నిమిత్తమని చెప్ప. (అనివానివంక నసూయతో చూచుచున్నాడు.)

పురు—అయ్యలారా ! ఇందులో సగము మీకు నుహ్మద్భావము వెలగా నిచ్చెదను.

సూచ—ఈమాత్రము తగును.

శ్యాల—జాలరీ ! ఇప్పుడు నీవు గొప్పప్రియమిత్రుడ వైతివి. మద్యముసాక్షిగా మనము ప్రథమమైత్రి చేసికొవలెను. కాబట్టి కల్లంగడికేపోదము.

పురు—అలాగే. (అని యందఱును నిష్క్రమించిరి.)

ష ష్ఠాంకము.

రంగము—ప్రమదావనము.

(అప్పు డాకాశయానముచేత సానుమతి యనునప్పురస ప్రవేశించుచున్నది.)

సాను—సాధుజనులు స్నానముచేయునంతవరకు నప్పురస్తీర్ణనన్నిధానమునందు నేను జేయఁదగినపనిని నిర్వర్తించితినిగనుక, ఇప్పు డారాజురియొక్క వృత్తాంతమును గనుఁగొనెదను. మేనకచుట్టరికముచేత శకుంతల యిప్పుడు నాకు దేహాసదృశయైనది. పుత్రికకొర కామె నన్నిక్కడకుఁ బుచ్చినదిగదా ? (అంతటనుజూచి) ఇదియేమోకాని వసంతోత్సవసమయ మయినను, ఈరాజగృహమునం దేమియు నుత్సవమారంభింపనట్లు కనఁబడుచున్నది ! నాకు ధ్యానముచేతనే సమస్తమును దెలిసికొను శక్తికలదు. అయినను నాచెలియొక్కమాట మన్నింపవలయును. కాబట్టి యీయుద్ధానపాలకురాండ్రకిద్దఱికిని దిరస్కరిణివిద్యచేతఁ గనఁబడక వీప్రక్కనేయుండి చూచెదను. (అని దిగినట్టభినయించి నిలిచెను.)

[అప్పుడు మామిడిచిగురుచూచుచు నొకచేటికయు, దానివెనుక
 షటియొకచేటికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మొద—గీ. హర్ష మిచ్చుచుఁ బికముల, కలవనంత
 మాసమునకుఁ బ్రాణనమాన మగుచు,
 తుమ్మెదలపాదములకు భంగముకూర్చు
 చూతము ఋతుమంగళముగఁ జూతునేను.

రెండవది—ఓపరభృతికా ! నీవొంటిగా నేమియాలోచించు
 చున్నావు ?

మొద—ఓమధురికా ! మావిమ్మొగ్గనుజూచి పరభృతిక
 యున్నత్రయగుచున్నది.

రెండ—(సంతోషముతో త్వరితముగావచ్చి) ఏమీ ! వనంత
 కాలమువచ్చినదా !

మొద—మధురికా ! నీకిప్పు డిది మదవిభ్రమముగల పాట
 లకుఁ గాలము.

రెండ—సఖీ ! నన్నుఁ బట్టుకొమ్ము. నేనిప్పుడు కొనకాళ్ళ
 మీఁదనిలిచి మన్మథపూజకొరకు మామిడిచిగుళ్లు కోసెదను.

మొద—పూజాఫలములో నాకును సగమిత్తువేని పట్టుకొని
 యెదను.

రెండ—నేననకపోయినను నీకదిసిద్ధించును. మనకు శరీరములు
 వేరైనను బ్రాణ మొక్కటియేకదా ! (అని సఖినిపట్టుకొని నిలిచి
 మామిడిచిగురు గోయుచున్నది.) ఓసీ ! వికసింపకపోయినను మామిడి
 మొగ్గ తొడిమ త్రుంచుటచేత సువాసన కొట్టుచున్నది. (కపోత
 హస్తముపట్టి)

గీ. ఓరసాల ప్రవాళంబు ! యొనరనిచ్చు
 ధనువు చేతనుదాల్చు కామునకు నిత్తుఁ ;

గావునను బాంధయువతిలక్ష్యంబ వగుచుఁ
బంచశరునకు నాటవబాణ మగుము.

(అని మామిశిచిగురును జిమ్ముచున్నది.)

కంచుకి—(తెరచాటుచుండి ప్రవేశించి కోపముతో) మీరు
దేహము తెలియకున్నారు! ప్రభువువారు వసంతోత్సవము వలదని
నిషేధించియుండఁగా మీరేల మావి మొగ్గలను గోయనారంభించి
నారు? కోయవలదు.

ఇద్దఱు—(భయపడి) అయ్యా! తమింపుము. మే మిది
యెఱుఁగము.

కంచు—మీరు వినలేదాయేమి? ఈవసంతమునఁ బూచు
వృక్షములును వాని నాశ్రయించియున్నపక్షులును గూడ రాజుగారి
యాజ్ఞకుఁ గట్టుపడినవి. ఎట్లన—

చ. చిరముగఁ బైకి వెల్వడియుఁ జిమ్మదుపుప్పొడి మావిమొగ్గయుఁ ;
గురువకముఁ దగ న్నిలిచెఁ గోరకరీతినె సిద్ధమయ్యునున్ ;
బురుషపికంబు మ్రింగె రుతముఁ గళమందునె శీతమేగియుఁ ;
మరుఁ డుడిపెఁ శరంబు నశుమఁ వెఱఁదూణమునుండితీయుచుఁ.

సాను—సందేహములేదు. రాజేంద్రుఁడు మహా ప్రభావ
నంపన్నుఁడు.

మొద—అయ్యా! కొన్ని దినములక్రిందట రాజుగారిబావ
మఱఁదియగు మిత్రావసువు మమ్ము రాజుగారి చరణసన్నిధానము
నుండి ప్రమదవనపరిపాలనకర్మ మిచ్చి పంపివేయుటచే నాటనుండి
మేమిక్కడనుండినందున మాకీవృత్తాంతము తెలియలేదు.

కంచు—కానిండు. మీరిఁక నీప్రకారముగా నడవఁగూడదు.

ఇద్దఱు—అయ్యా! మాకు వినవేసుకఁగానున్నది. రాజుగారు
వసంతోత్సవము నెందుచేత మాన్నినారో మేము వినఁదగినయెడలఁ
జెప్పఁడు.

సాను—మనుష్యు లుత్సవప్రియులు గదా ? దీనికేవో గొప్ప కారణ ముండవలయు.

కంచు—ఇది వెల్లడియైనవిషయము మీకుఁ జెప్పకపోనేల ? రాజుగారికి శకుంతలను విడనాడుటవలనఁ గలిగిన లోకాపవాదము మీచేవిని బడలేదా యేమి !

ఇద్ద—ఉంగరమును చూచినంతవర్యంతము శ్యాలకునివలన విన్నాము.

కంచు—అందుచేఁ జెప్పఁదగినది కొంచెమేయున్నది. ఎప్పుడు తమయుంగరమును జూచుటవలన రాజుగారు “పూజ్యురా లయిన శకుంతలను మేము రహస్యమున వివాహమాడినది సత్యమే. అజ్ఞానమువలన విడిచిపెట్టితి” మని తలఁచిరో, యప్పుడు మొదలుకొని రాజుగారు పశ్చాత్తాపమును బొందుచున్నారు. ఎట్లన—

ఉ. ఒల్లఁడు రమ్యవస్తుతతియుఁ, గొలువియ్యఁడు మంత్రికోటికిఁ
దొల్లిటియట్ల ప్రత్యహము, దొర్లుచుఁ బాన్పున నిద్రలేక వ
ర్తిలును రాత్రు, లంతిపురిఁ ద్రిమ్మరుకొమ్మలపేరు మార్చి రం
జిలునదర్హ వాక్యములు చెప్పి కడుఁ వెఱఁగొందు లజ్జచేఁ.

సాను—నాకు మనఃప్రియముగా నున్నది.

కంచు—అందుచేత మనస్సు వికలమయి రాజుగారు వేడుక మానిపించినారు.

ఇద్ద—సరి ! సరి !

(తెరలో) మీరు రండి రండి.

కంచు—(ఆలకించి) కాంతలారా ! రాజకృడనే యున్నాఁడు. మీరు మీపనియందుండుఁడు.

ఇద్ద—ఆలాగే.

(అని వెళ్లుచున్నారు.)

(అంతట పశ్చాత్తాపమునకు తగినవేషముతో రాజును,
విదూషకుఁడును, ప్రతీహారియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కంచు—(రాజునిజూచి) ఓహోహా! కొన్నిరూపములు సర్వా
వస్థలయందును రమణీయముగానే యుండును! ఈవిధముగాఁ జింతా
కులుఁడయి యున్నను రాజు, ప్రియదర్శకుఁడుగా నున్నాఁడు! అవును.

సీ. మఱివిశేషంబుగ మండనసముదాయ

మేమియుఁదాల్పక, యెడమచేతఁ

జెలువంబుమీఱి ముజేతికిఁ బంగారు

కడియంబుమాత్ర మొక్కటి ధరించి

శ్వాసాతిశయమునఁ జాలంగశోషిల్లి

యరుణిమదూలినయధర మొప్పు,

సరిలేనిచింతల జాగరణంబులఁ

గడునెఱ్ఱనై నట్టికనులు గలిగి,

చిక్కియుండియు నొర! యీక్షితివరుండు

తనదుమహనీయతేజోవితానమునను

సానఁబట్టినరత్నంబు చందమునను

దనకృత్యంబు తోఁపక తనరు నిపుడు.

సాను—(రాజును జూచి) నిరాకరించుటచేత నవమానింపఁ
బడియు శకుంతల యీతనినిమిత్తమయి కృశించుచుండుట యుక్తము
గానేయున్నది.

రాజు—(ఆలోచించుచు మెల్లఁగానడచి)

గీ. మిగుల హరిణాక్షిచే మున్ను మేలుకొలుపఁ

బడియు, నిద్రించుచుండె నీపాశునునను;

ఘనదురంతపశ్చాత్తాప మనుభవించు

కొఱకుమేల్కొనియున్నది కోరియిపుడు.

సాను—మాశకుంతలభాగ్యములు నిటువంటివేనుమా !

విదూ—(చేయడ్డము పెట్టుకొని) ఇతఁడు మరల శకుంత
లావ్యాధిచేతఁ బీడింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లు కుమరుపాటునకు
రాఁగలదో నాకుఁ దెలియకున్నది.

కంచు—(దగ్గరకువెళ్లి) దేవా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁ
గాక ! ఓమహారాజా ! ప్రమదవనభూములను బరిశీలించినాఁడను. దేవ
రవారు యథేష్టముగా వినోదస్థలములయందు విహరింపవచ్చును.

రాజు—వేత్రవతీ ! తడవుగ మేలుకొనియుండుటచేత మేమి
ప్పుడు ధర్మాననము సధిష్టించుటకు శక్తులము గాకున్నాము. అతఁడు
విచారించిన పౌరకార్యములను బ్రతికలయందు వ్రాసిపంపుమనిమంత్రి
యైన పిశునునితో నావచనములుగాఁ జెప్పము.

ప్రతీహారి—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—వాతాయనా ! నీవును నీవనియందుఁ జక్కఁగా
వరిలుము.

కంచు—దేవరయాజ్ఞా ప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్ర
మించెను.)

విదూ—మీరిప్పు డీఁగయు నిచ్చట లేకుండఁ జేసితిరి. ఇఁక
నెండలేక చల్లనై యుండుటచే మనోహరమయి యున్నయీయాద్యాన
వనభూమియందు మీరు హాయిగాఁ గ్రీడింపవచ్చును.

రాజు—మిత్రుఁడా ! నందు దొరికినప్పు డాపదలు చెంతనే
యుండు నన్నవాక్య మసత్యముకాదు.

గీ. ఋషికుమారికా ప్రణయంబు స్మృతికిఁ దగుల
నీనితమము నాహృదయంబు నివుడువిడిచె
గావున, మరుండు ప్రహరింపఁగాఁ దలంచి
వింటను రసాలశర మెక్కువెట్టె సఖుండ !

విదూ—మీరు కొంచె మూరకుండుండు. నేనీదండకాష్ఠము తో మన్మథబాణమును నాశనముచేసెదను. (అని దండకాష్ఠమునెత్తి మామిడిచిగురును పడఁగొట్టఁబోవుచున్నాఁడు.)

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మేలు ! నీ బ్రహ్మతేజస్సు కనఁబడినది ! సఖా ! ఎక్కడఁగూరుచుండి ప్రియురాలిని గొంచెము పోలియున్న తీఁగెలయందు దృష్టిపఱపుచును ?

విదూ—“ మాధవీమంటపమునం దీవేశఁ గడపెదను. అందుఁ జిత్రఫలకమున స్వహస్తముతో లిఖించిన పూజ్యురాలయినశకుంతల రూపమును నాకుఁ దెమ్ము ” అని యిక్కడ నున్న చతురిక యనుపరిచారికను మీరు పంపలేదా ?

రాజు—నాహృదయమునకు వేఱుక గలిగెడుచోటటువంటిదే. కాఁబట్టి నీవే త్రోవచూపుము.

విదూ—దేవా ! ఇటు. ఇటు. (అని యిద్దఱునునడచుచున్నారు.)

సాను—(వారివెంటనే వెళ్లుచున్నది.)

విదూ—ఇదిగో మణిశిలాఫలకముతోఁగూడిన మాధవీలతా మండపము. పూలుమొదలయిన కానుకలచే మనోహరమయి స్వాగతముచేసి మనలకయి యెదురుచూచుచున్నట్లున్నది. కాఁబట్టి యందు బ్రవేశించి కూరుచుండము. (అని యిద్దఱును బ్రవేశించి కూరుచున్నారు.)

సాను—ఇప్పు డీతీవెచ్చాటుననుండి సఖయొక్కచిత్రరూపమును జూచి, తరువాత భర్తయొక్కబహువిధములైనయనురాగవిశేషములను నేనామెకు నివేదించెదను. (అని యట్లుచేసి నిలుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా ! ఇప్పుడు శకుంతలప్రథమవృత్తాంతమంతయు స్మరణకువచ్చినది. ఇది నీకు మునుపే చెప్పితిని. ఆమెను బంపివేసినప్పుడు నీవును నాయొద్ద లేకపోతివి. అంతకుముందును నీవొకప్పుడును నాతో నామెపేరునైనను ముచ్చటించకపోతివి. నావలనే నీవుకూడ మఱచిపోయినావా ?

విదూ—నేను మఱచిపోలేదు. అయినను నీవంతయుఁ జెప్పి కడపట నిదిపరిహాసోక్తికాని నిజముకాదంటివి. మంటిముద్దవంటిబుద్ధి కలవాఁడనగుటచేనేనట్లేగ్రహించితిని. ఇంతకునుగావలసినదికాకమానదు.

సాను—ఇది నిజమే.

రాజు—(ధ్యానించి) మిత్రుఁడా! నన్ను రక్షింపుము.

విదూ—ఓయీ! ఏమిది? ఈవిధముగానగుట నీకుఁ దగదుకదా! గొప్పవారెప్పుడును మనసున శోకమునకుఁ జోటియ్యరు. పెనుగాలికినహితము పర్వతములుచలింపవు.

రాజు—మిత్రుఁడా! నిరాకరణదుఃఖవివశయైన ప్రియురాలియప్పటియవస్థదలఁచుకొని నేను మిక్కిలి దిక్కుమాలినవాఁడ నైనాఁడను. ఉ. ఏను నిరాకరింప నపుడే స్వజనంబులవెంటఁబోవఁ బోఁ

గా, నిలుమంచు గట్టిగను గణ్వనమానుఁ డదల్ప శిష్యుఁ డా

చాన నిగిడ్చి బాష్పకలుషం బగుదృష్టిని గూళనై ననా

పై, నది నన్నుఁ బెళ్లి విషపు బాణముకై వడి నిర్దహించెడున్.

సాను—ఆహాహా! స్వకార్యపరత్వ మిట్టిదే కదా? ఈతనినంతాపముచేతనే నేను సంతోషముఁ బొందుచున్నాను.

విదూ—ఓయీ! ఆమె నాకాశచరులెవ్వరో యెత్తుకొనిపోయి యుందురని నాకొక్కయూహకలదు.

రాజు—అన్యులెవ్వరు పతివ్రతను బరామర్శించుటకుత్సహింతురు? మేనకకదా యామెకుఁ దల్లియనివిన్నాను. అందుచేత నామెనహచారిణులు ప్రియురాలి నపహరించిరని నాహృదయము శంకించుచున్నది.

సాను—తెలియకపోవుట యాశ్చర్య వడఁదగినదిగాని తెలియుటకాదు.

విదూ—అట్లయిన శ్రీఘ్నకాలములోనే నీకామెతోడిసమాగమముకలుగునుగదా?

రాజు—వలాగున ?

విదూ—తల్లిదండ్రులు భర్తృవియోగదుఃఖతయైనకొమార్తె నుజూచి సహింపజాలరు.

రాజు—మిత్రుడా !

గీ. స్వస్థమో మాయయో మతిభ్రమమో యద్ది;
యంతటిఫలంబె యిచ్చి పూయము నశించెఁ;
దరుణిక్రమ్మొవచ్చుట దాఁటిపోయె;
పాతెడు మనోరథఝురంబు సారమెడలి.

విదూ—అట్లుకాదు. అవస్యముగా రాఁదగినవస్తువుయొక్క నమాగమము తప్పకకలుగుననుట కీయుంగరమే నిదర్శనముగానున్నది.

రాజు—(ఉంగరమునుజూచి) ఇది దుర్లభస్థానమునుండి జాతీ శోచనీయముగానున్నది.

గీ. ఉంగరమ ! నిదునుకృతంబు నొకటనాకు
వలెనె యల్పమంచూహింతు ఫలముచేత,
నరుణనఖమనోహరములౌ యామె ప్రేళ్లఁ
జేరఁగాంచియు భ్రష్టతఁజెందు కతన.

సాను—ఇది మఱియొక్కనిచేతఁ బడినయెడల నిజముగానే శోచనీయమగును.

విదూ—ఓయీ ! ఈయుంగరము నేయుద్దేశముతో నీవామెచే తిని బెట్టితివి ?

సాను—నాకును నీతని నిది యడుగుటకుఁగోతూహలముకలదు.

రాజు—వినము. అప్పుడు స్వపురమునకుఁ బ్రయాణ మయిన నాతోఁ బ్రియురాలు కన్నులనీరు పెట్టుకొని “ ఎంతకాలమునకుఁ బ్రాణేశ్వరుఁడు నన్ను రప్పించుకొందురు ? ” అని పలికెను.

విదూ—అటుగరువాత.

రాజు—తరువాత నేనీ యుంగరము నామె వ్రేలికిఁ దొడుగుచు నిటు ప్రత్యుత్తరమిచ్చితిని.

చ. దినదిన మొక్కటాక్కటిగ దీనికయిం దగునాదు పేరిటఁ దనరెడి యక్షరంబులను దప్పకయెన్నుట కెన్నినాళ్లు పట్టునొ విను మన్ని నాళ్లకుఁ గుటుంబిణిరో ! యిటనీదు చెంతకుఁ జనులను బంపువాఁడను వెనన్నిను సంతిపురంబు చేర్పఁగఁ.

అని, యామాటనుసహితము క్రూరస్వభావుఁడనైన నేను మోహముచేత మఱచిపోతిని.

సాను—ఈగడువు రమణీయముగానున్నది ! ఇది విధిచేత వ్యత్యస్తముగాఁ జేయఁబడినది.

విదూ—ఇదియెట్లు జాలరివాఁడుతఱిగిన యెఱ్ఱచేప కడుపులోనికి వెళ్లినది.

రాజు—శనీతీర్థమునకు సమస్కరించుచుండినప్పు డాచెలిచేతి నుండి జారి గంగా ప్రవాహమునఁ బడినది.

విదూ—సరిసరి.

సాను—అందుచేతనే పాపమునకు భయపడి యారాజేంద్రునకు దీనురాలయిన శకుంతలయెడ వివాహవిషయమయి సందేహము కలిగెను. మఱియు నిటువంటి యనురాగముగలవాని కానవా లెందు నిమిత్తము కావలసివచ్చెనో !

రాజు—ఇప్పు డీయుంగరమును నిందించెదను.

విదూ—(తనలో) ఈతఁడు వెఱ్ఱిత్తోపను బడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) ఈదండకావృత్తమును నేనును నిందించెదను.

రాజు—ఎందుకొఱకు ?

విదూ—నీ వెందుకొరకు ?

రాజు—(ఉంగరమునుజూచి)

గీ. అకట ! మృదుబంధురాంగుళియగు కరంబు

విడిచి యేటికి జలములోఁ బడితి వీవు ?

జడమ వగుటను గుణ మెంచజాల, వైన

బ్రయను నే నేటికిఁ దిరస్కరించినాడఁ ?

విదూ—(తనలో) ఆహా ! నన్నాఁకలిమింగివేయుచున్నదిగదా ?

రాజు—అకారణముగా విడిచిపెట్టబడిన యోప్రియులారా !

పశ్చాత్తాపసంతప్తహృదయుఁడైన యీజనుఁడు పునర్దర్శనముచేత నను
గ్రహింపఁబడఁదగినవాఁడునుమా.

(చిత్రఫలకమును చేతఁబట్టుకొని చతురిక వేగముగాఁ బ్రవేశించు
చున్నది.)

చతు—దేవా ! ఇదిగో చిత్రఫలకము. (అని చిత్రరుప్రఫలకను
జూపుచున్నది.)

విదూ—మేలు ! మిత్రుఁడా ! మేలు ! ఈస్వభావానులేఖ
నము రమణీయస్థిచేత దర్శనీయముగా నున్నది. నిమ్నోన్నతప్రదే
శములందు నాదృష్టిజాఱుచు లేచుచున్నట్టున్నది.

సాను—ఆహా ! ఏమి యీరాజునేర్పు ! సఖ నాముందఱ నున్న
శ్టే తోఁచుచున్నది.

రాజు—క. ఏయది యింపుగ నుండదో

యాయది చిత్రమునఁ దోఁచు నతిరమ్యముగా

నే ; యటులయ్యును, నుందరి

సోయగ మిటఁ దక్కువగనె చూపట్టుఁజుమీ.

సాను—పశ్చాత్తాపమువలనఁ గలిగినయధిక ప్రేమమునకును గ
ర్వరాహిత్యమునకును నీమాట తగియున్నది !

విదూ—ఓయీ ! ఇందు ముగ్గురుముద్దియలు కనఁబడుచున్నా
రు. అందఱును సుందరులుగా నేయున్నారు. వీరిలోఁ బూజ్యురాలయిన
శకుంతల యెవరో ?

సాను—ఇటువంటిరూపమునుగూడఁ దెలిసికోలేనియీతనిదృష్టి నిరర్థకముకదా ?

రాజు—ఇం దామె యెవ్వరని నీ వ్రాహ్మించెదవు ?

విదూ—ఇదిగో విడిపోయినముడినుండి పూలుజాతెడు కొప్ప తోను జెమ్మటపట్టిన మొగముతోను మిక్కిలి చాఁచినచేతులతోను నీళ్లుపోయుటచే మృదువైన కొంజగుళ్లుగల మామిడిచెట్టుయొక్క చార్వమునందుఁ గొంచె మలసియున్నట్టుగా లిఖంపఁబడిన యీమె శకుంతల యనియుఁ దక్కినవారు చెలికత్తెలనియు నూహించెదను.

రాజు—నీవు నివుణుఁడవు. నాసాత్వికభావచిహ్నము లిక్కడను నున్నవి.

గీ. చెమటపట్టిన వేళ్లంటి చెడి యొకింత
మలినమయి కానఁబడెడు రేఖలకుఁబొంత ;
బాష్పకణములు చెక్కులపయినిఁ బడుచు
నిదిగొ కన్నపైడును వర్ణ మిచట నుబికి.

చతురికా ! ఈవినోదస్థానము నగమే వ్రాసితిని. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవు వెళ్లి తూలికను దీసికొనిరమ్ము.

చతు—అయ్యా ! మాధవ్యా ! ఈచిత్రపుఁబలకను బట్టు కొమ్ము. నే నిప్పుడు మరల వచ్చెదను.

రాజు—ఇది నేనే పట్టుకొనెదను. (అని చెప్పినట్టుచేయఁగా, చతురిక వెళ్లెను.)

రాజు—గీ. కనులయెదుర ముకా గనఁబడ్డకాంత విడిది
వేమఱును జిత్రగత గారవిందు నేను,
నడిమిదారిని జలపూర్ణనదిని వదలి
వచ్చి యెండమావులఁ గోరువాఁడనై తి.

విదూ—(తనలో) ఈయన నిజముగా నేఱుదాటివచ్చి యెం
డమావులలోనే తగులుకొన్నాడు. (ప్రకాశముగా) మిత్రుడా! ఇ
క్కడ నింకను వ్రాయవలసినది మఱియేమున్నది ?

సాను—సందేహములేదు. నా చెలి కేయే ప్రదేశములు మనో
హారములో వాని వానిని వ్రాయఁదలఁచి యున్నాడు.

రాజు—మాధవ్యా ! వినుము.

చ. పులిసములందు హంసయుగము ల్విహరించెడుమాలినీనదిన్,
బలుహఁగంబులున్న తదుపాంతపవిత్రహిమాద్రిపాదమున్,
మలువలు గట్టుశాఖలను వర్తిలు వృక్షముక్రింద నిట్టికొ
మ్ములఁ దనకన్ను గోఁతకొనుముగ్ధమృగిన్, లిఖయింపఁగోరెదన్.

విదూ—(తనలో) ఈచిత్రఫలకము వ్రేలుగడ్డములుగల తాప
సబృందములతో నింపఁదగునని నేనుభావించెదను.

రాజు—మిత్రుడా! మఱియు నే నుద్దేశించిన శకుంతలాధరణ
మునొకదానిని నే నిందు మఱచిపోతిని.

విదూ—అదియేది ?

సాను—వసవాసుఁ శరీర శౌకుమార్యమునకుఁ దగిన దేవో
యయియుండును.

రాజు—గీ. కేసరములు చెక్కులదాఁకఁ గ్రిందవ్రేలఁ
జేర్పనైతి శిరీషంబు చెలువచెవిని,
స్తనములకుమధ్య శారదచంద్రకిరణ
కోమలమృణాలశసూత్రంబుఁ గూర్పనైతి.

విదూ—ఓయీ! ఈమె యెందుచేతనో యెఱ్ఱకలువజేకల
కాంతిచే నొప్పు హస్తాగ్రముతో మొగముమాటుకొని బెదరిబెదరి
యున్నట్లున్నది. (సావధానముగా విమర్శించి చూచి) ఆహా! బానిసె
కొదకు పూఁడేనెలదొంగ యైన యీగండుతుమ్మెద యీమెమొగ
ముమీఁదికి గంతువేయుచున్నది.

రాజు—ఓయీ! నీవీదువ్వుని నివారింపుము.

విదూ—అవిసీతులను శిక్షించునీవే దీనిని వారింతుటకు శక్తుడవు.

రాజు—నరే. ఓయీ! పుష్పలతాప్రియాతిథి! ఇక్కడవాలు చునేల శ్రమమనుభవించెదవు?

గీ. దగగొనియు నీకు ననురక్త యగుచు నిదిగొ

పుష్పమున నిల్చి మధుకరి పూవుచేసె

నీవులేకుండఁగను దాను ద్రావలేక

యెదురుచూచెడు నీకొర కిప్పు డకట!

సాను—ఇప్పుడిది చక్కగా వారింపఁబడినది.

విదూ—ఈజాతి వారింపఁబడినను వక్రస్వభావముగలది.

రాజు—ఓయీ! ఈవిధమున నీవు నాశాసనమున నిలువకు న్నావు. కాఁబట్టి యిప్పుడు వినుము.

చ. వరతరునూత్న పల్లవవిభారమణీయమునొచు, నేను బల్ గరుణమియిన్ రతోత్సవములన్ మఱిసాన మొనర్పనొప్పునుం దరియధరోష్టబింబమును దాఁకెదవేనియు నిన్నుఁ బట్టి, బం భర! కమలోదరంబునను బంధన మే నొనరించెదం జువీ.

విదూ—ఇటువంటి కఠినదండనమున కదేల భయపడకుండును? (నవ్వి తనలో) ఈతఁ డిప్పుడు వెఱ్ఱివాఁ డయిపోయినాఁడు. ఈతని సాంగత్యముచేత నేనును నిట్టివాఁడనయ్యెతిని. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! ఇది చిత్తరువుగదా?

రాజు—చిత్తరువేమి?

సాను—ఇప్పుడు నేనుసహితము నిజము తెలిసికోలేకపోతిని.

వ్రాతలోనున్నట్లుగానే భావించుకొనెడి యీతనివిషయమయి చెప్ప వలసినదేమున్నది?

రాజు—మిత్రుడా! ఇప్పు డీదోషైకదర్శిత్య మెందుచేత?

గీ. తన్మయముచేసి హృదయంబుఁ దభ్యముగను

దర్శనసుఖంబు పొందుచుఁ దనరునాకు

నృరణకు దెచ్చి, యయ్యయో ! మరల నిపుడు
చెలువ నొనరించితివి నీవు చిత్తరువుగ.

(అని బాష్పములు విడుచుచున్నాడు.)

సాను—ఆహా ! అద్యంతములులేక యీవిరహమార్గ మపూర్వ
ముగానున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా ! విరామములేని యీదుఃఖము నేనెట్లనుభ
వింపుదును ?

క. వనితను గలలోఁ గలసెద
ననుకొన్నను, జాగరముల నదియుం జెడియెఁ
ఘనబాష్పంబులు కాంతను
గనుఁగొనఁగా నీవు చిత్తగతనై నఁ గటా !

సాను—శకుంతలయొక్క యవమానదుఃఖమును నీవు సర్వవి
ధములచేతను బోఁగొట్టినాఁడవు.

చతురిక—(ప్రవేశించి) దేవా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁ
గాక ! రంగులపెట్టెను బట్టుకొని యీవైపునకు బయలుదేఱితిని.

రాజు—తదనంతరము.

చతు—త్రోవలోఁ దరళికతో వచ్చుచున్నవనుమతీదేవి దీనిని
నేనేభర్తగారికిఁ దీసుకొనిపోయి యిచ్చెదనని నాచేతిలోనుండి బలా
త్కారముగా లాగుకొన్నది.

విదూ—అదృష్టవంతురాలవుగనుక నిన్ను విడిచిపెట్టినది.

చతు—కొమ్మకుఁ దగులుకొన్నదేవిగారి యుత్తరీయమును దర
ళిక వదలించునంతలో నేను దప్పించుకొని వచ్చినదానను.

రాజు—మిత్రుఁడా ! మన్ననచేత గర్వితురాలయియున్న దేవి
వచ్చినది. నీవీచిత్తరువును రక్షింపవలయును.

విదూ—నన్ననిచెప్పము. (చిత్తఘలకమును బట్టుకొనిలేచి)
నీ వీయంతఃపుర కాఁకకూటమునుండి విముక్తుఁడవయినపతిమున, మేఘు

ప్రతిచ్ఛంద మనుమేడమీఁద నుండెద నన్నుఁ గూఁక వేయుము. (అని వేగముగా నిష్క్రమించెను.)

సాను—హృదయము వేతాకరిమీఁదఁ దగిలియున్నను, బూర్వగౌరవమును నిలిపియున్నాఁడు. కావున నితనిసౌహృదము స్థిరమయినదిగానున్నది.

ప్రతీ—(లేఖచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా ! జయమగుఁ గాక ! జయమగుఁగాక !

రాజు—వేత్రవతీ ! నీవు త్రోవలో దేవిని జూడలేదుగదా ?

ప్రతీ—నాచేత లేఖనుజూచి దేవి వెనుక మరలినది.

రాజు—కార్యజ్ఞురాలుగనుక నాకార్యమునకుఁ బ్రతిబంధము కలుగనీయదు.

ప్రతీ—దేవా ! “ ధనసంశయము లెక్కపెట్టుటకుఁ జాలనేవు పట్టినందున నేఁడు పౌరజనకార్య మొక్కటిమాత్రమె యిప్పుడు విచారించఁబడినది. ఈపత్రికయుదు లిఖింపఁబడినయావ్యవహారమును దేవరవారు చిత్తగింతురుగాక ! ” అని మంత్రి విన్నవింపుచున్నాఁడు.

రాజు—పత్రిక యీలాగునఁ గనఁబఱపుము.

ప్రతీ—(చేతి కిచ్చుచున్నది.)

రాజు—(చదివి) ఏమీ ! నముద్రవ్యవహారియైన ధనమిత్రుఁడనువణిజుఁడు సంతానహీనుఁడును దీనుఁడునయి యోడమునిఁగి మృతినొందినాఁడు గనుక వానిసాత్తంతయు రాజునుజేరవలయు' నని మంత్రి వ్రాసియున్నాఁడు. అక్కటా ! ఆనపత్యత కష్టముగదా ! బహుధనసంపన్నుఁడగుటవలన నతనికి బహుభార్యలుంఁడి యుండవచ్చును. ఆతని భార్యలలో నెవ్వెతయైన గర్భిణియై యున్నదేమో విచారించవలయును.

ప్రతీ—ఆతనిభార్య సాకేతశెట్టి కూతునకుఁ బుంశవనము జరిగినదని యిప్పుడే వినియున్నాను.

రాజు—గర్భస్థశిశువును దండ్రీధనమున క్షర్తమొనడే. పోయినీ విడిమంత్రితోఁ జెప్పుము.

ప్రతీ—దేవరవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని బయలుదేఱెను.)

రాజు—వేత్రవతీ! ఇటురమ్ము.

ప్రతీ—ఇదిగో వచ్చితిని.

రాజు—సంతతి యున్నది లేదనెడి యీవిచార మొందుకు ?

గీ. ప్రజలెవరి నెవ్వరిని బ్రాణబంధువులను
దారు పోగొట్టుకొందురో వారలెల్ల,
దురితమునఁ దక్క, దుష్కృతధరణివిభుఁడె
సర్వమునకంచు, నెల్లెడఁజూటవలయు.

ప్రతీ—ఈవిధమునఁ జాటింపవలసినదే. (వెడలిపోయివచ్చి మరలప్రవేశించి) కాలమునఁ గురిసిన వర్షమువలె దేవరవారియాజ్ఞ సందఱును గొనియాడిరి.

రాజు—(వేడినిట్టూర్చునిడిచి) ప్రతీహారీ! సంతానాభావము చేత నిరాధారములై నవంశములలో మూలపురుషులయనంతరము సంపదలీవిధముననే పరులపాలగునుగదా? నాయనంతరమునను బూరువంశసంపదలకాలమున విత్తనములు చల్లిన భూమివలెనేకాఁగలవు.

ప్రతీ—అట్టియమంగళము కలుగకుండునుగాక!

రాజు—ఇసి! నేను సమాసన్నమయిన శ్రేయస్సునే యవమానించినాఁడను.

సాను—ఇతఁడు నిస్సంశయముగా మనసుచేతఁ జెలినుద్దేశించియే యీవిధముగాఁదన్ను నిందించుకొనుచున్నాఁడు.

రాజు—గీ. స్థిరతఁ దనయందు వంశప్రతిష్ఠ గన్న
ధర్మపత్నిని విడిచితిఁ దగవుమాలి,
కాలమునవిత్తనంబులఁ గలయఁజల్లి
మంచిఫలవేళ భూమిఁద్య జించినట్లు.

సాను—నీసంతతి యిక నవిచ్చన్నము కాఁగలదు.

చతు—(వ్రతీహారితో నేకాంతముగా) వేత్రవ్రతీ ! ఈవర్తకుని వృత్తాంతముచేత రాజు మిక్కిలి మతికలఁగి భయపడు చున్నాఁడు. ఈయననూరడించుటకు మేఘు ప్రతిచ్ఛందమునుండి పూజ్యుడై నమాధ వ్యనిఁ దీసికొనిరమ్ము.

వ్రతీ—మంచిమాట చెప్పితివి. (అనినిష్క్రమించెను.)

రాజు—ఆహా ! దుష్ట్యంతునిపితృదేవతలు సంశయదశనొంది యున్నారు.

ఉ. అక్కట ! నాయసంతరమునందు యధానిధిగాఁగఁ దర్పణం బిక్కులమందు నిచ్చునతఁ డెవ్వఁ డటంచును సంతం లేమిచేఁ బొక్కుచు నింక నేనిడువఁబోయెడు నశ్రులలోనఁ దుడ్వఱ్ఱగాఁ జిక్కిననీరు త్రాగుదురు చేడ్పడి మాపితరుల్ నిజంబుగన్.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

చతు—(తొట్టుపాటుతోచూచి) స్వామీ ! ఊరటచెందుఁడు.

సాను—కటకటా ! ఈతఁడు దీపమును గలిగియుండియుఁ దెర వఱుఁగుగానున్న దోషముచేతఁ జీకటి ననుభవించుచున్నాఁడు. నేని ప్పడే యీతనిని సుఖునిగాఁ జేసెదను. అట్లుకాదు. యజ్ఞభాగముల కొరకాశక్తులయియున్న దేవతలే శీఘ్రకాలములో నీభర్తనిన్ను ధర్మ పత్నిగాఁ జేకొనునట్లు చేయఁగలరని యింద్రునితల్లియే శకుంతలనూర డించుచుండఁగా నేను విన్నాను. కాబట్టి యంతకాలమువఱకును గని పెట్టుకొని యుండఁదగును. ఈయావద్యవృత్తాంతము చేత నాప్రియసఖ నూరడించెదను. (అని ఆకాశ మార్గమున నిష్క్రమించుచున్నది.)

తెరవఱుఁగున—రక్షింపుము రక్షింపుము.

రాజు—(తెలివి తెచ్చుకొనియాలకించి) అయ్యో ! మాధవ్యని యార్తనాదమువలెనున్నది—ఓరీ ! ఎవ రెవ రక్కడ ?

వ్రతీ—(వ్రవేంశిచి) దేవా ! ప్రాణసంశయము నొందియున్న నీమిత్రునిఁ గాపాడుము.

రాజు—అపిన్నవాని నెవఁడు బాధించుచున్నాఁడు?

ప్రతీ—కంటికగపడకుండ నేదో భూతమెత్తుకొనిపోయి యాతనిని మేఘప్రతిచ్ఛంద మనుమేడయొక్క కొట్టకొనను జెట్టినది.

రాజు—(లేచి) అట్లెన్నటికిని జరగదు. భూతములు మాగృహములనుం దిరస్కరించునా? అట్లుకాదు.

గీ. దినదినము నొక్కటఁ బ్రమాదజనితదోష

ములను నావె నేఁదిన్నఁగఁ దెలియఁజాల;

నింకఁ బ్రజలలోపల నెవ్వఁ డేవిధమున

మెలఁగునో పూర్ణముగ నెట్లు తెలియవచ్చు?

తెరయందు—ఓమిత్రుఁడా! అయ్యో! అయ్యో!

రాజు—(గతిభేదముచే నడచి) చెలికాఁడా! భయపడకు. భయపడకు.

తెరలో—అయ్యో! అయ్యో! ఎట్లుభయపడకుండును? వీఁడెవ్వఁడోనన్న మెడవెనుకకువంచి చెఱకువలె గట్టిగా విఱుచుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూపువిగిడించి) ధనుస్సు ధనుస్సు.

యవనిక—(విల్లుచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో హస్తత్రాణసహితముగా ధనుస్సు.

రాజు—(బాణసహితముగా విల్లుపుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

తెరయందు—గీ. గొంతుక్రోవిక్రోన్నైత్తురు గ్రోలఁగోరు
నేను బశువును బులియట్ల నిను వధింతు;

నార్తులభయంబు నుడువ బాణాసనంబు

పూసుదుష్యంతుఁ డివుడు నిక బ్రోచుఁగాక!

రాజు—(రోషముతో) ఏమీ! నన్నీ పేర్కొనుచున్నాఁడు! ఓపీనుఁగులదిండీ! నిలువు, ఇప్పుడేసేవనియగును. (విల్లెక్కుపెట్టి) వేత్రవతీ! సోపానమార్గముచూపు.

ప్రతీ—దేవా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అందఱును త్వరతో నడుచుచున్నారు.)

రాజు—(అంతటనుజూచి) ఇక్కడ నేమియులేదే ?

తెరమఱుగున—అయ్యో ! రక్షింపుము. నేనిక్కడనిన్నుఁజూచుచున్నాను. నీవునన్నుఁ జూడకున్నావు. పిల్లిపట్టినయెలుకవలె మ్రతుకు నందు నిరాశుఁడనై యున్నాను.

రాజు—ఓరీ ! తిరస్కరణీవిద్య చేత గర్వితుఁడవై యున్నావు. నాయుత్త్రము నిన్నుఁజూడఁగలదు. ఇదిగో బాణమును సంధించుచున్నాఁడను.

గీ. హంస క్షీరపానముచేసి యందులోన

చేరియున్న జలంబు వర్జించునట్లు

వద్యుఁడ వగునికా వధించి బాణమిదియు

రక్షణమునేయు రక్ష్యుఁడౌ బ్రహ్మజేంద్రు.

(అని బాణముసంధించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు విదూషకునివిడిచి మాతలి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాత—ఉ. ఇంద్రుఁడునీశరాళి కసురేంద్రుల లక్ష్యులఁ జేసెఁగాన రాజేంద్ర ! భవచ్ఛరాసనము నెక్కిడుమిప్పుడు వారిమీఁద నిస్తంద్రత; మిత్రవర్గముదెసం దగుఁగాక భవత్ప్రసన్నతాసాంద్రకటాక్షపాతములు, శాతశరం బరివోయఁజెల్లునే ?

రాజు—(అత్త్రముపసంహరించి) ఓయీ ! మాతలీ ! ఇంద్రసారధికి స్వాగతము.

విదూ—(ప్రవేశించి) నన్ను యజ్ఞపశువును జంపినట్లు చంపిన వానినే యితఁడు స్వాగత మడిగి గౌరవించుచున్నాఁడు !

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా ! నీనన్నిధికి నన్ను దేవేంద్రుఁడు పంచిన పనివినుము.

రాజు—సావధానచిత్తుఁడనయి యున్నాను.

మాత—కాలనేమిసంతతియైన దుర్జయమగు రాక్షసగణము కలదు.

రాజు—కలదు. నేనీవరకే నారదునివలన వినియున్నాను.

మాత—ఉ. నీచెలియైనయింద్రునకు నిక్కమజయులు వారు; వారలన్
 బీచ మడంతు వీవు రణమేదిని నంచును వానవుండు సం
 కోచము లేక నమ్ము; రవి కూల్పఁగలేనితమంబు నుర్విలో
 నేచి నిశాకరుండు నశియింపఁగఁ జేయఁడె రాత్రివేళలన్.

కాబట్టి నీవాయుధమును ధరించి యిప్పుడే యీయింద్రరథము నెక్కి
 శత్రుజయమునకయి బయలుదేఱుము.

రాజు—నే నీయింద్రునిగౌరవముచేత ధన్యుడనయినాఁడను.
 మఱి మీఱుమాధవ్యుని విషయమున నట్టలచేసితిరి ?

మాత—అదియుఁ జెప్పెదను. నీవేకారణమువలననో మన
 స్తాపముచేత వివశుడవయియుండుటచూచి యవతల నీకుఁ గోపము తె
 ప్పించుటకై యట్లుచేసితిని. ఎట్లన—

గీ. చితుకులు కదల్చుటను నగ్ని చెలఁగి మండు;
 చెడుగుఁ జేయుటచేఁ బాము పడగ విప్ప;
 మఱియు క్షోభంబువలననె మానవుఁడును
 దనదుమహిమంబు చూపును దధ్యముగను.

రాజు—(వకాంతముగా) మిత్రుఁడా! మాధవ్యా! ఇంద్రుని
 యాజ్ఞ యనతి క్రమణీయముగనుక నీవేగి యీసంగతి మంత్రియైనపి
 శునునకుఁ జెప్పి నావాక్యముగా నిట్లనుము—

క. నీమతి యొకటియె యింతకు
 క్షేమముతోఁ బ్రజలనేలఁ జెల్లును జమ్మా;
 నామహితధను వధిజ్యం
 బై మఱియొకపనికి నిదిగొ వ్యాప్తమయ్యెన్.

విదూ—మీరాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద. (అని నిష్క్రమించెను.)
 మాత—అయుష్మంతా! రథమెక్కుము.

రాజు—మంచిది. (రథారోహణము నభినయించు చున్నాఁడు.)
 (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

అ భి జ్ఞా న

శా కు ం త ల నా ట క ము.

స వ్ర మా ం క ము.

(అప్పుడాకాశయానమున రథాయాధుఁ డయినరాజును మాతలియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—ఆజ్ఞను నిర్వహించినవాఁడ నయినను, నే నిం ద్రునిన త్కారవిశేషమును బట్టి నన్ననుపయుక్తునివలె భావించుకొనుచున్నాను.

మాతలి—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్మంతుఁడా ! మీరిరువురును సంతుష్టులుకాలేదు. ఎట్లన—

గీ. ఇంద్రుఁ డానరించు సత్కార మెంచి నీవు
సలువునుపకృతి లఘువుగఁ దలఁచె దీవు ;
వజ్రయును నీమగంటిమివలనఁ బొంగి
తనదుసత్కారమును నెంచుఁ దక్కువగను.

రాజు—మాతలీ ! అట్లుకాదు. అతఁడు దేవతలసమక్షముననర్థా సమునఁగూరుచుండఁజెట్టికొని నన్నుఁబంపునప్పుడు చేసినసత్కారము కోరికకు మించి యున్నది గదా ?

గీ. ప్రార్థనము చేయ మది నెంచి పజ్జనిలుచు
నందను జయంతుఁ గని చిఱునవ్వు నవ్వి,
వజ్ర హరిచందన మలంది వక్షమందుఁ,
దానె నామెడ వైచె మందారమాల.

మాత—నీ వసురేంద్రునివలన నేదిపొంద నర్హుఁడవుకావు ? చూడుము—

గీ. సౌఖ్యపరుఁడైన యింద్రునిస్వర్గమునకు
నసురకంటకొన్మాటలన మయ్యె రెంట—

నిపుడు భరదీయ బాణసమ్పద్ధిచేత,
దొల్లి నరసింహుక్రొవ్వొడి గోళ్లచేత.

రాజు—ఇక్కడ శతక్రతుని మహిమయేకదా స్తవనీయము ?

డి. భృత్యజనుల్ మహత్తరసుకృత్యముల న్నెరవేర్చిరేని, యా
కృత్యము లట్లానర్చుట యధీశులమన్ననపెంపునం జూమి !
నిత్యము నగ్రభాగమున నిల్చి యనూరుని నట్లు సూర్యుడొ
న్నత్యము చూపకుంజిన, నణంపఁగలంఁడె యతండు చీకటిన్ ?

మాత—ఇదిసరే. (కొంచెముదూరముపోయి) ఆయుష్మంతుఁ
డా ! అదిగో స్వర్గపురి వెనుకనడచుచున్ననీకీర్తి సాభాగ్య మునుజూడుము.

గీ. వేల్పునుందరు లొక్కింత దాల్చి, మిగిలి
నట్టిరంగులఁ గల్పలతాంశుకముల
జేవతలు వీరె శ్రావ్యగీతికల నీదు
చరిత వ్రాయుచున్నా రథసంగతముగ.

రాజు—మాతలీ ! రాక్షసులతో యుద్ధముచేయవలె నను నా
త్రముచేత గతదినమంతరిక్షమున కెక్కునప్పడు స్వర్గమార్గమును
దిన్నఁగాఁ జూడలేదు. మన మిప్పుడే వాయువధమున నున్నాము ?

మాత—గీ. ఏది గగనగంగను నహియించు, నేది
సప్తఋషిమండలంబుల సంచరించు,
హతి యుపేంద్రవిక్రమనిస్తమస్కమేది,
యట్టిపరివహానిలమార్గ మండుద్రదీని.

రాజు—మాతలీ ! అందుచేతనేకదా యంతరింద్రియ బహిరిం
ద్రియ సహితముగా నాయంతరాత్మప్రసన్నమగుచున్నది. (రథచక్ర
ములఁజూచి) మనము ఊఘమార్గమునకు దిగుచున్నాము.

మాత—ఎట్లు తెలిసినది ?

రాజు—

మానిని. చాతకముల్ రథచక్ర పుటాకులసందులఁ బర్విడు చుండుటచే,
నీతురంగంబులమేనఁ దటిత్తుల యొక్కుడు కాంతులుక్రమ్ముటచే,

నాతలనీరము లోఁగల మేఘచయంబువయిన్ జనుచుండుట తే
 రే తెలుపుంజుమి తుంపురుగుంపుల నీతడియైతగు నేములతోన్.

మాత — ఓమహారాజా ! ఇంకొకక్షణమునకు మీరు మీయ, ధికారభూమియందే వర్తింపఁగలరు.

రాజు — (క్రిందుచూచి) వేగముగా దిగుచుండుటవలన మనుష్యలోక మాశ్చర్యదర్శనమయి కనఁబడుచున్నది.

చ. అదె మహి ప్రస్ఫుటాద్రిశ్శిఖిగావళినుండియు డిగ్గునట్ల యా;
 మొదభులుతోఁపఁ జెట్టుసిగె మున్నటులాకులలో నడంగుటల్;
 నదులు తొరంగె డాయుట జలంబు కనంబడనట్టిరూపమున్;
 బదిగ నెవండా భూమి నిటుప్రక్కకుఁ ద్రోసెడూరీతి తోఁచెడున్.

మాత — చక్కఁగాఁజూచితివి. (నగారవముగాచూచి) ఆహా ! భూమియత్యంత రమణీయముగా నున్నది !

రాజు — మాతలీ ! అదియేది ? పూర్వాపరసముద్రములదాఁక వ్యాపించి బంగారునీరుపూసినట్లు మెఱయుచు సంధ్యాకాల మేఘసమూహమువలెఁ బర్వతము కనఁబడుచున్నది.

మాత — రాజా ! ఇది హేమకూట మనుకింపురుషపర్వతము. తావసులసిద్ధిక్షేత్రమయిన దీనినిజూడుము.

గీ. బ్రహ్మపుత్రుఁడైన మరీచివలనఁ బుట్టి
 దేవదానవులకుఁ దండ్రియై వెలుంగు
 కశ్యపప్రజావతి దాను గరము నిష
 భార్యతోఁగూడ నిందుఁ దపంబు చేయు.

రాజు — (నాడరముగా) అట్లయిన శ్రేయముల దాఁటిపోరాదు. ఆపూజ్యునకుఁ బ్రదక్షిణము చేసి పోవఁగోరెదను.

మాత — మంచినకల్పము (అని దిగుటనభినయించుచున్నాఁడు.)

రాజు — (విన్నయముతో)

గీ. చక్రనేములు శబ్దంబునలుప విందుఁ;
 గ్రమ్ముకొనుచుఁ బరాగంబు కానఁబడదు;

క్షౌతలముఁ దాఁకకుంటచే న్యందనంబు

దిగియుఁ దోఁచుచునున్నది దిగనియట్ల.

మాత—ఇంద్రునకును దేవరవారికిని గలవిశేష మింతే.

రాజు—మాతలీ! మారీచాశ్రమ మిం దెక్కడ?

మాత—(చేతితోఁ జూపుచు)

సీ. వల్మీకమున నర్థభాగంబువఱకును

మునిఁగినదేహంబు మురువుచూపఁ

బాములకుబుసముల్ పయిఁ బర్వీయున్నట్టి

వక్షస్థలము చాల వన్నెమీఱి,

వలయంబు లగుజీర్ణవల్లికాతతిచేతఁ

గడుపీడనొందెడుకంఠ మమర,

మూఁపులదాఁకను వ్యాపించినపులుంగు

గూళ్లతోడిజడలగుంపు తనర,

నీతపోధనసత్తముఁ డింపుమిగులు

స్థాణురీతిని గరము నిశ్చలతవ్రాని

యర్కమండలమునకును నభిముఖముగ

నిలిచియున్నాఁడు చూడు మీనెలవునందు.

రాజు—దుష్కరతపశ్చాలివై ననీకు నమస్కరించెదను.

మాత—(నగ్గములుపట్టిరథమునిలిపి) ఓమహారాజా! ఇదె యది

తొపెంచినమందారవృక్షములుగలకాశ్యపాశ్రమమునుబ్రవేశించినారము.

రాజు—స్వర్గమును మించినదీసిద్ధిస్థానము. ఇప్పుడమృతసరస్సు

నందు మునిఁగిన వానివలె నయినాఁడను.

మాత—(రథమునిలిపి) దేవర దిగవచ్చును.

రాజు—(దిగి) మాతలీ! నీ విప్పుడేమి చేసెదవు?

మాత—రథము నేను నియమించినవోటనే యుండును. నేను

ను దిగియెదను. (అలాగునచేసి) దేవా! ఇటు. (కొంచెమునడచి)

పూజ్యలయినబుఘలతిపోవనభూములనుజూతము.

రాజు—ఓయీ! విస్మయముతోఁ జూచుచున్నాను.

చ. అమరతరు ప్రశస్తవనమం దనుధారణవృత్తి గాలిచే,
 నుమహితకాంచనాంబుజరజోవీలసజ్జలమందు స్నానమున్,
 దమిని మణిప్రదేశముల ధ్యానము, నచ్చరలోద్ధ సంయమం,
 బమరదపఃఫలం బిశరులందు నెడక దప మొప్పు వీరికిన్.

మాత—మహాత్ములకోరిక పయిపయిని బాటుచుండునుగదా !
 (కొంచెమునడచి యాకాశమునఁజూచి) ఓయీ వృద్ధశాకల్యా ! పూ
 జ్యుడయిన మారీచమహర్షియేమి చేయుచున్నాఁడు ! దాక్షాయణి త
 న్నుఁ బతి ప్రతాధర్మము లడుగ మహర్షి పత్నీసహితయైనయామెకుఁ జె
 ప్పచున్నాఁ డచుచున్నావా ?

రాజు—(ఆలకించి) ఓయీ ! అట్లయిన మనము మునులసమ
 యము కొఱకుఁ బ్రతీక్షింపవలయును.

మాత—(రాజునుజూచి) నేను వచ్చినదాఁక మీరీయశోకవృ
 త్తము మొదటఁ గూరుచుండవలయును. నే నింతలో నింద్రజనకునితో
 విన్నవించుటకు నమయము కనిపెట్టెదను.

రాజు—మీకుఁదోచినట్లుచేయుఁడు. (అనినిలుచుచున్నాఁడు.)

మాత—ఓరాజా ! నేనుబోయివచ్చెదను. (అనినిష్క్రమించెను.)

రాజు—(శుభనిమిత్తము సూచించి)

గీ. కోరను మనోరథం బేను గొంచెమేని,

వ్యర్థముగ నోభుజంబ ! నీ వదరె దేల ?

మును నిరాకరించిన మేలె పూనియివుడు

దుఃఖముగ మాటుచున్నది దుస్సహముగ.

తెరలో—మాను. దుండగముమాను. ఆహా ! ఎట్టు తనస్వభా
 వమును గనఁబఱచుచున్నాఁడు.

రాజు—(ఆలకించి) ఇది దుష్టత్వమునకుఁ జోటుకాదు ; ఇందు
 నిషేధింపఁ బడువాఁడెవ్వఁడయియుండును ? (శబ్దమువచ్చిన దిక్కుచూచి
 చిఱునవ్వుతో) ఓహో ! ఇద్దఱు తాపస్త్రీలు వెంటరాఁగా నిందున్న
 యాయబాల సత్త్వఁడగుబాలుఁడెవఁడో !

గీ. తల్లిచనులపాలు సగంబుత్రాగి కుడుచు
 చున్నసింహపుఁబిల్లను హుమ్మటంచుఁ
 గేసరములు గట్టిగఁబట్టి క్రీడకొఱకు
 నొకట బలవంతుముగ నీడుచున్నవాఁడు.

(పయినజెప్పినరీతి పనిచేయుబాలుఁడును తాపసపత్నులును ప్ర॥)

బాలు—ఓసింగమా! ఆవులింపుము. నీదంతములులెక్కపెట్టెదను
 ప్రథమ—ఓరియవినీతుఁడా! మనబిడ్డలమఱిజంతువులనుబట్టిబా
 ధించుచున్నావేమిరా? ఔరా! నీసంరంభము వృద్ధియగుచున్నది! ఋ
 షిజనులు నీకుసర్వదమనుఁడనిపేరుపెట్టినందుకు నీ కిది తగియేయున్నది.

రాజు—ఇది యేమోకాని యీబాలునియెడఁ గడుపునఁబు
 ట్టిన బిడ్డయందువలె నామనస్సు ప్రేమార్ద్ర మగుచున్నది. సంతానములే
 కపోవుటయే నాకీవాత్సల్యముచు గలిగించుచున్నది. నిశ్చయము.

ద్వితీయ—నీవీసింహపుఁబిల్లను విడిచిపెట్టినపక్షమున, ఇదిగో
 దానితల్లియైన సింహము నీవీఁదికి దుముకును.

బాలు—(చిఱునవ్వుతో) ఓహూ! నేనుమిక్కిలిబెనరిపోతిని
 గదా? (అని యధరోషముచు జూపుచున్నాఁడు.)

రాజు—క. బాలుఁ డితఁడు బహుతేజ
 శ్శాలికి జనియించినట్లు సంభావించున్;
 జాలఁగఁ గట్టెలఁగోరెడు
 కీలికణంబట్ల వీఁడు కేవల మలరున్.

ప్రథమ—వత్సా! ఈబాలమృగేంద్రమును విడువుము. నీకా
 డుకొనుటకు మఱియేదైన నిచ్చెదను.

బాలు—వదీ? అదితెమ్ము. (అని చేయిచాఁచుచున్నాఁడు.)

రాజు—ఎందుచేతనో యితఁ డీచేతియందుఁ జక్రవర్తిలక్షణ
 ములనుసహితము ధరించియున్నాఁడు. అవును—

ఉ. కోరినవస్తువున్ గొనఁగఁగోరి యొకించుక వ్రేళ్లువంచి యిం
 పారఁగఁ జూచినట్టిమృదుహస్తము రక్తిమచేతనొప్పచుకా,

జారుదళాంత రాళము గనంబడకుండు ప్రభాతపుష్పితాం
భోరుహనుందరంబయి యపూర్వముదావహమయ్యె దృష్టికిన్.

ద్వితీయ—సువ్రతా ! వీడు మాటలచేత మరలించుటకు శక్యంబుకాదు. నీవు పోయి మాపర్ణశాలలో మార్కండేయుడను ఋషికుమారునియొక్క రంగువేసిన మట్టి నెమలియున్నది. దానిని వీని కిం దెచ్చియిమ్ము.

ప్రథమ—మంచిది. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)
బాలు—నేను దీనితోనే యాడుకొనియెదను.

(అని తాపసిని జూచి నవ్వుచున్నాడు.)

రాజు—ఈదుండగీనియెడ నాకపేక్షకలుగుచున్నది.

ఉ. హేతువులేనినవ్వుల నొకించుకచూపుచు లేతదంతముల్,
వాలెరచింద నందముగఁ బల్కుచు స్పష్టముకానివాక్కులన్,
భూతలధూళి దేహమునఁ బూయుచు మైల యొనర్చువుత్తులం
బ్రీతిని ధన్యులై త్తితోడమీఁదను జేర్చి నుఖింతురెంతయుకా.

తాపసి—కానిమ్ము. వీడునన్ను గణనచేయుకున్నాడు. (పార్శ్వమునజూచి) ఋషికుమారులలో నిక్కడ నెవఁడున్నాడు. (రాజునుజూచి) ఓ ప్రసన్నవదనా ! ఇటువచ్చి, వీడుచిన్నతనముచేతఁజేతులతో విడిపింప శక్యముకానిపట్టు పట్టి బాధించుచున్న యీసింహపులి ల్లనువిడిపింపుము.

రాజు—(నిగ్గఱఁబోయి చిఱునవ్వుతో) ఓయీ ! మహర్షికుమారా !

గీ. వుట్టుకను సర్వగుణమును బూనఁదగియు,
నీకరణి నా శ్రమవిరుద్ధవృత్తిచేతఁ
జెలఁగుచును శాంతగుణమును జెఱిచెదేల;
చందనకుంజంబుఁ గృష్ణాహిశాబమట్లు.

తాపసి—ఓ ప్రసన్నముఖుడా ! వీడు ఋషికుమారుఁడుకాఁడు సుమీ.

రాజు—వీనియాకారానుగుణ మయినచేష్టితమే యది తెలుపు చున్నది. అయినను మేము స్థానవిశ్వాసముచేత నీవిధముగాఁ దలఁచితిమి.

అనియామె (చెప్పిన ప్రకారముచేసి బాలస్పర్శననుఖము పొందితనలో)

గీ. ఎవ్వనికులాంకురంబా యైయెసఁగుతిని

నంటునాగా త్రముల నుఖ మబ్బు నిట్టు,

లెవనికడుపునఁ బుట్టెనో యీతఁ డట్టి

నుకృతి మదిలోన నెటువంటినుఖము గనునో ?

తాపసి—(ఉభయులనుజూచి) ఆశ్చర్యము ! ఆశ్చర్యము !

రాజు—అమ్మా ! ఎందుచేత ?

తాపసి—ఈబాలకునకును నీకును రూపము చుట్టటికమును దెలుపుచున్నదని యాశ్చర్యపడినదానను. అపరిచితుఁడవయ్యెను, నీకితఁ డనుకూలుఁ డయ్యెననియు నాశ్చర్యపడితిని.

రాజు—(బాలునిబుజ్జగించుచు) ఇతఁడు మునికుమారుఁడు కాఁ డేని మఱి యీతని కులమేది ?

తాపసి—పూరువంశము.

రాజు—(తనలో) ఈతఁడు నా కేకవంశమువాఁ డెట్లయ్యెను ? అందుచేతనేగదా యీమె యీతనిని నన్నుఁబోలినవానినిగా నెంచినది. పౌరవులకుఁ గులక్రమాగతమయిన యీవ్రత మంత్యమున నున్నదే.

గీ. వసుమతీరక్షణార్థ మెవ్వారు తోలుత

వాన మొనరింతురో దివ్యభవనములను,

వారు పిదప నియతతపో వ్రతము పూని

వృక్షమూలము లిండ్లు కావించుకొందు.

(ప్రకాశముగా) ఈ ప్రదేశము స్వశక్తిచేత మనుష్యులకు రాశక్యమయినది కాదుకదా ?

తాపసి—తమరు చెప్పినట్లేయుగును. అప్పరస్సంబంధముచే వీని తల్లి యీదేవగురుని తపోవనమునందుఁ బ్రసవమయినది.

రాజు—(తనలో) ఆహా ! ఈవాక్యము మరల నాకాశను బుట్టించుచున్నది ! (బిగ్గరగా) ఆమె యేపేరుగలరాజ్షర్షిభార్య ?

తాపసి—ధర్మపత్నిని విడిచిపెట్టినవానిపే రెవ్వరుచ్చరింపఁదలఁతురు?

రాజు—(తనలో) ఈకథయు నాకేతాఁకుచున్నదిగదా! ఇప్పుడిప్పిల్లవానితల్లి పేరడుగుమనా? (అలోచించి) అట్లుకాదు. పరదారపేరడుగుట న్యాయముకాదు.

తాప—(మట్టినెమలినిచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి) సర్వదమనా! శకుంతల సత్సందర్శంబు చూడుము.

బాలు—(దృష్టిసారించి) మాయమ్మ యెక్కడ?

ప్రథమ—నామసాదృశ్యముచేతమాతృవత్సలుఁడైనయీతఁడు భ్రమపడెను.

ద్వితీయ—వత్సా! ఈపక్షియొక్క యందమును జూడుమని పలికితిని.

రాజు—(తనలో) ఏమి! ఈతనిశల్లిపేరు శకుంతలా? అయిన నేమి? ఒక్కపేరుగలవారు పలువురుండురు. నామధేయమాతృప్రస్తావము నాకెండమావివలె విదాహంబు కలిగించుచున్నది.

బాలు—అమ్మా! ఈమంచి నెమలి నాకు రమ్యముగానున్నది. (అని దానిని పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

ప్రథమ—(చూచి తొందరతో) ఈతనితాయెతు మణికట్టునఁ గానఁబడదు.

రాజు—తొందరపడఁబోకు. ఓతాపసీ! ఇదిసింహశాబముతోఁ బెనఁగులాడినప్పుడు జాతిపడినది. (అని తీసియియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

ఇద్దఁతీయకుతీయకు—ఈతఁడు తొందరపడి దీని నెట్లుతీసెను. (అని యద్భుతపడి తొమ్మునఁజేయివేసుకొని యెండ్లరులను చూచుకొనుచున్నారు.)

రాజు—నన్ను మీరేలనివారిందితిరి?

ప్రథమ—ఓమహారాజా ! వినుము. ఇది యీదిన్నవనికి జాత కర్మనమయమునందుఁ ద్రికాలవేదియైన మారీచమహర్షియిచ్చినయపరా జిత యనునోపధి. దీనిని తల్లిదండ్రులును దాచునుదక్క భూమిమీఁది వారు మఱియొకరు ముట్టఁగూడదు.

రాజు—ముట్టుకొన్న నేమి ?

ప్రథ—అప్పుడ పామయి కఱుచును.

రాజు—మీరెప్పుడైన దీనివిక్రయను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచి యున్నారా ?

ఇద్ద—అనేకపర్యాయములు.

రాజు—(హర్షముతో తనలో) ఇప్పుడు సంపూర్ణ మయిన నా మనోరథమునకు నేన్లు సంతోషింపకుండును ? (అని బాలకుని కౌఁగి లింగుకొనుచున్నాఁడు.)

ద్వితీయ—నువ్రతా ! రమ్ము. ఇప్పుడివృత్తాంతమును వ్రతనిష్ఠ యందున్న శకుంతలకుఁ దెలుపుదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

బాలు—నన్ను విడిచిపెట్టు. నేనుమాయమ్మదగ్గరకుఁ బోవలెను.

రాజు—పుత్రకా ! నాతోఁగలసియే తల్లిని సంతోష పెట్టుదువుగాని.

బాలు—నాకు దుష్కంఠుఁడుగదా తండ్రి ? నీవుకావు.

రాజు—(చిరునవ్వుతో) ఈవివాదమే నాకు విశ్వాసము కలి గించుచున్నది.

[అప్పు షొక్కజడగానల్లకొన్నతలతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—వికారకాలమునందు సహితము స్వభావరూపమున నున్న సర్వదమనుని యోషధిసంగతివినియు నాకు నాభాగ్యమునందు నమ్మకము కలుగకున్నది. ఒకవేళ సానుమతి చెప్పినప్రకారముననే యిది సంభవింపను వచ్చును.

రాజు—(శకుంతలవంకఁజూచి) ఆహా ! ఇదిగో పూజ్యురాల యైన శకుంతల !

గీ. మిగులమాసినవస్త్రంబు మేనఁ దాల్చి,
నియమకృతముఖ యేక వేణిని ధరించి,
శుద్ధశీలయై, యతిదయాశూన్యఁడనగు
నాదుచిరవిరహార్తి యీనాతి దాల్చె.

శకుం—(పశ్చాత్తాపముచేతవివర్ణఁడయియున్న రాజునుజూచి)
ఇతఁడు నాభర్తవలె నుండలేదు. మఱియెవ్వఁడితఁ డిప్పుడు రక్షకట్టి
యున్ననావు త్రుకునినిగా త్రసంసర్గముచేత మయిలయొసర్చుచున్నాఁడు ?

బాలు—(తల్లినిచేరి) అమ్మా ! ఎవఁడితఁడు నన్నుఁ గొడుకని
పిలిచి యాలింగనము చేసికొనుచున్నాఁడు ?

రాజు—ఓప్రియురాలా ! నీయెడల నేనుజూపిన క్రూరత్వముచు
గడవట ననుకూలఫలము నిచ్చునదియేయైనది. ఎందుచేతనన, నీవిప్పుడు
నన్నానవాలు పట్టఁ గలిగితి వనుకొనియెదను.

శకుం—(తనలో) హృదయమా ! ఊరడుము. మత్సరము
విడిచి దైవమును నాయందుఁ గరుణించెను. ఈతఁడు నాభర్తయే.

రాజు—ప్రియురాలా !

గీ. నుముఖరో ! భాగ్యమున, మోహతమము వీడి
స్మృతినిగన్ననామ్రాల వసించె దీవు ;
సత్వరంబుగ గ్రహణావసానమునను
శశిని జేరినరోహిణినరణి నివుడు.

శకుం—ప్రాణేశ్వరా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక !
(అని సగముచెప్పికన్నీటిచే గద్గదస్వరమువడి విరమించుచున్నది.)

రాజు—నుందరీ !

గీ. గళముననె జయశబ్దంబు కనులనీట
నడఁగినను, నేను ధన్యుండనై నవాఁడ ;

నంస్క్రియలులేక పాటలోష్టంబుఁగలిగి
చెలువగుముఖంబుఁ జూడఁ గాంచితిని గాన.

బాబు—అమ్మా ! ఇతఁ డెవరు ?

శకుం—బిడ్డా ! నీభాగ్యము నడుగు.

రాజు—(శకుంతలపాదములమీఁదఁబడి)

మ. అవనూనించితి నంచుఁ జింతిలకుమీ యావంతయు స్నీమదిఁ ;

దవితెన్నోహము గాఢమై యపుడు మత్స్వంతంబులో నేలొకో !

భువి నిట్లుండఁ దమః ప్రధానులమనంబుల్ భద్రముల్ వచ్చుచోఁ ;

బువుదండం దలనుండి పామనుభ్రమణ్ బోఁద్రోయఁడేయంధుఁడున్ ?

శకుం—లెమ్ము. ప్రాణేశ్వరా ! లెమ్ము. ఆదినములయందు నా పుణ్యప్రతిబంధకమైనపూర్వజన్మదుష్కృతము పండిపోయెను. నిశ్చయము. అట్లు కానియెడల, నదయులయ్యును దేవరవారు నాయెడల విరసత్వము నేల వహింతురు ? (రాజులేచుచున్నాఁడు.) మఱి దుఃఖభాగినినైన నేను దేవరవారి కెట్లుస్మరణకు వచ్చితిని ?

రాజు—శోకనివారణము చేసికొని చెప్పదను.

గీ. అధరమును బాధచేయునీయశ్రు కణము
మోహమున నుపేక్షించితి మున్ను నేను;
కదలు కనుతెప్పలందలి యుదకబిందు
విప్పును తుడిచి నేననుతాప మెడలువాఁడ.

(అని చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—(పేరుచెక్కిన వృద్ధుటుంగరముచూచి) ప్రాణేశ్వరా !

ఆ యుంగరమా యిది ?

రాజు—ఈయుంగరము లభించుటవలననేనాకు స్మరణపుట్టినది.

శకుం—దేవరవారికినమ్మకమువుట్టింపవలసిన కాలముననే యిది కనబడక కష్టము తెచ్చిపెట్టినది.

రాజు—అట్లయిన, లత ఋతుసమాగమమును సూచించు పుష్పమునుంబోలె నీవు దీనిని గ్రహింపుము.

శకుం—దీనియందు నాకు విశ్వాసములేదు. దీనిని భర్తయే ధరింపవలయును.

[అప్పుడు మాతలి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాత—ఏమి నీభాగ్యము! నీవు ధర్మపత్నీ సమాగమము చేతను బుత్రముఖదర్శనముచేతను వధిల్లుచున్నావు.

రాజు—నామనోరథము మంచిఫలమును బొందినది. మాతలీ! ఈవృత్తాంత మింద్రునకుఁ దెలియదుగదా?

మాత—(చిఱునవ్వుతో) ప్రభువులకుఁ దెలియనిదేముండును? దేవా! రమ్ము. మహాత్ముఁడయిన కశ్యపుఁడు నీకు దర్శన మిచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు—శకుంతలా! కొడుకుం బట్టుకొనుము. నిన్ను ముందుంచుకొనియే మహర్షిని జూడఁగోరెదను.

శకుం—ప్రాణనాయకునితోఁగూడ గురుసమీపమునకుఁ బోవుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను.

రాజు—అయినను, అభ్యుదయకాలములయం దిట్లు చేయవలెను. రమ్ము రమ్ము. (అని యందఱును నడుచుచున్నారు.)

(అప్పు డదితితోఁగూడ సింహాసనస్థుఁ డయినకశ్యపుఁడు ప్ర॥)

కశ్య—(రాజువంకఁజూపి) ఓ దక్షపుత్రీ!

శ. ఎంతయు నీదువుత్రునకు నీతఁడు తోడయి ముందు నిల్పి దుష్కరితధరాతలేశ్వరుఁడు సంగరరంగమునందు వింటిచే సంతత మెల్లకార్యములుఁ జక్కఁగ నిర్వహణం బొనర్ప, నిశ్చింతతభూషణంబై యగుఁ జేతికి వజ్రము గ్రోత్రభేదికీ.

అదితి—ఈతని యాకారము సంభావనీయ మహత్త్వముగలది.

మాత—(రాజుతో) ఆయుష్మంతా! దేవతలకు జనకులయిన వీరు పుత్రప్రీతినూచకములయిన కన్నులతో నిన్నుఁ జూచుచున్నారు. కాబట్టి వారిసమీపమునకు వెళ్లుము.

రాజు—మాతలీ!

శా. వీరాదక్షమరీచినంభవతచేఁ బెంపొందుచున్, బ్రహ్మకు
స్త్రీరే రెండవమెట్టువారయి, తగన్ బండ్లెండురూపంబు లొ
ప్పారం దాల్చెడుతేజముం గని, త్రిలోకాధీశు నాయాగభు
గ్వాసేశుం గని, పద్మజాదికు హరిం గన్నట్టి సద్దంపతుల్ ?

మాత—మఱియేమి ?

రాజు—(సాగిలఁబడి) ఇంద్రనియోజ్యుఁడయినదుష్మంతుఁడు
మీయిరువురకును సమస్కరించుచున్నాఁడు.

కశ్య—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి భూమినేలుము.

అదితి—పుత్రకా! ఎదురులేనివాడవు కమ్ము.

శకుం—పుత్రసహితురాలైన నేను మీసాదాభివందనము
చేయుచున్నాను.

కశ్య—బిడ్డా!

క. పెనిమిటి యింద్రసమానుఁడు ;

తనయుండు జయంతసముఁడు ; తగ విఁకఁ బెజిడి

వన లేమియు నీ కతివా!

కనుమా శచిలోడిసాటి ఘనముగ నీవున్.

అదితి—బిడ్డా! భర్తృసమ్మానము పొందుదానవుగమ్ము. ఈ
పిన్నవాఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడై తప్పక యుభయకులములను సంతో
షపెట్టుచుగాక! కూరుచుండుఁడు. (అందఱును కశ్యపున కెదురుగఁ
గూరుచున్నారు.)

కశ్యప—(ఒకరొకరిని నిర్దేశించి)

గీ. ఈశకుంతల కడుసాధ్యి; యితఁడు చూడ

మంచిపుత్రుఁడు; నీవును మాననిధివి;

మీరుముపురు భాగ్యంబునఁ జేరికొనుట

శ్రద్ధయు ధనంబు విధియుఁ జేరంగఁ గనుట.

రాజు—దేవా! ముందే యభిమతార్థసిద్ధియయి తరువాతఁ
దనుదర్శనము లభించినది. అందుచేత మీయనుగ్రహ మపూర్వము
కదా! ఎట్లన—

గీ. తొలుతఁ బూవును దరువాత ఫలముఁ గల్గు;

మొదల మేఘ మడరి వాన పిదపఁ గురియు;

కార్యకారణముల కిది క్రమముచూడ;

నీ ప్రసాదంబునకు ముందె నిగుడు సిరులు.

మాత—సృష్టికర్తలీ ప్రకారముగానే ప్రసన్నులగుదురు.

రాజు—ఓభగవానుడా! ఈసేవకురాలిని గాంధర్వవివాహ
విధిచేతఁ బెండ్లియాడి, కొంతకాలమునకు బంధువులు తీసికొనివచ్చి
నప్పుడు నేను గొప్ప మరపుచే నిరాకరించి పూజ్యుఁడును యుష్మద్గో
త్రుఁడు నయినకణ్వునియొడనపరాధి నైతిని. తరువాత నీయుంగర
మును జూచుటవలన నాతనికొమార్తెను బూర్వము వివాహమాడి
నట్లు తెలిసినది. నాకది చిత్రమయి తోచుచున్నది.

గీ. ఎదుటఁ గన్పింప గజముకా దిది యటంచు

నెంచి, యది దాటి చన సంశయించి, పిదప

నడుగుజాడలు గని గజం బనుచు నమ్ము

కరణి నయ్యె నాచిత్రవికార మహాహా!

కశ్యప—వత్సా! అపరాధముచేసితివని శంకింపఁజొకు. నీవు
సమ్మోహపడుటయు ననుపపన్నముకాదు. వినుము.

రాజు—అవహితుడనై యున్నాడను.

కశ్య—అప్పర స్తీర్థమునుండి మిక్కిలి ఖన్నురాలయియున్న శకుంతలను దీసికొని మేనక దాక్షాయణియొద్దకు వచ్చినప్పుడే నే నంతయు ధ్యాసముచేతఁ దెలిసికొంటిని. దుర్వాసశ్యాపమువలన సహధర్మచారిణియు దీనురాలునైన యీమెను నిరాకరించితివిగాని మఱియొకటికాదు. ఉంగరమును జూచినతోడనే యాశాపవిముక్తియయినది.

రాజు—(నిట్టూర్పుచు) ఇప్పుడు లోకాపవాదమునుండి విముక్తుడనై నాడను.

శకుం—(తనలో) మేలు! భర్తనన్ను నిరాకరించినందుకుఁ గారణము లేకపోలేదు. నేను శపింపఁబడినట్లు నాకు స్మరణకురాలేదు. ఒకవేళ విరహముచేత సశ్వస్థచిత్తురాలనై నేనాశాపమును బొంది యేయుందును. నాకది తెలియదు. అందుచేతనే నాసఖులు భర్తకుంగరమును జూపుమని నాకు బోధించిరి.

కశ్య—కుమారీ! కృతార్థురాలవైతివి. భర్తమీఁద సీవుకోపముంచఁగూడదు. చూడుము.

చ. పతిస్మృతిలేక శాపహతిపాలయి నిన్విడనాడె గ్రూరతఁ;

నతి! విను మిప్పు డాతమము జాటుటఁ బ్రాభవ మెల్ల నీడెయఁ;

నతిమలినంపుదర్పణమునందుఁ దగం బ్రతిబింబ మేర్పడన్

జతపడకుండియు స్మరల స్వచ్ఛతగాంచిన నీడ యానదే?

రాజు—టమహాత్మా! ఇక్కడఁగదా నావంశములిచినది?

(అని కుమారుని చేతితోఁజేరఁదీయుచున్నాడు.)

కశ్య—ఇతఁడు భావిచక్రవర్తియని తెలిసికొమ్ము.

ఉ. తిన్నఁగ సంతటందిరుగు తేరున వార్థులుదాటి, యడ్డులే

కున్నతి దీవులేడుగలయర్వి జయించు నితండు సర్వముఁ;

మున్నిటఁ బొల్పె సర్వదమనుం డన సత్వములం గలంచుటన్ ;
 నన్ను తి కెక్కు లోకభరణంబుమెయిన్ భరతాఖ్యనీవయిన్.

రాజు—తమచే సంస్కారము పొందుటచే వీనియందు మేమిది
 యంతయుఁగోరుదుము.

అదితి—స్వామీ! ఈపుత్రికామనోరథస్థితి నవిస్తరముగాఁ గ
 ణ్వినకుఁ జెప్పిపుచ్చి యిప్పుడాతనిని సంతోషపెట్టవలెను. పుత్రికావ
 త్సలయైన మేనకయు నాకుఁబరిచర్యచేయుచు నిచ్చటనేయున్నది.

శకుం—(తనలో) నాకుఁగలకోరిక నీమెయే చెప్పినదిగదా ?

కశ్య—తపఃప్రభావముచేతఁ గణ్విన కంతయుఁ బ్రత్యక్షమే.

రాజు—(తనలో) అట్లయిన నాముని నాయెడల నతికోపము
 గలవాఁడుగా నుండఁడు.

కశ్య—అయినను మేమాతని కీప్రియవార్తను బంపవలయును.
 ఓరీ! ఎవఁడురా అక్కడ ?

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగో వచ్చినాఁడను.

కశ్య—గాలవా! ఇప్పుడే యాకాశమార్గమునఁబోయి పూజ్యుఁ
 డైన కణ్వనితో “ ఆశాపము పోవుటచే స్మృతిమంతుఁడయిన దుష్యం
 తునిచేత శకుంతల పుత్రసహితముగాఁ బ్రతిగ్రహింపఁబడిన ” దనినా
 వాక్యములుగాఁ బ్రయంబు తెలుపుము.

శిష్యు—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు. (అనిని ప్రకృమించుచున్నాఁడు)

కశ్య—వత్సా! నీవును భార్యాపుత్రసహితుఁడవయి సఖుఁడి
 యిన యింద్రునిరథమెక్కి సీరాజధానికి వెళ్లుము.

రాజు—దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

కశ్య—మఱియును—

ఉ. వాసవుఁడిచ్చు నీప్రజకు వర్షము లెల్లవుడు స్సమృద్ధిగా ;
 నాసురల స్మభావశుల నందఱఁ దన్నుము నీవు నెప్పుడనన్ ;

భాసీల స్వర్గమర్త్యభవనంబుల కిట్లు పరస్పరంబు సం

తోషముఁగూర్చుచు న్మనుఁడు నూర్లయుగంబులు మేలుచేతలన్.

రాజు—దేవా ! యధాశక్తిని మేఱుకూర్చుటకుఁ బ యత్నిం
చెదను.

కశ్య—వత్సా ! నీకు మఱి యేమిప్రియము చేయవలెను ?

రాజు—నాకింతకంటె నేమిప్రియమున్నది ? అయినను దేవర
వారు ప్రీయముచేయ నిచ్చించుచున్నారుగనుక, ఈభరతవాక్యము
సిద్ధించునుగాక !

చ. ప్రజలహితార్థమే నృపుఁడు వర్తిలుఁ గావుతఁమెల్లయప్పడున్ ;
నుజనులవిద్య పూజ్యయి శోభవహించునుగాక యెల్లెడన్ ;
నిజకృప నీలలోహిత్యుఁడు నిత్యుఁడుశక్తిధరుండునై నయా
గజదనుజారి పోనడఁచుఁగావుత నాకును మాఱుజన్మమున్ ?

(అని యందరును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

